ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Deniz ORUÇ

TÜRKİYE'DE YÜKSEK ENFLASYON DÖNEMİNDE BAZI ÖNEMLİ TARIM ÜRÜNLERİNİN ÜRÜN-GİRDİ FİYAT PARİTELERİNDEKİ GELİŞMELER

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ADANA, 2005

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE YÜKSEK ENFLASYON DÖNEMİNDE BAZI ÖNEMLİ TARIM ÜRÜNLERİNİN ÜRÜN-GİRDİ FİYAT PARİTELERİNDEKİ GELİŞMELER

Deniz ORUÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Bu tez 13 / 09 / 2005 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından Oybirliği/Oyçokluğu İle Kabul Edilmiştir.

İmza:…….	İmza: ……..	İmza: …….
Doç.Dr. Haydar ŞENGÜL	Doç.Dr. M.Necat ÖREN	Doç.Dr. M.Bülent TORUN
DANIŞMAN	ÜYE	ÜYE

Bu tez Enstitümüz Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında hazırlanmıştır.

Kod No:

Prof. Dr. Aziz ERTUNÇ

Enstitü Müdürü

Bu çalışma Ç.Ü. Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir.

Proje No: ZF2004YL60

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın tamamlanması için her türlü desteği ve katkıyı sağlayan , değerli danışmanım Sayın Doç.Dr. Haydar ŞENGÜL'e, kaynak bulma konusunda yardımlarını esirgemeyen DİE çalışanlarından Sayın Belgizar BEKTAŞ' a, çalışmalarım sırasında her konuda destek sağlayan, çalışmamın yürütülmesinde yardımlarını sürekli gördüğüm Bölüm Sekreteri Nazife EBETÜRK'e ve emeği geçen herkese sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca eğitimimin her aşamasında maddi ve manevi destek sağlayan, yol gösteren ve her zaman hoşgörüsüne sığındığım aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER SAYFA

ÖZ……..I
ABSTRACT…….II
TEŞEKKÜR……III
İÇİNDEKİLER……...IV
ÇİZELGELER DİZİNİ…….....IX
ŞEKİLLER DİZİNİ…….....X
EKLER DİZİNİ……...XIV
KISALTMALAR……..XV
1. GİRİŞ.....1
1.1 Konunun Önemi.....3
1.2 Araştırmanın Amacı ve Kapsamı.....4
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR……5
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....8
3.1. Materyal.....8
3.2. Yöntem.....8
4. TÜRKİYE' DE ENFLASYON VE TARIM SEKTÖRÜ.....14
4.1. Türkiye' de Enflasyonun Tarihsel Gelişimi.....14
4.1.1. 1980 Öncesi Dönemde Türkiye' de Enflasyon.....14
4.1.2. 1980 Sonrası Dönemde Türkiye' de Enflasyon.....16
4.2. İç Ticaret Hadlerindeki Gelişmeler.....24
4.3. Tarımın Ekonomik Gelişmeye Katkısı, Türkiye Tarımı ve Tarım Politikaları 27
4.4. Tarım Kesiminde Fiyatların Önemi ve Fiyat Oluşumu.....35
5. ARAŞTIRMA BULGULARI.....38
5.1. Buğday.....38
5.1.1 Buğday Cari ve Reel Fiyatları.....38
5.1.2. Çiftçinin Eline Geçen Buğday Fiyatı ile Buğday Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması.....39
5.1.3. Buğdayda Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri.....40

5.1.3.1. Buğday – Gübre Paritesi 41
5.1.3.2. Buğday – ilaç Paritesi 42
5.1.3.3. Buğday – Tohumluk Paritesi 44
5.1.3.4. Buğday – Traktör Paritesi 45
5.1.3.5. Buğday – Mazot Paritesi 47
5.1.3.6. Buğday – İşgücü Paritesi 48
5.1.3.7. Buğday – Sulama Suyu Paritesi 49
5.2. Mercimek 51
5.2.1. Mercimek Cari ve Reel Fiyatları 51
5.2.2. Çiftçinin Eline Geçen Mercimek Fiyatı İle Mercimek Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması 51
5.2.3. Mercimekte Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri 52
5.2.3.1. Mercimek – Gübre Paritesi 52
5.2.3.2. Mercimek – İlaç Paritesi 53
5.2.3.3. Mercimek – Traktör Paritesi 54
5.2.3.4. Mercimek – Mazot Paritesi 54
5.2.3.5. Mercimek – İşgücü Paritesi 55
5.2.3.6. Mercimek – Sulama Suyu Paritesi 56
5.3. Şekerpancarı 56
5.3.1. Şeker Pancarı Cari ve Reel Fiyatları 56
5.3.2. Çiftçinin Eline Geçen Şekerpancarı Fiyatı İle Şekerpancarı Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması 57
5.3.3. Şekerpancarında Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri 58
5.3.3.1. Şekerpancarı – Gübre Paritesi 58
5.3.3.2. Şekerpancarı – Traktör Paritesi 59
5.3.3.3. Şekerpancarı – Mazot Paritesi 60
5.3.3.4. Şekerpancarı – İşgücü Paritesi 60
5.3.3.5. Şekerpancarı – Sulama Suyu Paritesi 61
5.4. Pamuk 62
5.4.1. Pamuk Cari ve Reel Fiyatları 62

5.4.2. Çiftçinin Eline Geçen Pamuk Fiyatları İle Pamuk Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması 62
5.4.3. Pamukta Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri 63
5.4.3.1. Pamuk – Gübre Paritesi 63
5.4.3.2. Pamuk – İlaç Paritesi 64
5.4.3.3. Pamuk – Tohum Paritesi 65
5.4.3.4. Pamuk – Traktör Paritesi 65
5.4.3.5. Pamuk – Mazot Paritesi 66
5.4.3.6. Pamuk – İşgücü Paritesi 67
5.4.3.7. Pamuk – Sulama suyu Paritesi 67
5.5. Tütün 68
5.5.1. Tütün Cari ve Reel Fiyatları 68
5.5.2. Çiftçinin Eline Geçen Tütün Fiyatları İle Tütün Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması 69
5.5.3. Tütünde Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri 69
5.5.3.1. Tütün – Gübre Paritesi 69
5.5.3.2. Tütün – İlaç Paritesi 70
5.5.3.3. Tütün – Traktör Paritesi 71
5.5.3.4. Tütün – Mazot Paritesi 71
5.5.3.5. Tütün – İşgücü Paritesi 72
5.5.3.6. Tütün – Sulama Suyu Paritesi 73
5.6. Ayçiçeği 73
5.6.1. Ayçiçeği Cari ve Reel Fiyatları 73
5.6.2. Çiftçinin Eline Geçen Ayçiçeği Fiyatları İle Ayçiçeği Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması 74
5.6.3. Ayçiçeğinde Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri 75
5.6.3.1. Ayçiçeği – Gübre Paritesi 75
5.6.3.2. Ayçiçeği – Tohum Paritesi 76
5.6.3.3. Ayçiçeği – Traktör Paritesi 77
5.6.3.4. Ayçiçeği – Mazot Paritesi 77
5.6.3.5. Ayçiçeği – İşgücü Paritesi 78

5.6.3.6. Ayçiçeği – Sulama Suyu Paritesi 79
5.7. Patates..... 79
5.7.1. Patates Cari ve Reel Fiyatları..... 79
5.7.2. Çiftçinin Eline Geçen Patates Fiyatları İle Patates Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması..... 80
5.7.3. Patateste Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri 81
5.7.3.1. Patates – Gübre Paritesi 81
5.7.3.2. Patates – İlaç Paritesi 82
5.7.3.3. Patates – Tohumluk Paritesi..... 83
5.7.3.4. Patates – Traktör Paritesi 83
5.7.3.5. Patates – Mazot Paritesi..... 84
5.7.3.6. Patates – İşgücü Paritesi 85
5.7.3.7. Patates – Sulama Suyu Paritesi 85
5.8.Domates..... 86
5.8.1. Domates Cari ve Reel Fiyatları..... 86
5.8.2. Çiftçinin Eline Geçen Domates Fiyatı İle Domates Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması..... 87
5.8.3. Domateste Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri..... 87
5.8.3.1. Domates – Gübre Paritesi 87
5.8.3.2. Domates – İlaç Paritesi 88
5.8.3.3. Domates – Tohumluk Paritesi..... 89
5.8.3.4. Domates – Traktör Paritesi 90
5.8.3.5. Domates – Mazot Paritesi 90
5.8.3.6. Domates – İşgücü Paritesi..... 91
5.8.3.7. Domates – Sulama Suyu Paritesi..... 92
5.9. Üzüm..... 92
5.9.1. Üzüm Cari ve Reel Fiyatları..... 92
5.9.2. Çiftçinin Eline Geçen Üzüm Fiyatı İle üzüm Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması..... 93
5.9.3. Üzümde Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri 94
5.9.3.1. Üzüm – Gübre Paritesi..... 94

5.9.3.2. Üzüm – İlaç Paritesi 95
5.9.3.3. Üzüm – Fidan Paritesi 96
5.9.3.4. Üzüm – İşgücü Paritesi 96
5.9.3.5. Üzüm – Sulama Suyu Paritesi 97
5.10. İnek Sütü 98
5.10.1. İnek Sütü Cari ve Reel Fiyatları 98
5.10.2. Çiftçinin Eline Geçen İnek Sütü Fiyatı İle İnek Sütü Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması 98
5.10.3. İnek Sütünde Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri 99
5.10.3.1. İnek Sütü – Süt Yemi Paritesi 99
5.10.3.2. İnek Sütü – İşgücü Paritesi 100
5.11. Sığır Eti 101
5.11.1. Sığır Eti Cari ve Reel Fiyatları 101
5.11.2.Çiftçinin Eline Geçen Sığır Eti Fiyatı İle Sığır Eti Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması 101
5.11.3. Sığır Etinde Ürün ve Girdi Fiyat Pariteleri 102
5.11.3.1. Sığır Eti – Besi Yemi Paritesi 102
5.11.3.2. Sığır Eti – İşgücü Paritesi 103
5.12. Tavuk Yumurtası 104
5.12.1. Tavuk Yumurtası Cari ve Reel Fiyatları 104
5.12.2. Çiftçinin Eline Geçen Tavuk Yumurtası Fiyatı İle Tavuk Yumurtası Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması 104
5.12.3. Tavuk Yumuratsında Ürün ve Girdi Fiyat Pariteleri 105
5.12.3.1. Tavuk Yumurtası – Yumurta Yemi Paritesi 105
5.12.3.2. Tavuk Yumurtası – İşgücü Paritesi 106
5.13. 1983-2003 Dönemi Ürün-Girdi Fiyatları ve Paritelerindeki Gelişmelerin Topluca Değerlendirilmesi 107
6. SONUÇ VE ÖNERİLER 112
KAYNAKLAR 116
ÖZGEÇMİŞ 121
EKLER 122

ÇİZELGELER DİZİNİ SAYFA

Çizelge 3.1. Bazı Bitkisel ve Hayvansal Ürünlere ait 1983-2003 Yılları.....9
Arasındaki Üretim Miktarları Ortalaması.....9
Çizelge 3.2. ’de 1994 Bazlı İndekslerle Sektör Ağırlıkları.....10
Çizelge 3.3. Sektörler İtibariyle Toptan Eşya Fiyat İndeks Sayıları ve Değişimleri .11
Çizelge 4.1. Türkiye ‘de Enflasyon Oranları (1970- 1980).....15
Çizelge 4.2. Türkiye’deki Enflasyon Oranları (1980-2003).....17
Çizelge 4.3. TEFİ’ye göre İç Ticaret Hadleri 26
Çizelge 5.1. İncelen Ürünlerin Fiyatlarındaki artışlar (1983-2003) **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**
Çizelge 5.2. Araştırma Kapsamına Giren Ürünlerin Reel Fiyat İndeksi 108
Çizelge 5.3.Seçilmiş Girdiler İçin Reel Fiyat ve İndeksi (1983=100) 109

ÇİZELGELER DİZİNİ SAYFA

Çizelge 3.1. Bazı Bitkisel ve Hayvansal Ürünlere ait 1983-2003 Yılları.....9
Arasındaki Üretim Miktarları Ortalaması.....9
Çizelge 3.2. ’de 1994 Bazlı İndekslerle Sektör Ağırlıkları.....10
Çizelge 3.3. Sektörler İtibariyle Toptan Eşya Fiyat İndeks Sayıları ve Değişimleri .11
Çizelge 4.1. Türkiye ‘de Enflasyon Oranları (1970- 1980).....15
Çizelge 4.2. Türkiye’deki Enflasyon Oranları (1980-2003).....17
Çizelge 4.3. TEFİ’ye göre İç Ticaret Hadleri 26
Çizelge 5.1. İncelen Ürünlerin Fiyatlarındaki artışlar (1983-2003)..... ……...107
Çizelge 5.2. Araştırma Kapsamına Giren Ürünlerin Reel Fiyat İndeksi 108
Çizelge 5.3.Seçilmiş Girdiler İçin Reel Fiyat ve İndeksi (1983=100) 109

ŞEKİLLER DİZİNİ SAYFA

Şekil 4.1. Türkiye'de Enflasyon Oranları (1970-1980).....16
Şekil 4.2. Türkiye 'de Enflasyon Oranları (1980-2003) 19
Şekil 4.3. TEFİ' ye Göre İç Ticaret Hadleri.....26
Şekil 5.1. Buğdayda Cari ve Reel Fiyatlar.....39
Şekil 5.2. Yıllara Göre Buğday ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları 40
Şekil 5.3. Buğday-Gübre Paritesi.....42
Şekil 5.4. Buğday-İlaç Paritesi.....44
Şekil 5.5. Buğday Tohumluk Paritesi.....45
Şekil 5.8. Buğday-İşgücü Paritesi 49
Şekil 5.9. Buğday-Sulama Suyu Paritesi 50
Şekil 5.10. Mercimekte Cari ve Reel Fiyatlar.....51
Şekil 5.11. Yıllara Göre Mercimek ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları.....52
Şekil 5.12. Mercimek-Gübre Paritesi 53
Şekil 5.13. Mercimek-İlaç Paritesi 53
Şekil 5.14. Mercimek-Traktör Paritesi 54
Şekil 5.15. Mercimek-Mazot Paritesi.....55
Şekil 5.16. Mercimek-İşgücü Paritesi.....55
Şekil 5.17 Mercimek-Sulama Suyu Paritesi 56
Şekil 5.18. Şekerpancarında Cari ve Reel Fiyatlar.....57
Şekil 5.19. Yıllara Göre Şekerpancarı ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları 58
Şekil 5.20. Şekerpancarı-Gübre Paritesi.....59
Şekil 5.21. Şekerpancarı-Traktör Paritesi.....59
Şekil 5.22. Şekerpancarı-Mazot Paritesi.....60
Şekil 5.23. Şekerpancarı-İşgücü Paritesi 61
Şekil 5.24. Şekerpancarı-Sulama Suyu Paritesi 61
Şekil 5.25. Pamukta Cari ve Reel Fiyatlar.....62
Şekil 5.26. Yıllara Göre Pamuk ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları.....63
Şekil 5.27. Pamuk-Gübre Paritesi 64
Şekil 5.28. Pamuk-İlaç Paritesi 64

Şekil 5.29. Pamuk-Tohumluk Paritesi 65
Şekil 5.30. Pamuk-Traktör Paritesi 66
Şekil 5.31. Pamuk-Mazot Paritesi 66
Şekil 5.12. Pamuk-İşgücü Paritesi 67
Şekil 5.33. Pamuk-Sulama Suyu Paritesi 68
Şekil 5.34. Tütünde Cari ve Reel Fiyatlar 68
Şekil 5.35. Yıllara Göre Tütün ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları 69
Şekil 5.36. Tütün-Gübre Paritesi 70
Şekil 5.37. Tütün-İlaç Paritesi 70
Şekil 5.38 Tütün-Traktör Paritesi 71
Şekil 5.40. Tütün-İşgücü Paritesi 72
Şekil 5.42. Ayçiçeğinde Cari ve Reel Fiyatlar 74
Şekil 5 43. Yıllara Göre Ayçiçeği ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları 75
Şekil 5.44. Ayçiçeği-Gübre Paritesi 76
Şekil 5.45. Ayçiçeği-Tohum Paritesi 76
Şekil 5.46. Ayçiçeği-Traktör Paritesi 77
Şekil 5.47. Ayçiçeği-Mazot Paritesi 78
Şekil 5.48. Ayçiçeği-İşgücü Paritesi 78
Şekil 5.49. Ayçiçeği-Sulama Suyu Paritesi 79
Şekil 5.50. Patateste Cari ve Reel Fiyatlar 80
Şekil 5.51. Yıllara Göre Patates ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları 81
Şekil 5.52. Patates-Gübre Paritesi 82
Şekil 5.53. Patates-İlaç Paritesi 82
Şekil 5.54. Patates-Tohumluk Paritesi 83
Şekil 5.55. Patates-Traktör Paritesi. 84
Şekil 5.56. Patates-Mazot Paritesi 84
Şekil 5.57. Patates İşgücü Paritesi 85
Şekil 5.58. Patates-Sulama Suyu Paritesi 86
Şekil 5.59. Domateste Cari ve Reel Fiyatlar 86
Şekil 5.60. Yıllara Göre Domates ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları 87
Şekil 5.61. Domates-Gübre Paritesi 88

Şekil 5.62. Domates-İlaç Paritesi 89
Şekil 5.63. Domates-Tohumluk Paritesi 89
Şekil 5.64. Domates-Traktör Paritesi 90
Şekil 5.65. Domates-Mazot Paritesi 91
Şekil 5.66. Domates-İşgücü Paritesi 91
Kaynak: Ek 18' e göre düzenlenmiştir. 92
Şekil 5.68. Üzümde Cari ve Reel Fiyatlar 93
Şekil 5.69. Yıllara Göre Üzüm ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları 94
Şekil 5.70. Üzüm-Gübre Paritesi 95
Şekil 5.72. Üzüm-Fidan Paritesi 96
Şekil 5.74. Üzüm-Sulama Suyu Paritesi 97
Şekil 5.75. İnek Sütünde Cari ve Reel Fiyatlar 98
Şekil 5.76. Yıllara Göre İnek Sütü ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları 99
Şekil 5.77. İnek Sütü-Süt Yemi Paritesi 100
Şekil 5.78. İnek Sütü-İşgücü Paritesi 100
Şekil 5.79. Sığır Etinde Cari ve Reel Fiyatlar 101
Şekil 5.80. Yıllara Göre Sığır Eti ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları 102
Şekil 5.82. Sığır Eti-İşgücü Paritesi 103
Şekil 5.83. Tavuk Yumurtası Cari ve Reel Fiyatlar 104
Şekil 5.84. Yıllara Göre Tavuk ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları 105
Şekil 5.85. Tavuk Yumurtası-Yumurta Yemi Paritesi 106
Şekil 5.86. Tavuk Yumurtası-İşgücü Paritesi 106
Şekil 5.87. Seçilmiş Tarım Ürünleri Fiyatları ve Girdi Fiyatlarının İncelenen Yıllardaki Değişim Ortalamaları (%) 111
Şekil 5.88. Enflasyon Oranları ve Seçilmiş Girdi Fiyatları Oranları Karşılaştırılması (%) 111

EKLER DİZİNİ SAYFA

Ek 1. Araştırma Kapsamına Giren Ürünlerin Cari ve Reel Fiyatları 124
Ek 2 Bazı Gübre Fiyatları (TL/kg) 126
Ek 3. Bazı Tarımsal Mücadele İlacı Fiyatları (TL / kg) 127
Ek 4. Tohumluk Fiyatları (TL/kg) 128
Ek 5. Bazı Traktör-Tarım Alet ve Makine Fiyatları (1000 TL /Adet) 129
Ek 6. Akaryakıt Fiyatları (TL /lt) 130
Ek 7. Tarım İşçileri Asgari Ücretleri (TL/gün) 131
Ek 8. Bazı Tarımsal Ürünler İçin DSİ Genel Müdürlüğü Sulama Suyu Ücretleri (3.Grup TL/da) 132
Ek 9. Sanayi Yemi Fiyatları (TL / kg) 133
Ek 10. Araştırma Kapsamındaki Ürün ve Seçilmiş Girdi Fiyatlarında Ortalama Yıllık Artışlar (%) (1983-2003) 134
Ek 11. Buğday- Çeşitli Girdi Pariteleri 137
Ek 12. Mercimek –Çeşitli Girdi Pariteleri 138
Ek 13. Şekerpancarı –Çeşitli Girdi Pariteleri 139
Ek 14. Pamuk –Çeşitli Girdi Pariteleri 140
Ek 15. Tütün –Çeşitli Girdi Pariteleri 141
Ek 16. Ayçiçeği –Çeşitli Girdi Pariteleri 142
Ek 17. Patates –Çeşitli Girdi Pariteleri 143
Ek 18. Domates –Çeşitli Girdi Pariteleri 144
Ek 19. Üzüm-Çeşitli Girdi Pariteleri 145
Ek 20. İnek Sütü –Çeşitli Girdi Pariteleri 146
Ek 21. Sığır Eti –Çeşitli Girdi Pariteleri 147
Ek 22. Tavuk Yumurtası –Çeşitli Girdi Pariteleri 148

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ASO : Ankara Sanayi Odası

DGD : Doğrudan Gelir Desteği

DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

DSİ : Devlet Su İşleri

DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü

GATT : Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

GSH : Gayri Safi Hasıla

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

İTB : İzmir Ticaret Borsası

İTH : İç Ticaret Hadleri

OTP : Ortak Tarım Politikası

KKGM : Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü

TEFİ : Toptan Eşya Fiyatları İndeksi

TÜFİ : Tüketici Fiyatları İndeksi

TKB : Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

TMO : Toprak Mahsulleri Ofisi

TRUP : Tarım Reformu Uygulama Projesi

TŞFAŞ: Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi

TZOB : Türkiye Ziraat Odaları Birliği

ZMO : Ziraat Mühendisleri Odası

1. GİRİŞ

Türkiye ekonomisinin kamuoyunda en çok tartışılan sorunlarının başında ; enflasyon, işsizlik, ve dış ödeme güçlüğü gelmektedir. Bu sorunların zaman içinde göreli önemi değişse de süreklilik kazandıkları bir gerçektir. Bir başka ifadeyle, sözü edilen sorunlar Türkiye'de 1939'lu yıllardan sonra sürekli olarak var olmuştur. Ancak bazı yıllarda enflasyon, genel fiyat düzeyinin yükselmesine bağlı olarak diğer sorunlarla karşılaştırıldığında daha önemli sayılabilmektedir (Kepenek ve Yentürk, 1994).

Türkiye Cumhuriyeti'nin 80. yılını kutladığı 2003 yılı itibariyle geriye dönüp baktığımız zaman , 80 yılın yaklaşık son 30 yılının yüksek enflasyon ortamı altında yaşandığını görüyoruz. Bir insan hayatının neredeyse yarısı olan bu süre Türkiye için daha fazlasını ifade ediyor. Türkiye nüfusunun gençliği dikkate alındığı zaman 30 yılın ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Hatırlama yaşının 10 olduğunu kabul edersek, düşük enflasyon ortamına ilişkin herhangi bir hatıra kırıntısına bile sahip olamayanların toplam nüfusumuza oranları yüzde 70'i bulmaktadır. Hatta biraz daha ileri gider, kendi gelirini kazanıp kendi parasını harcamaya başlama, bir başka deyişle ekonomik olaylardan birebir etkilenme yaşının 25 olduğunu kabul edersek, nüfusumuzun yüzde 90'ı ekonomik karar verici olarak düşük enflasyonu yaşayamamıştır (Ankara Sanayi Odası, 2004).

Enflasyon fiyatların genel seviyesindeki artış olarak tanımlanmaktadır. Enflasyonun bir başka tanımı: 1.Fiyatların sürekli az yada çok miktarlarda genel bir biçimde yükselmesidir. 2.Enflasyon fiyatlardaki sürekli yükselme eğilimidir (Parasız, 1997). 3.Enflasyon, Fiyatlar genel düzeyindeki devamlı bir artış sürecinin yanında paranın değerindeki düşmeyi ifade etmektedir. Herhangi bir malın değerindeki düşmenin sadece o malın üretimini ve satışını yapanları etkilediğini, oysa paranın değerindeki düşmenin bütün bir toplumu olumsuz etkilemekte olduğunu ve böylece enflasyonun çok önemli bir sosyo-ekonomik sorun olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir.

4. Klasik (örneğin D.Hume) ve modern (örneğin M.Friedman) miktar teorisyenlerine göre enflasyon ya da fiyatlar genel düzeyindeki artışın para arzındaki

artışla doğru ilişkisi vardır. Keynesgil ekonomistler ise enflasyonu, tam istihdamın olduğu bir ortamda toplam arza göre talepte bir fazlalık olarak açıklamaktadır.

Enflasyon zamanlarında paranın dış kıymetinin, iç kıymetinden daha fazla düşmesi nedeniyle ihracat azalır, ithalat ise artar ve dış ticaret bilançoları açık verir. Müteşebbisler uzun vadeli yatırımlar yapmak yerine, kısa vadede çok kar getiren yatırımları tercih ederler. Zira uzun vadede finansman gereksinmesi ile üretimlerine olarak talebin nasıl gelişeceğini ve satış olanaklarının ne olacağını kestirmek zorlaşacaktır. Bu nedenle müteşebbisler daha çok kısa vadeli ve ucuz yatırımları tercih etmektedir. Enflasyonun çok önemli bir tahribatı da milli gelirin bölüşümün de çok önemli eşitsizlikler meydana getirmesidir (Gürgen, 1995).

Nitekim 2003 yılındaki gelir dağılımı araştırmasına göre nüfusun en düşük gelirli %20'lik dilimi gelirin % 6'sını, nüfusun en yüksek gelirli % 20'lik kesimi gelirin % 48,3'ü nü almaktadır (CapitalInfocard, 2005).

Literatürde enflasyon çeşitleri genellikle üçe ayrılır. Bunlar: maliyet enflasyonu, talep enflasyonu ve yapısal enflasyondur.

Türkiye'de **maliyet enflasyonunun** başlıca kaynağı faiz hadlerinin enflasyonun üzerinde seyretmesi, yine aylık/yıllık enflasyonun üzerinde, Kamu iktisadi teşebbüsleri(KİT) ürünlerine sık sık yapılan zamlar, petrol fiyatlarındaki artışlar ve döviz kurlarındaki yükselme ve aşırı ücret artışları diye sıralanabilir. **Talep enflasyonunun** başlıca kaynağı ise para arzındaki yüksek seviyelerdeki artışlara ilaveten, maaş ve ücretlilerin gelirinin, faiz gelirinin, karların ve yüksek taban fiyat uygulamaları sonucu çiftçi gelirlerinin genellikle bir yıllık enflasyon hızından daha yüksek seviyede gerçekleşmesi sonucu ortaya çıkabilir. Ayrıca kredili satışlar da talep enflasyonunu hızlandırır. **Yapısal enflasyon** ise talep ve maliyet enflasyonlarına ilaveten bütçe açıklarının GSMH'ya oranının ve para arzındaki artışların yüksek oranda seyretmesi sonucu ortaya çıkar (Aktepe ve Çarıkçı, 1998).

1.1 Konunun Önemi

Türkiye'de yıllardır yüksek oranlara sahip olan enflasyon, ekonominin tüm kesimlerini etkilediği kadar tarım kesimini de fazlasıyla etkilemektedir. Bu etki, bir taraftan enflasyondan tarım kesiminin zarar görmesi, diğer taraftan da tarım kesiminin enflasyona sebep olması gibi ikilem yaratmaktadır. Tarım kesiminin enflasyondan zarar görmesi ile ifade edilen durum şu şekilde açıklanabilir; özellikle, 1980'den sonra liberal doktrinin ağırlık kazanmasıyla birlikte, çiftçinin piyasada pazarlık gücünün diğer kesimlere göre daha da zayıflaması, tarım kesiminin enflasyona yenik düşmesinde önemli bir neden oluşturmuştur. Çiftçinin ürünü yetiştirip, pazara taşımak için kullanmak zorunda olduğu girdilerin fiyatlarındaki aşırı yükselmeler çiftçiyi, ekonomik açıdan güçsüz bırakmaktadır. Ürün fiyatlarındaki artışın girdi fiyatlarındaki artışa göre düşük düzeyde gerçekleşmesi durumunda, satın alma gücü azalan çiftçi, daha az girdi kullanımına yönelmektedir. Bu durum daha düşük verim ve üretime neden olmaktadır. Diğer sektörler artan maliyetlerini fiyatlara yansıtabilirken, büyük ölçüde tam rekabet koşullarının hakim olduğu tarım kesimi ise, piyasadaki fiyatı kabul etmek zorunda kalmaktadır. Bu durumda; tarımsal gelirler azalmakta, ayrıca iç ticaret hadleri tarımın aleyhine oluşarak tarımdan sanayiye kaynak transferi meydana gelmektedir. Bu nedenle, tarımsal girdi fiyatlarındaki artışlar, çiftçinin gelir düzeyini azaltmakla beraber, tarımın gelişimini de olumsuz yönde etkilemektedir (TZOB, 1992).

Tarım kesiminde enflasyona, diğer boyuttan bakıldığında, bu kez de tarıma yapılan kaynak aktarımı, girdi sübvansiyonu, destekleme alımları gibi devlet bütçesinden sağlanan kaynaklar ve taban fiyat politikaları uygulamaları sonucu, tarım kesiminin enflasyon hızını, artırıcı etkisi ortaya çıkmaktadır.

1.2 Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Türkiye'de tarımsal üretim; bitkisel üretim, hayvansal üretim, ormancılık ve su ürünleri şeklinde dört alt sektöre ayrılır (Hiç, 1990). Türkiye'de bu alt sektörler içerisinde % 60'lık bir üretim değeri ile bitkisel üretim en büyük paya sahiptir. Bunu %30'luk bir payla hayvancılık takip etmektedir. Türkiye'de 80 milyon ton olan bitkisel üretimin; % 42.55 ini tarla ürünleri, % 24,92'sini sebzeler ve % 32,53'ünü de diğer ürünler oluşturmaktadır (DİE, 2002). Bu ölçütler dikkate alındığında, araştırma kapsamına alınacak ürünler için bitkisel ve hayvansal üretim alanında seçim yapılmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Bu düşünceden hareketle; Türkiye'de 1980 yılından sonra yeni bir ekonomi politikasına geçilmesi ile birlikte fiyatlar genel düzeyinin nasıl bir seyir izlediği ve tarım kesimini ne ölçüde etkilediği araştırmanın ana amacını teşkil etmektedir.

Türkiye ekonomisinde çok tartışılan 1980 sonrası model; 1977'de başlayan bunalımın sona erdiği bir dönem varsayıldığından geçmişle, içinde bulunulan dönemin bir karşılaştırması olarak gündeme gelmiştir. Bu bakımdan 1983 – 2003 arası dönem araştırmanın zaman sınırları olarak seçilmiştir. Bu dönemin ülkede yüksek enflasyonun yaşandığı bir dönem olduğu 2003'ten itibaren enflasyon oranının önemli ölçüde düştüğü, dolayısıyla yüksek enflasyonunun yaşandığı son 20 yıllık peryodun alındığı bu dönemde enflasyonunun tarım ürünleri fiyatları ve tarımda kullanılan temel girdilerin fiyatları üzerine etkilerinin ayrıştırılarak incelenmesi, bu yolla üretici refahı veya satın alma gücünde meydana getirdiği gelişmeler incelenmiştir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Kip (1981), "Türkiye'de Tarımsal Ürünler ve İç Ticaret Hadleri" konulu araştırmasında 1950-1977 dönemindeki iç ticaret hadlerini toptan eşya fiyat indeksleri ve çiftçi eline geçen fiyat indeksleriyle hesaplayarak yorumlamış, lehteki ve aleyhteki gelişmelerin nedenlerini ürün ve ürün grupları itibariyle ortaya koymuştur.

Duyan (1987), "Türkiye'de Planlı Dönemde Çiftçinin Satın Alma Gücündeki Değişimler, Bu Değişimlerin Nedenleri ve Konu ile ilgili Bazı Görüşler" adlı çalışmasında, planlı dönemlerde hem tüketim malları hem de tarımsal girdi kullanımı açısından çiftçinin satın alma gücünü irdeleyen Duyan, dönemler itibariyle bir karşılaştırma yapmış ve çiftçinin hangi dönemde daha fazla girdi yada tüketim malı kullandığını belirlemiştir. Bu şekilde hangi dönemlerde çiftçinin refah seviyesinin daha iyi olduğunu tespit etmiş ve sonuçları nedeniyle birlikte değerlendirmiştir.

Eraktan (1988), "Tarım Politikası" adlı kitabında iç ticaret hadleri ve dış ticaret hadleri hakkında bilgi vererek 1963-1985 yılları arasındaki iç ticaret hadlerini hesaplamış, iç ticaret hadlerinde tarımsal ürünlerin aleyhine bir gelişme olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca devletin tarımsal desteklemelerinden bahsedip bu konuda yetersiz kalma nedenlerinden bahsetmiştir.

Uysal (1990), "Türkiye'de 1980 Sonrası İzlenen Tarım Politikalarının Tarım Sektörü Üzerine Etkisi" isimli çalışmada Türkiye'de 24 Ocak 1980'den itibaren serbest Piyasa Ekonomisi modeliyle dışa açık bir ekonomi politikası izlenmiş ve özellikle ihracatın artırılması için özendirici önlemler alınmıştır. Bu uygulamaların ekonominin temel sektörleri üzerindeki etkilerinin çeşitli ve farklı düzeylerde olduğu düşüncesinden yola çıkarak Türkiye'deki ekonomik model değişikliğiyle beraber izlenen tarım politikalarını belirleyip bunların sektör üzerindeki etkilerinin ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, 1980 ve sonrasında uygulanan tarıma yönelik politikaların enflasyon baskısıyla, tarımsal yapı değişikliği sağlayabilecek nitelikte olmadığını öne sürmüştür.

Olgun (1990), Türkiye'de enflasyonun nedenleri, önemi ve etkileri ile birlikte tarımsal üreticilere yapılan destekleme alımlarının enflasyon üzerindeki etkilerinin araştırmış ve enflasyonla mücadele için önerilerde bulunarak, genel bir değerlendirme yapmıştır. En önemli önerinin tarımın yapısının düzeltilmesi ve tarımsal modernizasyonun teşvik edilmesi olduğu ifade edilmiştir.

Şimşek (1991), Tarım ve Tarım dışı sektörler arasındaki mal ve hizmet alışverişini irdeleyen "İç Ticaret Hadleri"nin hesaplanmasında iki tip yöntem kullanılmıştır. Birinci yöntemde çiftçinin eline geçen fiyatlar indeksinin, çiftçinin ödediği fiyatlar indeksine bölünmesi şeklindedir. İkinci yöntemde ise, İç Ticaret Hadleri, basit ve genişletilmiş analiz yöntemleriyle elde edilmiştir.

Yapılan hesaplamalarla 1973 yılından başlayarak planlı dönemler irdelenmiş, İç Ticaret Hadlerinin tarımın aleyhine veya lehine olup olmadığını araştırmış ve sonuçları değerlendirmiştir. Yaptığı değerlendirme sonucunda iç ticaret hadleri genellikle tarım aleyhine bir gelişme gösterdiğini saptamıştır.

Mert (1994), "Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar İndeksi" Adlı yüksek lisans tezinde Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar İndeks sayılarının hesaplanması ve teorik açıklamasını yapmıştır. Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar beş bölgeye ayrımında incelenerek, Laspeyres metodu uygulanmış ve 1987 temel yılı alınarak yıllar itibariyle indeks oluşturulmuştur. Çalışmanın sonucunda, Çiftçinin Eline Geçen Fiyatların yıllar itibariyle değişimleri bulunmuştur. Bu değişimlerin Toptan Eşya Fiyat İndeksinin Tarım sektöründen düşük değerler aldığını gözlemlemiştir.

İzmir Ticaret Borsası (1998), " Türkiye'de Enflasyon ve Tarım Sektörü" adlı çalışmasında Türkiye' de Enflasyonun Anatomisi, Türkiye'de Sektörel Özellikler ve Enflasyona olan etkilerini açıklayıp, tarımın enflasyondaki rolünü değerlendirmiştir. Tarım sektörünün hem ürünlerini satarken, hem de girdilerini alırken kayba uğradığını açıklamıştır. Dolayısıyla her iki boyutta zarar gören bir sektörün enflasyonun suçlusu olarak gösterilmesinin anlamsız olduğu sonucuna varılmıştır.

Kabul (1999), "Türkiye 'de Tarımsal Ürün Fiyatları ve İç Ticaret Hadleri" başlıklı çalışmasında 1987-1996 yılları arasında iç ticaret hadleri net değişim ve gelir yöntemine göre hesaplamış, her iki ticaret haddi hesaplama yönteminde de 1995

yılına kadar tarım ürünleri aleyhine sanayi ürünleri lehine bir gelişme görüldüğünü ortaya koymuştur

Kaygusuz (2001), " Maliyet Enflasyonu ve Türkiye'de Maliyet Enflasyonunun Nedenleri" adlı çalışmada enflasyonun genel tanımı, enflasyon çeşitleri, maliyet enflasyonu nedenleri, maliyet enflasyonu ve talep enflasyonu arasındaki farklar ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Maliyet Enflasyonunun nedenleri Türkiye'nin kendine özgü sosyo-ekonomik konjoktüründe değerlendirilmiştir. Türkiye'nin kendi iç dinamiklerinde kaynaklanan sorunlarında maliyet enflasyonuna neden olup olmadığı irdelenmiş olup ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

İzmir Ticaret Borsası (2003), "Türkiye'de Tarım Sektörüne Uygulanan Fonksiyonlar ve İç Ticaret Hadlerinin gelişimi adlı çalışmasında" Ülkemizde tarım sektörüne yüklenen fonksiyonları dikkate alarak sektörel kaynak aktarım mekanizmalarından biri olan iç ticaret hadlerini gelişiminin gerek ürün fiyatları, gerekse girdi fiyatları perspektifinden değerlendirmiştir. Bu amaç çerçevesinde çalışmada öncelikle ihracata yönelik büyüme stratejisinin izlendiği 1980 sonrası dönemde tarıma yüklenen fonksiyonlar değerlendirilmiş, ardından da farklı fiyat endekslerinden yararlanılarak iç ticaret hadleri analiz edilmiştir. Sonuç olarak 1980 sonrası uygulanan politikalara bağlı olarak sektörden sürekli olarak kaynak aktarıldığını, aktarılan kaynakların doğru kullanılmamasının da etkisiyle, sektör varlığını sürdürmekte zorlanmaya başladığını bu nedenle tarımdan değil, tarıma kaynak aktarılması gerekmektedir. Bunun için destekleme politikaları başta olmak üzere tüm tarım politikaları yeniden gözden geçirilmeli ve sektöre dünya piyasasında rekabet edebilecek nitelikler kazandırması yönünde stratejiler izlenilmesi gerektiği sonucuna varmıştır.

3.MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırmada kullanılan temel veriler, Türkiye'de üretilen belli başlı ürünlerin çiftçinin eline geçen fiyatları, çiftçinin ürünleri üretmek için satın aldığı girdilere ödediği fiyatlar, Toptan Eşya Fiyat İndeksleri, Tüketici Fiyatları İndeksleri, Temel Ekonomik göstergeler, İmalat Sanayi Sektörü ve benzeri diğer verilerdir. Bu veriler DİE, DPT, TZOB, ZMO, İTB ASO ve TKB'dan sağlanmıştır. Buna ilaveten, resmi nitelikteki kuruluşların yazılı kaynaklarından ve web sitelerin' den faydalanılmıştır. Ayrıca, konu ile ilgili yapılmış araştırmalardan literatür bilgilerden ve ilgili bakanlık kayıtlarından yararlanılmıştır.

3.2. Yöntem

Türkiye'de yetiştirilen tarım ürünleri çok çeşitli olup bunların hepsini birden incelemek imkansız olduğu için bitkisel ve hayvansal üretim kesimlerinden her üretim grubunu temsil eden ürünler seçilmiştir

Buna göre araştırmada yer alacak ürünlerin seçimi, önem düzeyi bakımından bitkisel üretim ve hayvansal üretime dayalı olarak Çizelge 3.1'de verildiği şekilde gerçekleştirilmiştir.

Çizelge 3.1. Bazı Bitkisel ve Hayvansal Ürünlere ait 1983-2003 Yılları Arasındaki Üretim Miktarları Ortalaması

BİTKİSEL ÜRÜNLER	ÜRETİM MİKTARI (Ton)
TAHIL GRUBU	
Buğday	18.860.000
BAKLAGİL GRUBU	
Mercimek	644.000
ENDÜSTRİ BİTKİLERİ GRUBU	
Şekerpancarı	14.133.358
Pamuk	703.973
Tütün	222.819
YAĞLI TOHUMLAR GRUBU	
Ayçiçeği	872.000
YUMRU BİTKİLER GRUBU	
Patates	4.594.000
SEBZELER (Meyvesi Yenen)	
Domates	6.678.000
MEYVELER	
Üzüm (Çekirdeksiz Yaş)	3.461.000
*HAYVANSAL ÜRÜNLER	
Süt	8.297.398
Et	173.410
Yumurta (Adet)	9.241.936

Kaynak: DİE, Tarım İstatistikleri Özeti, Çeşitli Yıllar, Ankara.

Çizelge de bitkisel üretim içindeki incelenen dönem boyunca, her gruptan üretim miktarı en yüksek olan ürün seçilmiştir.

Bunlar; tahıl grubunda, 18 860 000 ton üretim ile **buğday**, baklagil grubunda; 644 000 ton üretim ile **mercimek**, endüstri bitkilerinde grubunda 14 133 358 ton üretim ile **şeker pancarı**, önem düzeyleri bakımından 703 973 ton üretim ile **pamuk** ve 222 819 ton üretimi ile de **tütün**, yağlı tohumlar grubundan; 872 000 ton üretim ile **ayçiçeği**, yumru bitkiler grubunda; 4 594 000 ton üretimi ile **patates**, meyvesi yenen sebzeler grubunda; 6 678 000 ton üretim ile **domates**, meyveler grubunda ise 3 461 000 ton üretim ile çekirdeksiz yaş **üzüm**'dür. Hayvansal üretim içinde her üç ürün de **(et, süt, yumurta)** seçilmiştir. Kapsama dahil edilmiş ürünler bu şekilde belirlenmiştir.

Çalışmada öncelikle enflasyonun kronolojik seyri ile birlikte 1980'den sonra oluşan enflasyonun oranları, sebep ve sonuçlarıyla birlikte incelenmiştir.

Çalışmada sık sık belirtilecek olan enflasyon rakamları, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yayınlanan Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (TEFİ) ve tüketici fiyatları indeksinden (TÜFİ) derlenmiştir. DİE, yayınlanan TEFİ 1987=100 esasına göre 4320 maddenin 1648 firmadan derlenen fiyatlardaki değişimleri vermektedir.

TÜFİ ise "Hane halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi" sonuçlarını kullanarak 5 bölge ve 16 şehirden 347 madde fiyatların derlenmesiyle hesaplanmıştır.

Çizelge 2.2. 'de 1994 Bazlı İndekslerle Sektör Ağırlıkları

TÜKETİCİ FİYATLARI (%)	**AĞIRLIK**
Gıda, İçki, Tütün	31,09
Giyim, Ayakkabı	9,71
Konut, Kira	25,80
Ev Eşyası	9,35
Sağlık	2,76
Ulaştırma	9,30
Eğlence, Kültür	2,95
Eğitim	1,59
Otel, Pastane ve Lokanta	3,07
Çeşitli Mal ve Hizmetler	4,38
	100,00
TOPTAN EŞYA FİYATLARI (%)	
İmalat	71,12
Tarım, Avcılık, Orman, Balıkçılık	22,22
Elektrik, Su, Gaz	4,19
Maden, Taş Ocağı	2,47
	100,00

Kaynak, DİE, 1998, Türkiye İstatistik Yıllığı, Ankara.

Çizelgeden de görüleceği gibi Toptan Eşya Fiyat İndeksinde sektörel ağırlıkları içinde en yüksek payı %71,12 ile imalat sanayi almıştır. Tarım sektörünün payı ise % 22,22 dir

Sektörler itibariyle TEFİ sayı ve yüzde değişimleri hesaplanarak tarım sektörünün diğer sektörler karşısındaki durumu ortaya konmuştur. Yapılan hesaplamada 1988 yılına kadar 1981=100 TEFİ, 1995 yılına kadar 1987=100 TEFİ, 2003 yılına kadar 1994=100 TEFİ dikkate alınmış ve yeniden oranlamaya tabi tutulmuştur.

İncelemeye alınan yıllar boyunca toptan eşya fiyatları indeks sayıları ve yüzde değişimlerinin sektörler itibariyle gösterimi Çizelge 3.3'te verilmiştir.

Çizelge 3.3. Sektörler İtibariyle Toptan Eşya Fiyat İndeks Sayıları ve Yüzde Değişimleri

	Genel İndeks		Tarım Sektörü		İmalat Sanayii		Enerji Sektörü	
Yıllar	İndeks	%	İndeks	%	İndeks	%	İndeks	%
1983	168,5	30,4	163,3	31,2	166,0	31,2	183,1	25,7
1984	253,4	50,4	257,3	57,5	243,1	46,5	312,8	70,8
1985	362,9	43,2	353,5	37,4	345,0	41,9	634,4	102,8
1986	470,3	29,6	442,9	25,3	457,5	32,6	860,2	35,6
1987	623,1	32,5	574,0	29,6	611,2	33,6	1061,5	23,4
1988	1062,4	70,5	866,8	51,0	1086,7	77,8	1488,2	40,2
1989	1742,3	64,0	1572,3	81,4	1789,9	64,7	2470,5	66,0
1990	2653,5	52,3	2665,1	69,5	2645,4	47,8	3979,9	61,1
1991	4120,9	55,3	4042,9	51,7	4132,1	56,2	6320,2	58,8
1992	6680,0	62,1	7083,2	75,2	6656,9	61,1	11610,1	83,7
1993	10581,1	58,4	11906,9	68,1	10697,6	60,7	20828,6	79,4
1994	23352,4	120,7	22765,9	91,2	24615,2	130,1	41053,1	97,1
1995	43435,5	86,0	50244,5	120,7	45144,3	83,4	61784,9	50,5
1996	76403,1	75,9	95916,7	90,9	77783,6	72,3	122148,7	97,7
1997	138900,8	81,8	174376,5	81,8	140943,8	81,2	202889,1	66,1
1998	238631,5	71,8	319283,3	83,1	233825,8	65,9	344911,4	70,0
1999	365344,8	53,1	443165,3	38,8	367574,1	57,2	566344,6	64,2
2000	553132,1	51,4	593398,3	33,9	575253,5	56,5	856313,0	51,2
2001	893861,4	61,6	835504,8	40,8	989436,1	72,0	1613293,6	88,4
2002	1296099,1	50,1	1298374,5	55,4	1492069,6	50,8	2439300,0	51,2
*2003	1624012,1	25,6	1738523,4	33,9	1847182,1	23,8	2707623,0	11,0

Kaynak: ,DİE, 2003/a, İstatistik Göstergeler (1923-2002), DİE Yayınları, Yayın No:2790, ISBN,975-19-3486-9, Ankara.

*DPT, 2004/a, Temel Ekonomik Göstergeler, (Aralık, 2004), DPT Yayınları, ISSN, 1301-0824, Ankara.

Not: 1988 yılına kadar 1981=100 TEFİ, 1995 yılına kadar 1987=100 TEFİ, 2003 yılına kadar 1994=100 TEFİ dikkate alınarak yeniden bir oranlamaya tabii

diğer sektörlere göre düşük olduğu görülmektedir. Bu durumda tarım kesiminin enflasyon hızını artırıcı bir etkide bulunduğu düşünceleri tartışılmalıdır denilebilir. Çizelge 3.3'de enerji sektörü fiyat indeks sayılarının incelenen dönem boyunca diğer sektörlerin indeks sayılarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca 1983 yılında 168,5 olarak gerçekleşen genel indeks değeri 2003 yılında 9639,4 kat artarak 1624012,1 olarak gerçekleşmiştir.

Ekonomik gelişmede sektör özelliklerini vurgulayarak tarım ve sanayi sektörlerinin bir karşılaştırılması yapılmış her ikisinin de özellikleri ve Türkiye ekonomisi için önemi tartışılmıştır. Daha sonra tarımın ekonomik gelişmeye katkısı ve Türkiye'deki durumu irdelenerek, tarım kesimindeki enflasyon incelenmiştir.

Çiftçinin satın alma gücünde ve ekonomik refahındaki değişimleri izlemek amacıyla, başvurulan yöntemlerden birisi de iç ticaret hadlerindeki gelişimin ortaya konulmasıdır. Bunun için TEFİ'ye göre hazırlanan tarım sektörü indeks sayıları, imalat sanayi indeks sayılarına oranlanarak iç ticaret hadleri elde edilmiştir.

Araştırmada ayrıca, seçilmiş olan ürün fiyatları ile girdi fiyatlarının incelenen yıllardaki aynı değişim ortalamaları basit yüzde yardımıyla hesaplanarak karşılaştırılmıştır, girdi fiyatlarındaki aynı değişim yüzdeleri ile enflasyon oranları arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Böylece tarımsal girdi fiyatlarındaki gelişmelerin, enflasyonla bağlantısı ortaya konulmuştur.

Konuya böyle bir yaklaşımdan sonra, ürün bazında enflasyonun tarım kesimi üzerindeki etkilerini ortaya koymak için üç yol izlenmiştir.

Amaçlı olarak seçilmiş ürünlerin çiftçinin eline geçen cari fiyatlar ile reel fiyatlarının karşılaştırılması;

Bunun için önce araştırma kapsamına giren ürünlerin araştırma dönemi boyunca cari fiyatları Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği kayıtlarından alınmıştır.

Daha sonra, çiftçinin eline geçen cari fiyatlar, reel fiyatlara dönüştürülerek elde edilen iki fiyat arasında bir karşılaştırma yapılmış ve ürün fiyatlarının enflasyon karşısındaki görünümü ortaya konmuştur.

Ürünlere ilişkin elde edilen cari fiyatlar 2003 yılına kadar 1994=100 TEFİ ile deflate edilmek suretiyle reel fiyatlara dönüştürülmüştür. Reel fiyatlara ulaşmak için;

Reel Fiyatlar = Baz Yılı İndeksi / Cari Yıl İndeksi*Cari Fiyat formülü kullanılmıştır.

Ürün – Girdi fiyatı ilişkilerinin karşılaştırılması;

Araştırma kapsamına giren ürünlerin, üretimde kullanılan gübre, ilaç, mazot, işgücü gibi girdilerin araştırma dönemi içindeki cari fiyatları ile ele alınan ürünün cari fiyatı karşılaştırılmıştır. Bu şekilde ürün fiyatlarının girdi fiyatları karşısındaki durumu ortaya konulmuştur.

Ürün – girdi ilişkisini analiz etmek amacıyla kullanılan girdiler, ürün için en fazla kullanılan girdilerdir. Özellikle gübre ve ilaç girdisi seçiminde ürün özellikleri dikkate alınmıştır.

Üreticinin yıllar itibariyle satın alma gücündeki gelişmeleri belirlemek için incelenen dönem boyunca, ele alınan ürünler ile ürünlerin üretiminde kullanılan girdiler arasında parite hesaplamaları;yapılmasındaki temel amaç; çiftçinin sattığı 1kg. ürüne karşılık alabileceği girdi (gübre, mazot, tohumluk gibi) ya da 1kg-lt-adet girdi alabilmek için gerekli ürün miktarını belirleyerek tarım kesimindeki enflasyonu bu yönüyle ortaya koymak olmuştur.

Araştırmanın bütününe ilişkin oluşturulan Çizelgeler ekte verilmiştir. Ürün bazındaki analizlerde ise şekillerden yararlanılmıştır.

4. TÜRKİYE' DE ENFLASYON VE TARIM SEKTÖRÜ

4.1. Türkiye' de Enflasyonun Tarihsel Gelişimi

4.1.1. 1980 Öncesi Dönemde Türkiye' de Enflasyon

Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen ilk yıllarda genel borçların tasfiyesi, kapitülasyonların kaldırılması, bazı yabancı şirketlerin kamulaştırılmasıyla başlayan hareketlerin ardından özel teşebbüsün teşviki amaçlanmıştır

Yine o yıllarda, fiyat artışları bakımından farklı özellikler gösteren dönemler de yaşanmıştır. 1923 – 1929 yılları arasında fiyatlarda sınırlı bir artış olmuş, bunu izleyen 1929 – 1933 döneminde ise önemli düzeyde fiyat azalmalarıyla karşılaşılmıştır. 1929 – 1938 yıllarını içine alan süreçte fiyatlar %29 nispetinde düşüş göstermiştir. Bunun dış sebebi 1929'da başlayan Dünya ekonomik krizi, iç sebebi ise o dönemde ekonomik yapının, üretim ve talep yapısının özellikleridir (Kılıçbay, 1984).

1938 – 1947 dönemindeki süreç içerisinde enflasyon oranları şöyledir:

1939 – 1940 arasında yıllık enflasyon hızı %10

1940-1941 arasında yıllık enflasyon hızı %18

1941 – 1942 arasında yıllık enflasyon hızı %78

1942 – 1943 arasında yıllık enflasyon hızı %36'dır.

Görüldüğü üzere İkinci Dünya Savaşı dış bir şok olarak enflasyonu oluşturmuştur, ekonomi bu şokun en büyük etkisini 1941 – 1942 ve 1942 – 1943 yıllarında hissetmiş daha sonra ekonomi nispi istikrara kavuşmuş, ekonomide 1943 – 1948 yılları arasında dikkat çekici bir fiyat istikrarı hüküm sürmüştür. Bu dönemde fiyat artışları tek rakamlı olmuştur. Bu durum, 1938 – 1948 yıllarını kapsayan dönem içinde ekonominin enflasyonist şoklarını absorbe edip tekrar istikrara kavuşturabilecek özelliklere sahip olduğunu gösterir (Kılıçbay, 1984).

Türkiye 1950'li yılların başında özellikle İktisadi Devlet Teşekküllerinin sağlıksız çalışma düzeni ve yanlış fiyat politikaları, büyümeyi sağlayan tarım sektörünün ve altyapıya yönelik yatırımların Merkez Bankası kaynaklarından finanse edilmesinden dolayı enflasyonun artması ve sabit kur politikasının yol açtığı aşırı

değerlenmiş kur politikası (döviz fiyatlarının düşük tutulması) sonucu ödemeler dengesi giderek bozulmuştur. Özellikle 1956 – 1959 yılları arasında %20'ye yaklaşan yıllık fiyat artışlarıyla Cumhuriyet devrinin o zamana kadar görülmüş en büyük enflasyonu yaşanmıştır.

Sonuçta 1958 yılında bir istikrar programı uygulanmıştır. 1959 – 1964 dönemi fiyat istikrarı yönünden olumlu bir gelişme göstermiştir. Bu dönemdeki fiyat istikrarının sebebi ekonomi dışıdır. 1960'dan sonra siyasal yapı ve genel politika değişikliği enflasyonun düşmesinde önemli rol oynamıştır.

1956 – 1959 yılları arasında yaşanan enflasyon olgusu ve bunun meydana getirdiği ekonomik ve toplumsal sıkıntılar kamuoyunu hayli etkilediği için 1963 sonrası dönemlerde her kalkınma planına, ekonomideki enflasyoncu eğilimlerin önleneceğine dair çeşitli ifadelerin konulmasına ve bu hususta öngörülen mücadele politikalarının belirlenmesine dikkat edilmiştir. (DPT, 1968) .

Yıllık fiyat artışları ortalaması ise, 1950 – 1959 döneminde %11.1, 1962 – 1970 döneminde de %6.6 olmuştur. (Hiç, 1990).

1970 sonrası enflasyonu ise 50 yılda Türkiye'de karşılaşılan enflasyonların en uzun süreli olanı olarak bilinmektedir. 1970 – 1975 yıllarında Türkiye'de GSMH artış hızı çok yüksek olmasına karşın enflasyon gittikçe artan boyutlardadır.

Aşağıda 1970 – 1980 yılları boyunca gelişen enflasyon Çizelge halinde verilmiştir.

Çizelge 4.1. Türkiye 'de Enflasyon Oranları (1970- 1980)

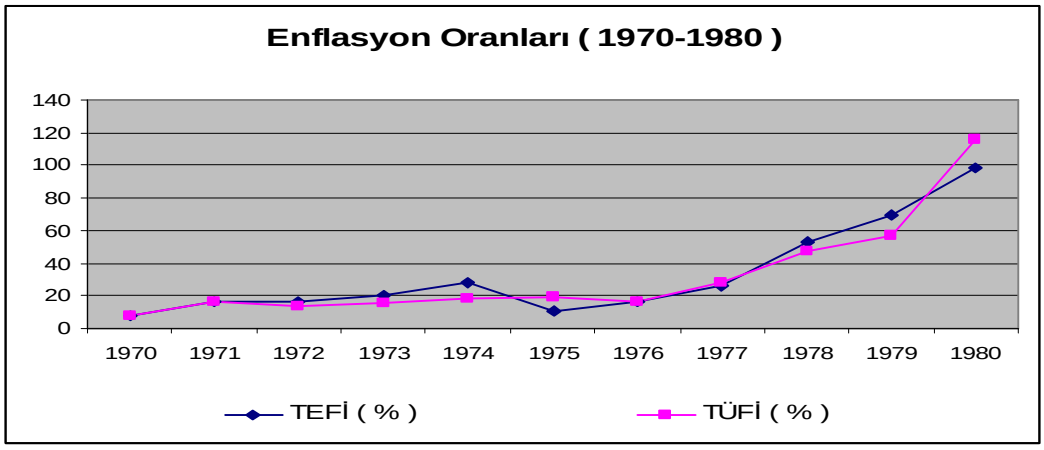
YIL	TOPTAN EŞYA FİYATLARI (%)	TÜKETİCİ FİYATLARI (%)
1970	8,1	8,1
1971	16,4	16,5
1972	16,7	13,6
1973	20,7	15,9
1974	28,4	18,6
1975	10,7	19,7
1976	16,4	16,3
1977	26,3	27,9
1978	53,1	47,2
1979	69,5	56,8
1980	98,7	115,6

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, Çeşitli Yıllar, Ankara.

Türkiye'nin ithalatında önemli yeri bulunan, 1972 yılında varili 2,74 dolar olan petrolün, 1973 yılında 11,65 dolara çıkarak petrol fiyatlarında beş mislinden fazla bir artışa neden olan Birinci Petrol Krizi, enflasyon ve ödemeler dengesinde bozulmaya yol açmıştır.

1970 yılında Toptan Eşya Fiyatlarına göre enflasyon %8,1 iken, tüm dünyayı etkilediği gibi Türkiye'yi de etkileyen petrol krizi neticesinde artış trendine geçen enflasyon 1973 yılında %20,7 olarak gerçekleşmiştir.

Dönem içinde KİT açıklarının Merkez Bankası kaynaklarıyla karşılanması, yüksek tutulan taban fiyatları, dış borç alamamanın ve dolayısıyla uluslararası rezervlerdeki azalmanın sonucu Türkiye gerekli malları ithal edemez ve dış borcunu ödeyemez hale gelmiştir. Kısacası Türkiye 1970'lerin sonunda ikinci petrol şokunun da etkisiyle % 69,5 gibi yüksek bir enflasyon, ağır borç yükü ve döviz dar boğazıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu ekonomik durgunlukta önemli rol oynamıştır.

Şekil 4.1. Türkiye'de Enflasyon Oranları (1970-1980)
Kaynak : Çizelge 4.1'den yararlanılmıştır.

4.1.2. 1980 Sonrası Dönemde Türkiye' de Enflasyon

1980'den sonra izlenen yüksek faiz politikası enflasyonu körüklemiştir. O yılda enflasyon Çizelgeden de görüleceği gibi %98,7'ye çıkmıştır. Ekonomiyi yeniden istikrara kavuşturmak için 24 Ocak 1980 tarihinde bir istikrar paketi uygulamaya konulmuştur. 24 Ocak kararlarına paralel olarak 1980'lerde gerçekçi döviz kuru ve faiz politikaları uygulanmıştır. Döviz fiyatlarının aylık/yıllık enflasyon

oranı dolayında yükseltilmesi diye tarif edilen gerçekçi ve esnek döviz kuru politikası bir ölçüde ihracatı teşvik etmede ve ithalatın artış hızını azaltma da başarılı olmuştur. Tasarrufları artırarak, yatırım imkanlarını genişletmek ve enflasyonu düşürmek için serbest ve reel faiz politikası KİT ürünlerinin en az maliyet fiyatlarına satılması politikası, ilk yıllarda enflasyonun önlenmesinde belli ölçüde başarılı olmuştur. Bunun neticesinde enflasyon oranı 1981 yılında %35,4'e, 1982 yılında da %26,5 e çekilmiştir.

Çizelge 4.2. Türkiye'deki Enflasyon Oranları (1980-2003)

YIL	TOPTAN EŞYA FİYATLARI (%)	TÜKETİCİ FİYATLARI (%)
1980	98,7	115,6
1981	35,4	33,9
1982	26,5	21,9
1983	30,4	31,3
1984	50,4	48,4
1985	43,2	44,9
1986	29,6	34,6
1987	32,5	38,8
1988	70,5	73,7
1989	64,0	63,2
1990	52,3	60,3
1991	55,3	66,0
1992	62,1	70,1
1993	58,4	66,1
1994	120,7	125,5
1995	86,0	76,0
1996	75,9	79,8
1997	81,8	99,1
1998	71,8	69,7
1999	53,1	67,1
2000	51,4	39,0
2001	61,6	68,5
2002	50,1	29,7
2003	25,6	18,4

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, Çeşitli Yıllar, Ankara.

1983 yılında ise uygulanan istikrar programında görülen sapmalar üzerine enflasyon bir önceki yıla göre artış göstererek %30,4 düzeyinde gerçekleşmiştir.

1984 yılından sonra da fiyatların piyasada oluşmasına önem veren politikalar izlenmiş, ekonomi de iç pazara dönük üretimi teşvik eden nispi fiyat yapısının, ihracatı teşvik edecek bir yapıya kavuşturulmasına özen gösterilmiştir. Ekonomide

yapısal değişmeyi sağlayabilmek için, gerekli alt yapıyı oluşturmaya yönelik politikaların kamu gelir ve harcamaları üzerinde oluşturduğu baskılar, kamu açıklarının artmasına neden olmuştur.

Öte yandan ekonomiyi dışa açmak ve sanayiyi dış pazarlara yöneltmek amacıyla izlenen kur politikasının ithal maliyetler ve yurt içi faizler üzerinde meydana getirdiği baskı ile bazı sektör ve kesimlerdeki yapısal sorunlar, plan döneminde fiyatların aşağıya çekilmesini engelleyen diğer nedenleri oluşturmuştur. (DPT, 1990).

1985 yılından itibaren reel faizlerin pozitife dönüşmesiyle piyasadaki likidite fazlası bankacılık sistemine çekilmiş, artan vergi gelirleri kamu kesiminin borçlanma gereğini düşürmüş ve iç talebin kontrol altında tutulmasıyla olumsuz hava şartlarının neden olduğu yetersiz tarımsal üretime rağmen fiyat artış hızlarında düşme eğilimi görülmüştür. 1984 yılı itibariyle % 50,4 olarak gerçekleşen enflasyon oranı 1985 yılında %43,2'e düşmüştür.

1986 yılında kamu harcamalarındaki yükselme, gelir etkisiyle birlikte özel tüketim ve yatırım harcamalarını artırarak iç talebin aşırı canlanmasına neden olmuştur. Uluslararası petrol fiyatlarında kaydedilen düşüş Orta Doğu ülkelerinin Türkiye'nin ihraç mallarına olan taleplerini azaltmalarına yol açmıştır. İthalatta liberasyonun sonucu ara malı ithalatının artması sanayide kapasite kullanım oranını yükseltmiş ve hava şartlarının iyi gitmesiyle de tarım ürünlerinin üretiminde önemli artışlar olmuştur. Bu gelişmeler, iç talepteki artışın enflasyonist etkisini gidermiş ve uluslararası petrol fiyatlarındaki düşüşün yurtiçi maliyetler üzerindeki olumlu etkisiyle birlikte fiyat artışları 1986 yılında da düşme eğilimini sürdürmüştür.

1986 yılında toptan eşya fiyat endeksi % 29,6, tüketici fiyat indeksi ise % 34,6 oranında gerçekleşmiştir. (DPT, 1990).

Çizelge 4.2'den de görüleceği gibi 1987 yılından itibaren enflasyon devamlı artış göstermiştir. 1987 yılı Kasım ayında yapılan seçimler öncesinde, aşırı ücret zammı ve tarımsal ürünlere yüksek taban fiyat politikası gibi seçim ekonomisi uygulamaları nedeniyle enflasyon beklenenden yüksek çıkmış ve %32,5 oranında gerçekleşmiştir. Reel faiz oranlarının da negatif hale gelmesi döviz talebinde aşırı bir artışa yol açmıştır. Bu nedenlerle döviz piyasasındaki dengesizliği gidermek üzere 4

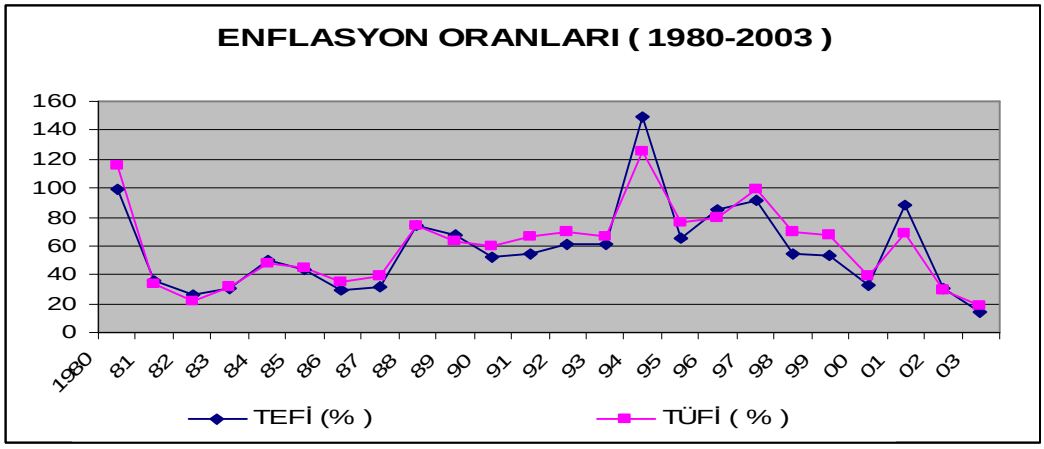
Şubat 1988 kararları uygulamaya konuldu. Kamu harcamaları kısıldı, KİT ürünlerinin fiyatları artırıldı, sıkı para politikası uygulandı.

Kısıtlayıcı para ve maliye politikaları içeren kararlar uygulanması ile döviz piyasasında istikrar sağlandı, ancak büyüme yavaşladı ve enflasyon düşürülemedi. O yıl enflasyon %70,5 gibi yüksek bir oranda kendisini göstermiştir.

Sonuç olarak 1980 sonlarındaki enflasyonun yüksek oranlardan aşağıya çekilememesinin ana nedeninin, kamu kesiminin stratejisindeki dengesizlik olduğu belirtilmiştir (Çiller ve Kaytan, 1989).

1990'ların başında bozulmaya başlayan ekonomik durum, Körfez Krizi'nin de etkisiyle içinden çıkılmaz bir hale gelmiş, daha sonra da seçim ekonomisi uygulamaları nedeniyle ekonomide kalıcı önlemeler alınamamıştır.

Şekil 4.2.'den daha iyi izleneceği gibi 1990 yılından sonra "1994 ve 2001 yılı hariç" Toptan eşya fiyatları indeksi, Tüketici fiyatları indeksinden aşağıda seyretmektedir. Bu eğilimin nedenlerine dikkatle bakmak yararlı olacaktır. Bilindiği gibi toptan eşya fiyat indeksi sadece mallardaki fiyat artışlarını gösterirken, tüketici fiyatları indeksi mal ve hizmetlerdeki fiyat artışlarını göstermektedir. Hizmet sektöründeki fiyat artışlarının daha fazla olması, tüketici fiyatları indeksini yukarı çekmiştir.

Şekil 4.2. Türkiye 'de Enflasyon Oranları (1980-2003)
Kaynak: Çizelge 4.2 den yararlanılmıştır.

Toptan eşya fiyatları indeksindeki azalmanın diğer bir açıklaması ise; Türkiye ekonomisindeki kısa dönemli fiyat hareketleri açısından belirleyici unsurlar, genellikle girdi fiyatları, döviz kuru gibi maliyet unsurları ile piyasalardaki talep fazlası düzeyi ve bekleyişler olarak sıralanabilir.

Bu çerçevede 1989 yılının ikinci yarısından itibaren fiyat artış hızlarındaki yavaşlama eğiliminin arkasındaki en önemli unsurlar parasal büyüklüklerdeki büyümenin denetim altına alınmış olması, belirsizliğin azalması ve TL'nin reel olarak değer kazanmasıdır. İç talepteki canlılığın yıl boyunca fiyat hareketleri üzerindeki net etkisini saptamak zordur. Firmaların talep artışına arz artırarak cevap verilmesiyle birim maliyetler azalmış, ancak talep artışı bir bakıma da kar marjlarının yükseltilebilmesi ortamını sağlamıştır. Fiyat artışlarını yükseltici bu son etkinin çok kuvvetli olarak hissedilmesine yol açan önemli bir unsur da, ekonominin dış rekabete giderek daha fazla duyarlı hale gelmesidir.

Fiyat artış hızlarında gözlenen azalma eğilimi, Ağustos ayına kadar sürmüştür. Körfez Krizi'nin çıkmasıyla petrol fiyatları önemli ölçüde sıçramıştır. Bu girdiye büyük ölçüde bağımlı kamu kuruluşlarının ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlarına ve bu mal ve hizmetlerinden de ekonominin tümüne yansıması nedeniyle fiyat artış hızındaki olumlu gelişme tersine dönmüştür. (Anonymus, 1991).

Görüldüğü gibi, toptan eşya fiyatları ile tüketici fiyatları arasındaki farkın 1980'li yıllarda az olmasına karşılık, 1990 ve sonrasında giderek artması yaklaşık "on puan" gibi bir düzeye çıkmasının ana nedeni, 1990'larda görülen ve tüketici kredilerinin genişlemesiyle de koşut gelişen, tüketim patlaması diyebileceğimiz süreçtir. Tüketici piyasasının yapısı, daha doğrusu ekonomide var olan ve üretimden son kullanıma uzanan piyasa yapıları, tüketim patlamasının geriye doğru ve anında yansımasına imkan vermiştir denilebilir (Kepenek ve Yentürk, 1994).

1988-1993 arasında uygulanan aşırı değerlenmiş kur politikası sonucu döviz gelirlerinin yavaşlaması ve başta ithalat olmak üzere döviz girdilerinin artması, dış açığın büyümesine neden olmuştur. Dış açık sorununa ilave olarak, Hükümetin yanlış borçlanma politikası izlemesi sonucunda, faizler ve kurlarda ortaya çıkan istikrarsızlık ve buna bağlı olarak Türkiye'nin kredi değerlendirme notlarının düşmesinin ardından 1994 yılı başında bir finansal kriz yaşanmıştır. Yerel seçimler

nedeniyle gerekli önlemleri hemen alamayan Hükümet, ekonomiyi istikrara kavuşturma amacıyla çok uzun süredir beklenen 5 Nisan kararlarının uygulamaya koymak zorunda kalmıştır.

Çünkü o yıl enflasyon üç haneli rakamlara ulaşmış ve yıllık artışlar toptan eşya fiyatları indeksinde % 120,7 Tüketici fiyat indeksinde ise % 125,5' lere ulaşmıştır. (TKB, 1998).

1995 yılı fiyat artış hızı, 1994 yılına nazaran yavaşlamış olmakla birlikte yüksek düzeyde sürmüştür. Toptan eşya fiyat artış hızı 1994 yılına göre yıllık ortalama olarak %120,7'den %86,0'a gerilemiştir.

Sonuç olarak, 1994 yılında alınan istikrar tedbirlerinin başlangıçta iyi uygulanmasına rağmen, daha sonra uygulamanın çeşitli nedenlerle aksaması 1995 yılında enflasyonun yüksek düzeyde çıkmasına neden olmuştur. Bunda en önemli etken erken seçim nedeniyle ertelenen KİT zamlarının yıl sonuna bırakılmasıdır.

1996 yılında da enflasyonda iyileşme yönünden olumlu bir hareket gözlenememiştir. O yıl enflasyon oranı %75,9 olarak gerçekleşmiştir.

1996 yılı sonu 1997 yılı ilk yarıda önemli ölçüde endeksli veya döviz cinsinden borçlanılması borçlanma vadelerini uzatmış, faiz yükünü 1998 yılına aktarmış ve böylece 1997 yılında faiz giderleri düşmüştür. Bu gelişme 1997 yılında kamu açıklarındaki bozulmayı bir ölçüde gizlemiştir. Ancak böyle bir ortamda yükselen faiz dışı kamu açıkları ve enflasyondaki hızlanma 1998 yılına ertelenen faiz yükünü daha da artırmıştır. Sene başından itibaren faiz dışı harcamalarda bütçe disiplinine uyulmaması ve gelirlerin öngörüldüğü ölçüde artırılamaması, vade uzatımı ve dövizli borçlanmanın olumlu etkisinin yitirilmesine neden olmuştur. Bu uygulamalar sonucuna 1997 yılının ikinci yarısından itibaren dengeler bozulmaya başlamış ve enflasyon beklenenden yüksek, %81,8 olarak gerçekleşmiştir (TKB, 1998). Bunun sonucunda 1998 yılında faiz dışı dengede çok ciddi bir düzeltme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bütçede öngörülen faiz dışı fazla hedefine ulaşılması, kamu fiyatlarının denetim altına alınması 1998 yılı enflasyon oranını %71,8'e çekmiştir. Olumlu gelişmelerin etkisiyle 98 Haziran ayı sonunda IMF ile "Yakın İzleme Anlaşması" yapılmış ve yeni hedefler belirlenmiştir. Yine 98 Temmuz ayı ortasından itibaren Rusya'da olumsuz ekonomik gelişmeler sonrası devalüasyon ve moratoryum

ilan edilmesi Türkiye'de de yansımış, tüm finansal piyasaların olumsuz etkilenmesiyle başlayan hızlı sermaye çıkışı ile önce mali sistemi daraltmış sonrasında reel sektörü etkisi altına almıştır.

Bu gelişmeler ile birlikte iç talebi daraltıcı politikalar ve özellikle özel nihai tüketim harcamaları ve yatırımlarında görülen daralma 1998 yılında enflasyonun düşüşünde etkili olduğu belirlenmiştir (Anonymus, 1999).

Nominal faizlerin yüksekliği, aşırı risk primi yanı sıra yüksek enflasyon beklentilerinin yüksekliği, enflasyonda ataleti güçlendirerek enflasyonist ortamı kalıcı hale getirmiştir. 2000 yılında, enflasyon beklentilerini radikal bir şekilde kırmak ve reel faiz oranlarını düşürmek amacıyla, döviz kuruna dayalı bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur.Yılın ilk çeyreğinde enflasyon'daki atalet nedeniyle enflasyon hedeflerin üzerinde kalmasına karşın, yıl genelinde ciddi bir gerileme göstermiştir. Nitekim, 1999 yılında 12 aylık TÜFE enflasyonu yüzde 67,1 iken, 2000 yılında yüzde 39,a, TEFE enflasyonu yüzde 53,1,'den yüzde 51,4'e gerilemiştir.

Döviz kuruna dayalı istikrar programlarının genel özellikleri, 2000 yılında Türkiye'de gözlemlenmiştir. Döviz kuruna ilişkin belirsizliğin giderilmesi sonucunda faiz oranları hızla gerilemiş, tüketici kredilerindeki artışla desteklenen tüketim patlaması yaşanmış, enflasyondaki atalet nedeniyle Türk Lirası reel olarak değerlenmiş, ithalat ve cari işlemler açığı hızla yükselmiştir. Bu gelişmelerin yanı sıra, bankacılık sistemindeki zayıflıklar, bazı bankaların aşırı risk alması ve programın para ve kur politikasındaki katılık, 2000 yılı kasım ayında likidite krizi ile sonuçlanmış ve hızlı bir sermaye çıkışı yaşanmıştır. Kriz sonrasında ek dış destek sağlanmış ve para politikası kısmen revize edilmiş, ancak kur politikasının aynen devam ettirilmesi kararlaştırılmıştır. Kasım krizi sonucunda, faiz oranlarının döviz kuru artışına göre önemli ölçüde yüksek kalması mali piyasalarda kırılganlığı artırmıştır. Bu ortamda, yüksek miktarlı Hazine itfası öncesinde yaşanan siyasi tartışma, 19 Şubat tarihinde krizle sonuçlanmıştır. 22 Şubat tarihinde Türk Lirası dalgalanmaya bırakılmıştır. (Yükseler, 2004)

Şubat krizinin ardından "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" yürürlüğe konmuştur. Programın temel amaçları ; bankacılık sektörüne ilişkin tedbirlerin

süratle alınarak mali piyasalardaki kırılganlığın azaltılması, faiz oranları ve döviz kurlarında istikrarın sağlanması, iktisadi etkinliği artırıcı yapısal reformların gerçekleştirilmesi, artan borç yükünün azaltılması ve enflasyonun düşürülerek sürdürülebilir büyüme ortamının sağlanması olarak belirlenmiştir. Alınan mali önlemlerle, faiz dışı fazla artırılmış, iç talep daralmış, GSMH yüzde 9,5 oranında gerilemiş ve cari işlemler dengesi fazla vermiştir. Ancak, Türk lirasının değer kaybetmesi ve kamu fiyat ayarlamalarının etkisiyle enflasyon hızlanmış, 12 aylık fiyat artışı TEFE'de yüzde 61,6'ya, TÜFE'de ise yüzde 68,5'e yükselmiştir.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelik terörist saldırının ardından iç ve dış piyasalarda istikrarsızlık gözlemlenmiştir. Bu nedenle 2002 yılı başında "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" 2002-2004 dönemini kapsayacak şekilde revize edilmiş ve IMF' den 16 milyar dolarlık ek finansman imkanı sağlanmıştır. 2002 yılında programın genel olarak kararlılıkla uygulanması ve 16 milyar dolarlık ek dış finansman piyasalarda güveni artırmış ve iç borçların sürdürülebilirliğine ilişkin kaygıları azaltmıştır. Erken genel seçimlere rağmen, sıkı para ve maliye politikaları, 2002 yılında enflasyonun hızla gerilemesini sağlamış ve 12 Aylık fiyat artışı TEFE' de yüzde 50,1'e, TÜFE'de ise yüzde 29,7'ye düşmüştür. Ekonomi tekrar büyüme sürecine girmiş ve iç talepteki sınırlı artışa karşılık stok birikiminin de katkısıyla GSMH büyüme hızı yüzde 7,8 olarak gerçekleşmiştir.

2002 yılında düşme eğilimine giren enflasyon oranı, 2003 yılında, programa bağlılığın tam olarak sağlanması sonucunda son 27 yılın en düşük seviyesine ulaşmıştır. 2003 yılının, özellikle yaz aylarında, çok uzun yıllardır yaşamadığımız negatif enflasyon oranları birkaç ay boyunca görülmüştür. Bunun nedeni yaz aylarında, mevsimsel etkiye bağlı olarak tarım ürünleri fiyatlarının düşük ve/veya negatif olmasından kaynaklanmaktadır. 2003 yılı, Türkiye ekonomisi için, arka arkaya yaşanan krizlerin ardından nispeten bir toparlanma yılı olmuştur. 12 aylık fiyat artışı TÜFE'de yüzde 18,4, TEFE'de yüzde 25,6 olmuştur.

Irak savaşının kısa sürede sonuçlanması ve Nisan ayından itibaren Hükümetin program uygulamalarındaki kararlılığı, ekonomide güveni artırarak olumlu bekleyişleri güçlendirmiştir. Bu gelişmeler, enflasyonist beklentileri aşağı çekerken, risk priminin azalmasına, Türk Lirasının değerlenmesine ve faiz oranlarının

gerilemesine katkıda bulunmuştur. Sıkı para ve maliye politikaları ile iç talebin kontrol edilmesi ve uluslararası alandaki olumlu gelişmeler de, yılın ikinci yarısında enflasyonda hızlı bir düşüş yaşanmasını sağlamıştır.

4.2. İç Ticaret Hadlerindeki Gelişmeler

Enflasyonun tarım kesimine etkisinin açıklanmasında üstünde durulması gereken bir konu da İç ticaret hadleri kavramıdır.

İç ticaret hadleri kavramı belirli bir sosyal sınıfın özellikle köylü sınıfının satın alma gücünde ve ekonomik refahındaki değişmeleri izlemek amacıyla kullanılmaktadır. Belirli bir yıla göre, köylünün yetiştirerek piyasaya arz ettiği ürünlerin fiyatları, bu sınıfın kendi tüketim ihtiyaçları için veya ürettiği ürünleri yeniden üretmek için satın aldığı maddelerin fiyatlarıyla karşılaştırmakta ve örneğin köylünün sattığı malların fiyatlarında bir düşme görülmüş ise, bundan köylü sınıfının bir gelir ve refah kaybına uğradığı anlamı çıkarılmaktadır (Seyidoğlu, 1975).

İç Ticaret hadleri(İTH) tarım ile tarım dışı sektörler arasındaki değişimin göstergesidir. Çiftçinin sattığı ürünlerden eline geçen fiyatlarla satın alabileceği fiyatların arasındaki oran olarak ta tanımlanabilmektedir. İç ticaret hadleri, yurtiçi tarım ve sanayi kesimleri arasında mal ve hizmet alışverişinin durumunu ortaya koymaktadır. (İ.T.H = Tarımsal Ürünlerin Fiyat İndeksi / Sanayi Ürünleri Fiyat İndeksi)

İç Ticaret Hadlerindeki yükseliş tarımsal ürünlerin lehine iç ticaret hadlerindeki düşüş ise tarım ürünleri aleyhine dönüşü gösterir. İ.T.H'leri tarım ve sanayi sektörleri arasındaki mal ve hizmet alışverişinde hangi sektörün avantajlı olduğunu bunun zaman içinde ne yönde değiştiğini gösterebilmek amacıyla hesaplanmaktadır.

Mal değişimine dayanarak hesaplanan İç Ticaret Hadleri tanımları üretilen mal ve hizmetlerin piyasadaki değişimine dayanmaktadır

Net değişim Ticaret Hadleri çiftçinin yetiştirerek piyasaya arz ettiği ürünler karşılığında eline geçen fiyatlar indeksi ile kendi tüketim ihtiyaçları ve tekrar üretimde bulunmak için satın aldığı girdilere ödediği fiyatların indeksine oranıdır.

N = Pt / Ps

N : Net Değişim Ticaret Hadleri

Pt : Çiftçinin Eline Geçen Fiyat İndeksi

Ps : Çiftçinin Ödediği Fiyat İndeksi

Bu iç Ticaret haddi hesaplama yöntemi ticaret hacminde meydana gelen değişmeyi içine almaz. Oysaki gelir Ticaret hadleri ile hesaplanan İç Ticaret Hadleri ticaret hacminde meydana gelen değişmeleri içine alır.

Gelir Ticaret Hadleri tarım sektörünün sattığı ürünlere ait değer indeksinin satın aldığı malların fiyat indeksine bölümüdür.

I = (Pt / Ps) x Qt

I : Gelir Ticaret Hadleri

Pt : Çiftçinin Eline Geçen Fiyat İndeksi

Ps : Çiftçinin Ödediği Fiyat İndeksi

Qt : Ticaret Hacminde Meydana Gelen Değişmeler

İç Ticaret Hadlerinin çözümlenmesi, kaynak aktarımı konusunda ileri sürülen bazı görüşlerin ülkemizde ne derece geçerli olduğunun ortaya konulması bakımından ışık tutucu niteliktedir. Tarım sektöründen sanayi sektörüne kaynak aktarılabileceği bazı iktisatçılar tarafından ileri sürülmüştür. Tarım sektörü sanayi girdisi olan ürünlerini ucuza sağladığı takdirde sanayiciler daha ucuza yatırım yapabileceklerdir. Böylece sanayide çalışan işçilerin tükettikleri tarımsal kökenli gıda maddelerinin ucuzluğu işçi ücretlerinin düşük olmasına yol açacağından sanayi sektörüne bir başka kaynak aktarımı sağlanmış olacaktır.(Kip, 1981)

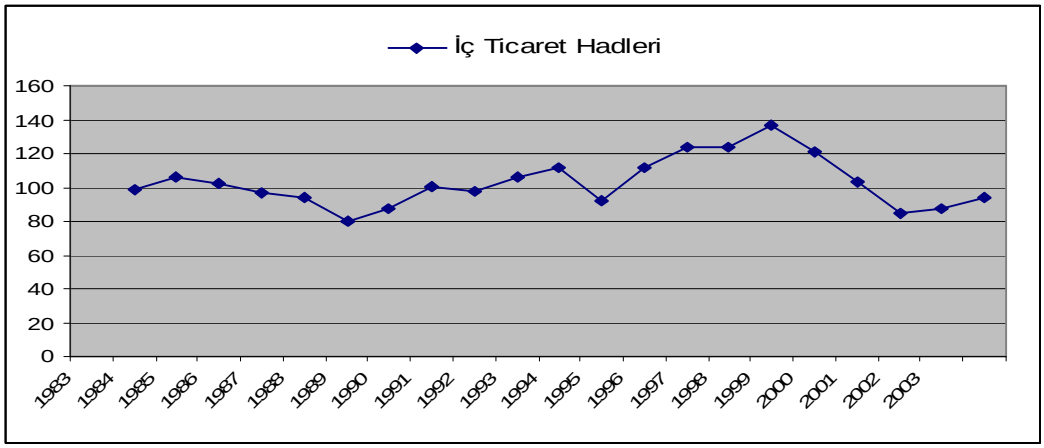
Aşağıdaki Çizelgede, toptan eşya fiyat indeksine göre hazırlanan iç ticaret hadlerinde, tarım indeksinin imalat sanayi indeksine oranından çıkan sonuç, 100'den küçük ise, iç ticaret hadleri tarımın aleyhine, 100'den büyük ise; iç ticaret hadleri tarımın lehine olmaktadır.

Çizelge 4.3. TEFİ'ye göre İç Ticaret Hadleri

YILLAR	(A) TARIM	(B) İMALAT SANAYİ	İÇ TİCARET HADLERİ (A / B)
1983	100,0	100,0	100,0
1984	157,5	146,5	107,6
1985	216,5	207,8	104,1
1986	271,2	275,6	98,4
1987	351,5	368,2	95,5
1988	530,8	654,7	81,1
1989	962,8	1078,2	89,3
1990	1632,0	1593,6	102,4
1991	2475,8	2489,2	99,5
1992	4337,5	4010,2	108,2
1993	7291,4	6444,3	113,1
1994	13941,2	14828,4	94,0
1995	30768,2	27195,3	113,1
1996	58736,5	46857,6	125,4
1997	106782,9	84905,9	125,8
1998	195519,5	140858,9	138,8
1999	271381,1	221430,2	122,6
2000	363379,2	346538,3	104,9
2001	511638,0	596045,8	85,8
2002	795085,4	898837,1	88,5
2003	1064619,4	1112760,3	95,7

Kaynak: Çizelge 3.3.'ten hesaplanmıştır.

İncelenen yıllar içerisinde iç ticaret hadleri bazı yıllar tarımın aleyhine, bazı yıllarda da lehine gelişme göstermiştir.

Şekil 4.3. TEFİ' ye Göre İç Ticaret Hadleri
Kaynak : Çizelge 4.3.'e göre düzenlenmiştir.

Şekil 4.3'teki iniş çıkışlarda özellikle 1986 – 1991, 2001-2003 yılları arasında ticaret hadleri tarımın aleyhine gerçekleşmiştir. Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus ta, o yıllarda enflasyonun %30 ile %60 oranında değişim göstermesidir. Ticaret hadlerinin tarımın aleyhine olduğu yıllardan birisi de 1994 yılıdır. Bilindiği gibi o yıl enflasyon oranları Türkiye ekonomisindeki en yüksek enflasyon oranına sahiptir. Ayrıca ticaret hadlerinin tarımın lehine olduğu yıllarda, tarımdan sanayiye kaynak aktarımı olduğu bilinmektedir.

1994 yılından sonraki dönemlerde, kısmen üretim artışının nüfus artışından az olması GSH içinde tarımın payının artması, bir miktar ithalat korumacılığı ve dış ticaret hadlerinin tarımın lehine bir gelişme göstermesi, özellikle siyasi iktidarların tarımsal ürünlere yüksek taban fiyat politikası uygulamaları ve bunun yanında serbest piyasa fiyatlarının da yüksek olması son yıllarda iç ticaret hadlerinin tarımın lehine gelişme göstermesinde etkili olmuştur (Kazgan, 1999).

4.3. Tarımın Ekonomik Gelişmeye Katkısı, Türkiye Tarımı ve Tarım Politikaları

Tarım sektörünün en önemli işlevi, insan neslinin devam etmesi için gerekli olan bitkisel ve hayvansal üretimde bulunmaktır. Bunun yanında tarım dış sektörlere hammadde üretmek, işgücü ve istihdam yaratarak ürettiği gıda ve hayvansal ürünlerin fazlasının ihraç edilmesine imkan sağlayarak ülke ekonomisine katkıda bulunmaktır.

Cumhuriyetin ilan edildiği ilk dönemlerde Türkiye Ekonomisi büyük oranda tarıma dayalıydı. 1923 yılında 13 milyon olan ülke nüfusunun % 80,0'i kırsal alanlarda yaşamakta ve tarım sektöründe 6 milyon kişi çalışmaktaydı. Aradan geçen 60 yıllık sürede nüfus 4 kat, tarım yapılan topraklar 3 kat, tarımsal üretim ise 7 kat artmıştır.

Tarımsal üretimdeki yıllık ortalama % 3,0'ün üzerindeki artışın sebepleri arasında ekilen topraklar ve üretimdeki verim artışının yanında hububat ekiminin azalıp yerini birim alan başına daha fazla gelir getiren ürünlere bırakması sayılabilir.

Ancak bu 60 yıllık sürede tarım dışı sektörlerde büyüme ve gelişme daha hızlı olmuştur. Tarımda istihdam edilen nüfusta çok fazla bir artış olamamış, 1980'li yıllara gelindiğinde 9 milyon kişi tarım sektöründe çalışmayı sürdürmüştür.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ülke nüfusunun önemli bir kısmı tarımla uğraşmaktadır. 1980 yılında tarımda istihdam edilen nüfus %62, 5 iken sanayide %11,6, Hizmet sektöründe %25,9'dur. 2003 yılında tarımda istihdam edilen nüfus %33,8'e gerileyerek sanayi ve hizmet sektörlerine kaymıştır.

Tarımın Türkiye ekonomisindeki payı, sanayi ve hizmetler sektöründe meydana gelen gelişmelerle giderek azalmasına rağmen ulusal gelir içindeki önemini korumaktadır. işgücünün önemli bir kısmının tarım sektöründe istihdam edilmesi Türkiye'nin tarım ağırlıklı yönünü devam ettirdiğini göstermektedir. Ekonomide önemli bir yere sahip olan tarım 1980'li yıllara gelinceye kadar ülke nüfusunun beslenme ihtiyacını ithalata gerek kalmadan sağlayacak düzeyde olup, dünyada kendi kendine yeterli az sayıda ülkeler arasında yerini almaktaydı.

Tarım sektörünün bu önemine karşılık, sanayileşme tek başına düşünülüp ülke kalkınmasında tek yol olarak ele alınmaktadır. Oysaki tarım sadece beslenme ihtiyacını karşılamakla kalmayıp, sanayi sektörüne hammadde temin ederek ülke ekonomisine katkıda bulunan önemli bir sektör olarak da ele alınmak zorundadır. Bu sektörde istihdam edilen insanlar gerek girdi ihtiyaçlarını gerekse tüketim ihtiyaçlarını sanayi sektöründen temin ederek katkıda bulunmaktadırlar Türkiye'de tarıma dayalı sanayi ağırlığını hala korumaktadır. Tarım bir taraftan sanayiye hammadde üretmekte ve aynı zamanda diğer sektörlerin mal ve hizmetlerini tüketmekle büyük bir pazar olarak ekonomide yer almaktadır. Tarımsal ürünlerin bir kısmı doğrudan tüketildiği halde bir kısmının tüketilebilmesi için sanayi sektöründe işlenmesi gereklidir.

Bu durum tarıma dayalı sanayi sektörünün geliştirip tarımın milli gelir içindeki payını arttırmaktadır. Türkiye'de tarımsal ürünlerin girdi olarak kullanıldığı sektörler, gıda, deri, tekstil ve orman ürünleri sektörleridir.

Türkiye'de 2003 yılı verilerine göre tarımsal nüfusta oransal azalma görülüyorsa da mutlak anlamda bir azalma söz konusu değildir. Tarım sektörü diğer sektörlere iş gücü sağlayarak da önemini korumaktadır. Türkiye'de işlenebilen arazi

ekonomik kullanım sınırına ulaşmış olmasına karşılık bu sektördeki hızlı nüfus artışı ve aktif nüfusun büyük bir kısmının tarım sektöründe çalışması çalışanların bir kısmını gizli işsiz durumuna getirmiştir. Emek yoğun üretimin kullanıldığı tarım kesimi gelecekte yeni teknolojilerin kullanılması ile bu sektörden diğer sektörlere işgücünün kaymasını gerekli kılacak böylece tarımdaki gizli işsizlik sorunu da bir dereceye kadar çözüme ulaşabilecektir. Türkiye'deki iklim yapısı tarımda çok çeşitli ve kaliteli tarım ürünlerinin yetiştirilmesine elverişlidir. Fakat doğa koşullarına bu kadar bağımlı olan tarım kesiminde üretimin yıldan yıla değişiklik göstermesi çiftçilerin gelirlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Gelişen dünya teknolojisine tarım sektörünün ayak uydurması bu sektörün doğa koşullarına olan bağımlılığı ile çiftçilerin risk ve belirsizliklerini kısmen de olsa azaltacaktır.

Eğitim düzeyi düşük olan tarım kesiminin eğitim düzeyinin yükseltilmesi ile yeni tekniklerin çiftçilere tanıtılarak kullanmalarının sağlanması hem verimi hem de kaliteyi arttırarak çiftçinin gelir düzeyini yükseltecektir. Türkiye'de serbest piyasa koşullarının uygulanması ve planlı üretime geçilmemesi çiftçinin üretiminin bir yıl önceki fiyatlara göre ayarlanması, bazı yıllar üretimin fazla bunun karşısında talebin sabit kalması fiyatları düşürerek çiftçinin eline geçen geliri azaltmaktadır. Tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki istikrarsızlığı azaltmak ve ülke çıkarlarını koruyarak döviz girdilerini artırmak devletin tarıma müdahale ederek tarımı koruyucu tedbirler almasını gerekli kılmıştır. Çünkü tarımın gerek insan beslenmesinde gerekse tarıma dayalı sanayiye hammadde sağlaması ve ayrıca ihracattaki önemli payı bunu gerekli kılmaktadır.

Ekonominin genelinde ve toplumun hemen tüm sınıfları üzerinde farklı etkiler yaratan, çok sayıda araçla yürütülen tarımsal destekleme politikalarının sınıflandırılmaları kolay değildir.

Bununla birlikte, genel özellikleri bakımından politika araçları, ekonomideki etkileri göz önüne alınarak başlıca dört grup altında toplanabilir ; pazar fiyat desteği, doğrudan gelir desteği, dolaylı gelir desteği ve genel hizmetler olarak ta tanımlanabilecek olan diğer destekler.

Bu destekleme biçimlerinden ilkinin finansmanı tüketiciler tarafından karşılanırken; diğer üç destek aracı kamu bütçesi tarafından finanse edilir. Bu

bağlamda; birinci destekleme biçimi tüketici fiyatları düzeyini, diğer üç destekleme biçimi ise vergi düzeyini yükseltmek gibi yan etkilere sahiptir.

Türkiye'de uzun yıllardan beri en yaygın olarak başvurulan destekleme aracı, pazar fiyatı desteklemeleri idi. Bu yöntemde hükümetler, hangi ürünleri hangi fiyattan satın alacağını belirleyerek alım yapacak kuruluşu görevlendirmekte idiler.

İlk pazar fiyat desteği uygulaması olan buğday destekleme alımlarına 1932 yılında T.C.Ziraat Bankası aracılığıyla başlanmış, 1938 yılında TMO'nun kurulması ile bu görev TMO'ne devredilmiştir. TŞFAŞ, Çay Kur, Tekel, Kooperatifler, devlet destekleme alımında görev alan diğer bazı kamu kuruluşlarıdır.

1960 yılında devlet destekleme alımı kapsamına alınmış ürün sayısı 6 iken (buğday, arpa, çavdar, tütün, çay, şeker pancarı), bu sayı 1970 sonlarında 24'e çıkarılmıştır. Bu ürünler; buğday, arpa, çavdar, yulaf, pamuk, tütün, yaş çay yaprağı, şeker pancarı, soya, ayçiçeği, fındık, Antep fıstığı, kuru incir, çekirdeksiz kuru üzüm, çekirdekli kuru üzüm, zeytin, haşhaş, gül çiçeği, yer fıstığı, kolza, zeytinyağı, tiftik, yapağı, yaş ipek kozasıdır. 24 Ocak kararlarından sonra ürün sayısında tekrar azalma olmuş ve 1990 yılında destekleme kapsamındaki ürün sayısı 10'a düşmüştür (buğday, arpa, çavdar, mısır, çeltik, yulaf, tütün, şekerpancarı, haşhaş, nohut). Aynı sayı 1991 yılında 24'e, 1992 yılında ise 26'ya yükselmiştir. 5 Nisan 1994 kararlarıyla birlikte kapsama alınan ürün sayısı 9'a (hububat ürünleri, şekerpancarı, haşhaş ve tütün) düşürülmüş ve bu sayıda 2000'li yıllara kadar önemli bir değişiklik olmamıştır. 2000'li yıllarda ise, mevcut destekleme sisteminin tümüyle kaldırılarak, doğrudan gelir desteği (DGD) sistemine geçilmesi amaçlanmıştır.

Ürün destekleri konusunda bir başka gelişmede, Türkiye'de uygulanacak destekleme fiyatları düzeyinin IMF ile yapılan Stand by Anlaşması çerçevesinde verilen niyet mektuplarına konulmasıdır. Bu bağlamda hububat, tütün, şeker fiyatları, genellikle "dünya fiyatlarına" endekslenerek istikrar programı metinlerine "yapısal kriter" olarak konulmakta, ve fiyatlar bu doğrultuda ilan edilmektedir.

Pazar fiyatı desteği yanında Türkiye'de girdi desteği (gübre, tohum, su, tarımsal mücadele ilaçları, tarımsal kredi) uygulamaları da yapılmakta idi. Ancak yine "istikrar programları" çerçevesinde, tüm girdi destekleri terk edilmiştir.

Türkiye'de tarım alanında verilen genel hizmetler olan araştırma – eğitim ve yayım hizmetleri, denetim ve kontrol hizmetleri, hastalık ve zararlılara karşı yapılan kamu mücadelesi ve altyapı hizmetleri ise, geçmişle kıyaslandığında, etkinliğini yitirmesine rağmen halen sürdürülmektedir.

IMF reformlarının Dünya Bankası Yapısal Uyum kredileri ile destekleneceği hükmü doğrultusunda, Dünya Bankası ile 2001 yılında "Tarım Reformu Uygulama Projesi (TRUP)" imzalanmıştır. Dünya Bankası, dünya genelinde, toplam kredi hacminin yaklaşık % 20'sini tarım sektörüne ayırmaktadır.

1950 yılından bu yana Dünya Bankası ile 163 Kredi Anlaşması imzalayan Türkiye'de de, 31 Kredi Anlaşmasına konu edilen tarım sektörü, % 19.02 pay ile birinci sıradadır.

Bu bağlamda, Dünya Bankası ile imzalanan TRUP, 4 alt projeden oluşmaktadır;

- Doğrudan Gelir Desteği,
- Çiftçi Geçiş Programı (Alternatif Ürün Projesi),
- Tarım Satış Kooperatiflerinin Yeniden Yapılandırılması,
- Proje Destek Hizmetleri

Bu başlıklardan DGD, Türkiye'de uygulanan destekleme sisteminin tümüyle değiştirilmesine odaklanmaktadır.

Bugüne kadarki hükümetlerin uygulamış olduğu politikalar sanayi ve hizmet sektörlerini daha fazla destekler ve daha fazla önem verir durumdadır. Oysaki ekonomik sosyal yapıda bu kadar büyük yeri olan tarım kesimine diğer sektörler kadar önem verilmemesi gelecekte sosyal ve ekonomik sıkıntıları beraberinde getirecektir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar tarımsal hasılanın mutlak olarak artmasına karşılık, diğer sektörlerle beraber incelediğimizde tarımın toplam gayri safi milli hasıladaki oranı giderek azalmış, sanayi ve hizmet sektörünün gayri safi milli hasıladaki artış oranı daha fazla olmuştur. Tarımın milli hasıla içindeki payının azalmasının iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi tarım sektörünün diğer sektörlere göre büyüme hızının düşük olması ikincisi ise İç Ticaret Hadlerinin tarımın aleyhine gelişmesidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında tarım sektörünün gayrı safi milli hasıladaki payı % 48,0 civarında olup 1970'li yılların sonunda bu oran % 26,0'a

kadar gerilemiştir. Gayri safi milli hasılada düşük paylara sahip olan sanayi ve hizmet sektörlerinde artışlar olmuş tarım sektörü payını bu sektörlere bırakmış olup, özellikle 1980 -2003 yılları arasında milli gelirin sektörlere göre dağılımını incelendiğinde tarım sektörünün sanayi ve hizmet sektörü karşısında payının azaldığı görülmüştür.

Genel ekonomi içinde tarımın yerine bakıldığında, uzun bir durağan dönemden sonra, hızlı bir gerileme gözlemlenmektedir. 1920'li yılların başında GSMH' nın yaklaşık % 45'i tarımdan elde edilirken, yarım yüzyıl sonra, 1960'ların sonunda, bu oran hala % 40'lar düzeyindedir. İzleyen on yıllık süreçte hızlı bir düşme ile 1980 yılında % 25'ler düzeyine gerileyen tarımın GSMH içindeki payı, 1997 yılında 12.7'ye düşmüştür.

Süreç içinde, bu gerileme eğilimi devam etmiştir. 2003 yılı itibariyle, 359.7 katrilyon TL olan toplam gayri safi milli hasılanın 41.5 katrilyon TL'lik bölümünü tarım üretebilmiş, başka bir deyişle tarımın GSMH' ya katkısı % 11.36 olmuştur. (DİE, 2003/b)

Teorik olarak, ulusal ekonomiler güçlendikçe büyüyen GSMH içerisinde tarımın payı göreli olarak azalır. Bu durum, tarımda yaratılan katma değerin, diğer sektörlere oranla daha düşük olması ve gelir arttıkça tüketim harcamalarının sınai mallara ve hizmetler sektörüne kayması ile açıklanır.

Türkiye GSMH' nın son 30 yıllık değişiminde, bu gerçeklik etken olmuştur. Bununla birlikte,1980'li yıllardan itibaren tarımın gelişme hızının gerilemesi ve bazı yıllarda negatif büyüme rakamlarının kaydedilmesi, yukarıdaki verilerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Aynı dönemde sanayinin de istenen gelişmeyi gösterememesi, Türkiye'nin üretimden kopuşuna işaret etmektedir.

Türkiye'de tarım sektörü 2002, 2003 ve 2004 yıllarında üst üste üç yıl küçülmüştür.

Ekonomimizin bugün bulunduğu noktadaki durumu ile gelişmiş ülkelerin ekonomik yapısını karşılaştırdığımızda Türkiye ekonomisinde tarım sektörünün ağırlığı bu ülkelere göre halen yüksek bir düzeyde bulunmaktadır Ülkemizde ekonomik gelişmeye paralel olarak tarımsal katma değerin milli gelir içindeki oranı zamanla azalacaktır. Ancak bu oran azalırken benzer bir düşme veya daha hızlı bir

azalmanın tarım sektörünün istihdam payında meydana gelmesi gerekir. Eğer tarım sektöründeki istihdam payı azalmazsa sektörler arasındaki gelir dengesizliği giderek artacaktır. Tarım sektöründe çalışanların kişi başına gelir ortalaması toplam nüfusta çalışanların kişi başına düşen gelir ortalamasının 1/3'ü kadardır. Gelişmiş ülkelerdeki makul paritenin ülkemizde de sağlanabilmesi için tarım sektöründe çalışanların gelirlerinin arttırılması, istihdamın sayısal ve oransal olarak önemli miktarda azaltılması yönünde etkin politikalar uygulanmalıdır.

Türkiye, 1980'li yılların başında, işlenmiş ve işlenmemiş tarımsal ürün dış ticaret dengesinde ortalama 1.5 milyar ABD dolarına yakın fazla vermekte iken, aynı rakam 1980'lerin sonunda –1990'ların başında ortalama 750 milyon ABD doları dış ticaret fazlasına; 1990'ların sonunda –2000'lerin başında ise yine ortalama 250 milyon ABD doları dış ticaret fazlasına gerilemiştir.

2003 yılından itibaren, Türkiye'nin tarımsal dışalımı, dışsatımından fazla olarak gerçekleşmektedir. 2003 yılı verilerine göre, Türkiye, 1.8 milyon ton mısır, 1.5 milyon ton ekmeklik buğday, 500 bin ton pamuk, 450 bin ton çeltik dışalımı yapmıştır. Dışalım bedeli olarak tahıllara 400 milyon ABD Doları, yağ bitkilerine 850 milyon ABD Doları, pamuğa ise 500 milyon ABD Doları ödenmiştir.

Türkiye, kahve gibi kendi ekolojisinde yetişmeyen ürünlerin dışalımını yapmak durumundadır. Ancak yukarıda belirtilen ve toplamda 1.8 milyar ABD dolarına yakın dışalım bedeli ödenen tahıl, yağ bitkileri ve pamuk, Türkiye'nin kendi ekolojisinde yetişen ve doğru tarım politikaları uygulandığında kendine yeterliliğin sağlanabileceği ürünlerdir.

1980 – 2003 yılları arasında Türkiye'nin ihracat ve ithalatının sektörlere göre dağılımının incelediğimizde 1980 yılında tarımın toplam ihracattaki payı %56,5 sanayinin %36.6, madencilik sektörünün ise %6. 6'dır. 1980 yılında tarım diğer sektörlere göre toplam ihracattan daha fazla paya sahip iken günümüze gelinceye kadar bu değerin yavaş yavaş düşüp sanayi sektörüne kaydığı görülmektedir. 2003 yılında toplam ihracatta tarımın payı % 5,4 sanayinin % 93.4, madencilik sektörünün ise %1.2'dır. Tarımsal ürünlerin ihracatının 24 yıl gibi bir dönemde sanayi sektörüne kaymasında sanayi ürünleri ihracatının artması yanında tarıma dayalı sanayi ürünleri adı altında tarımsal ürünlerin işlenerek ihraç edilmesinin önemli bir payı vardır.

Sanayi ürünleri ihracatının önemli bir kısmım tarıma dayalı sanayi oluşturmaktadır. Son yıllarda üretilen tarımsal ürünlerin bir kısmı hammadde olarak ihraç edilmeyip mamul halde sanayi ürünü olarak ihraç edilmektedir. Bu tarımsal ürünler arasında pamuk, süt, hayvansal ürünler, dondurulmuş gıda ve benzerleri yer almaktadır. İthalatın sektörlere göre dağılımını incelediğimizde 1980 yılında tarımın toplam ithalattaki payı % 1.5, sanayinin %61.2, madencilik sektörünün ise %37.3'tür. Tarım sektörünün toplam ithalattaki payı diğer sektörlere göre oldukça düşüktür. 2003 yılında da tarım sektörünün toplam ithalattaki payı %3.7, sanayi sektörünün %80,5, madencilik sektörünün ise %15.8'dir.

1984 yılından itibaren gümrük vergisi ve fonlarda yapılan indirimler ithalatı müsaadeye tabi mallar listesinin iptalinden sonra başta hayvancılık olmak üzere tarım ürünü ve gıda ithalatı artış göstermiş dışa açık ekonomik model ve serbest piyasa ekonomisine uyulması amacıyla yapılan bu uygulama ile birlikte ucuz tarım ürünü ithalatı tarım sektörüne zarar vermiştir. 1980-1983 döneminde tarım ve işlenmiş tarım ürünleri ithalatının toplam ithalattaki payı %4,0 dolayında iken 1984 yılından sonra %8,0'e yükselmiş daha sonra fonların çok düşük tespit edildiği kabul edilerek fonların arttırılması zorunlu hale gelmiştir. Tarım ve tarıma dayalı işlenmiş ürün ithalatı 1983 yılında 343,4 milyon $ iken 1990 'da 2.7 milyar dolara yükselmiş, 1991 yılının ilk on ayında 1.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılında tarım ve tarıma dayalı sanayi ithalatı 4.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Tarım sektörünün ithalattaki payının az olması Türkiye'nin tarımsal ürünler açısından dışa bağımlı olmadığım göstermektedir (TZOB, 1992).

Gelişme sürecinde tarımsal üretim mutlak olarak artmaktadır. Bununla beraber tarımsal işgücü azalmaktadır. Sonuçta ise tarımsal faaliyetler, toplam ekonomik faaliyetlerin göreli olarak küçülen bölümü haline gelmektedir. Bu durumun hemen her ülkede ortak bir model olduğu söylenebilir. Bu bağlamda tarım sektörünün de ekonomideki göreli payı azalmakla birlikte aşağıdaki nedenlerden dolayı ulusal ekonomi içindeki yerini koruduğu söylenebilir, bunlar;

a-artan nüfusun besin gereksinimini karşılaması,

b- tarım dışı sektörlerle hammadde sağlaması,

c- dış satım içindeki payının göreli olarak azalmasına rağmen, yine de önemli miktarlarda döviz geliri sağlaması,

d-nüfusun önemli bir kısmına yaşam ve istihdam imkanı sağlaması,

e- diğer sektörlere talep yaratması olarak sayılabilir.

Tarım sektörünün ekonomik gelişmeye katkı sağlayabilmesi her şeyden önce bir tarımsal fazlanın elde edilmesine ve bu fazlanın da pazara sürülmesine bağlıdır denilebilir. Gelişme ile birlikte pazarlanan miktarında artırılması gerekir. Pazara arz edilen miktarlarda her hangi bir artış olmadan, sanayi sektöründeki üretim ve istihdamda hissedilir bir artış beklenemeyecektir. Tarım sektöründe tarımsal fazlanın elde edilmesi verimin artırılması ile sağlanabilir. Verimin artırılması ise önemli ölçüde girdi kullanımına bağlıdır denilebilir.

Ekonomik gelişme ile birlikte tarım sektöründe kullanılan girdiler (kimyasal gübre, ilaç, tarım maddeleri, vb.) hem miktar olarak artar, hem de çeşitlenir. Böylece tarımsal gelirin önemli bir kısmı da bu girdilere ayrılır. Girdi kullanımın artmasıyla üretim yöntemlerinde de büyük değişmeler meydana gelebileceği söylenebilir.

Nitekim Türkiye'de birim alandan elde edilen ürün miktarlarında ve toplam tarımsal üretim değerinde artışlar sağlanması aşağıdaki nedenlere bağlanabilir. Bunlar; modern tarım tekniği uygulamalarının giderek yoğunluk kazanmaya başlaması, rasyonel üretim yöntemlerinin uygulanmaya başlaması, piyasaların örgütlenmeye başlaması olarak sıralanabilir.

Türkiye'de tarım sektörünün ekonomi içerisindeki göreli payının azaldığı söylenebilirse de, iki önemli olgu göz ardı edilmemelidir. Birincisi, gerekli olan döviz girdisinin sağlanabilir olması, ikincisi ise talepteki büyümeye paralel olarak besin maddesi ihtiyacını karşılayabilir nitelikte olmasıdır.

Bu nedenle; tarımsal gelişme ile ülke kalkınması arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğu söylenebilir (Olalı ve Duymaz, 1987).

4.4. Tarım Kesiminde Fiyatların Önemi ve Fiyat Oluşumu

Kaynakların sınırlılığı, her ekonomi için varolan genel ve sürekli bir sonuçtur. Bu durumda, sınırlı kaynakların kullanımında bir seçim yapmak zorunluluğu açıktır.

Her ekonominin kıt kaynaklar için üretim kararı alacak bir sisteme gereksinimi vardır. Ekonominin kapitalist ya da kollektivist olması özü değiştirmez. Sadece çözüm yollarını farklılaştırır (Ülgen, 1984).

Eğer ekonomide "tercihler" belirli ise bunlar üretime dönüştüren bir sistem gereklidir. Bu, fiyat sistemidir (Mumcu, 1979). Fiyat sistemi, mikro ekonomik teorinin orta noktasıdır ve bir taraftan talep – miktar, diğer taraftan da üretim – fiyat arasındaki bağlılıkları araştırır (Marchal, 1965).

Para olayları incelendiğinde, ilk toplumlardaki kapalı ekonomilerde; malın malla değişiminin yarattığı bir çok sorun görülür. Arz talep edilen mal ve hizmetlerin birbirine uymaması sonucu doğan trampanın güçlüklerini ortadan kaldırmak için bir değişim aracı olan "para kullanma zorunluluğu" ortaya çıkmıştır. Para yoluyla yapılan değişimler ekonomik mal ve hizmetlerin değişim değerinin bir ifadesi olarak "fiyat'ı" doğurmuştur (Türkbal, 1973).

Üretici ürettiği ürünlerin belli bir arz fiyatı karşılığındaki pazardaki tüketiciye sunmakta, tüketici de belli bir talep fiyatıyla bu ürünleri satın almak istemektedir. Bu şekilde bir pazar fiyatı oluşmaktadır. Bu nedenle zaman zaman devletlerin, değişen boyutlarda olmak üzere fiyatlara müdahale ettiği görülmektedir. Bu yönüyle fiyatlar, gerek kamu yöneticileri, gerekse politikacılar yönünden özel bir önem taşımaktadır.

Toplumun tüm kesimlerini yakından ilgilendiren fiyatların tarım kesimini de ilgilendirdiği yadsınamaz.

Tarım ürünlerindeki fiyat oluşumu farklı bir yapı arz eder. Tarım, büyük dalgalanmalar gösteren bir ekonomik faaliyet alanıdır. Mısır, buğday, sığır vb. rekabet koşullarının hakim olduğu piyasalarda satılır. Bu piyasalarda fiyatlar her yıl, her ay, her saat değişebilir. Şayet şiddetli dalgalanmalar gösteren ekonomi bir tahterevalli gibi gösterilirse, köylü de bunun bir ucunda oturmaktadır (Samuelson, 1965).

Tarımsal ürünlerde fiyat oluşumu sanayi ürün piyasasından farklı seyreder. Örneğin; sanayide marjinal maliyetlerle marjinal gelir eşitliğinde belirlenen fiyatlar ve üretim düzeyi, tarım sektöründe geçerli olmamakta, hatta geçimlik üretim olgusunda bu sapmanın daha da fazlalaşmakta olduğu ifade edilmektedir (Çivi, 1977).

Tarımsal ürün pazarlarında, monopol piyasadan, serbest piyasaya kadar çeşitli piyasa tipleri mevcuttur. Buna karşın tam rekabette en yakın piyasanın tarımsal ürünler için gerekli olduğu ifade edilmektedir. Tarımsal ürünlerde fiyat oluşumu piyasada genellikle çiftçilerin etkisi dışında gerçekleşmektedir. Diğer bir ifadeyle, tarımsal ürün fiyatlarının oluşumunda, çiftçilerin, buna bağlı olarak da üretim maliyetlerinin etkisi oldukça kısıtlıdır. Çiftçi oluşan fiyatları bir veri olarak kabul etmek durumundadır (TZOB, 1992). Çünkü bir yıla ilişkin tarımsal ürün fiyatlarını o yılın maliyetleri değil, toplam arzı belirler. Bununla beraber, kısa dönemde tarım ürünlerinin arzı hemen hiç değiştirilemez.

Diğer taraftan, tarım ürünlerinin talep edilen miktarı gelir artıkça çok daha az artmaktadır. Dolayısıyla da fiyat değişmeleri karşısında talep çok az esnektir (Samuelson, 1965).

Çiftçi tarımsal ürün fiyatlarında olduğu gibi tarımsal girdi fiyatlarını da bir veri olarak kabul etmek zorundadır. Bu durumda dikkate alındığında; çiftçiyi ilgilendiren, çiftçinin gelir düzeyini belirleyen çiftçi aleyhine bir gelişim içinde olduğu görülmektedir. Kendisiyle ilgili fiyatların oluşuma etki edemeyen çiftçi işletmesinin finansman yapısını düzenlemek için öncelikle harcamalarını kısıtlama yoluna gitmektedir. Yani fiyatları sürekli artan tarımsal girdileri daha az kullanmayı tercih etmektedir. Bu durumda bir verim artışı, buna bağlı olarak toplam üretim artışını yeterince gerçekleştirememektedir. Çiftçi gelirinde yeterli bir gelir artışı olmamaktadır. Bu olumsuz gelişmenin etkilerinin, tarım işletmesinde tarım sektöründe, tarıma dayalı sanayide ve genel ekonomide kaçınılmaz olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir (TZOB, 1994).

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmada, belli başlı ürün grupları içinde seçilmiş ürünleri üreten çiftçinin, enflasyonun baskısıyla gelirlerindeki aşınmayı açıklamak amacıyla, aşağıdaki ölçütler verilmiştir.

- Çiftçinin eline geçen cari fiyat ile reel fiyatların karşılaştırılması,
- Ürün – Girdi fiyatı ilişkilerinin karşılaştırılması
- Paritelerin ortaya konulması.

Sözü edilen bu ölçütlerden her biri, seçilen ürün bazında ayrı ayrı değerlendirilerek bulgular tartışılmıştır.

5.1. Buğday

5.1.1 Buğday Cari ve Reel Fiyatları

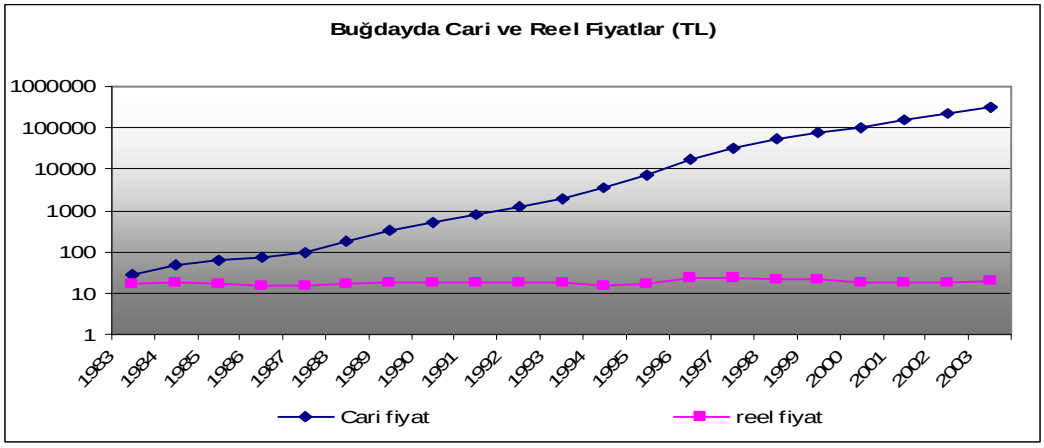
İlk olarak araştırmada seçilen bitkisel ürünler içinde Hububat grubundan olan buğday ele alınmıştır. Hububat sektörü bitkisel üretim değerinin %22'sini, buğday ise %15'ini oluşturmaktadır. Hububat sektörünün sadece üretim değeri yönünden milli gelire katkısı %2, 6 iken, buğdayın %1, 7'dir. Görüldüğü üzere ana vatanı Anadolu olarak kabul edilen buğday, Ülkemizde hububat üretiminin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Söz konusu ürüne ilişkin fiyatların enflasyon karşısındaki görünümünü 5.1 no lu Şekilde verilmiştir.

Buğdayda cari ve reel fiyat karşılaştırıldığında; cari buğday fiyatları sürekli artış yönünde olduğu halde, reel fiyatların önemli iniş ve çıkışlar gösterdiği söylenemez.

Araştırma döneminde buğday cari fiyatları 11.206,9 kat artış göstermiş, reel olarak ise ancak 1,16 kat artığı belirlenmiştir. 1983 – 2003 dönemi boyunca bu fiyat makasının gittikçe daha da açıldığı görülmektedir.

Daha önceki, kısımlarda değinildiği gibi, 1987 yılından itibaren enflasyon devamlı artış trendindedir. 1987 yılı Kasım ayında yapılan seçimler öncesinde, aşırı ücret zammı ve tarımsal ürünlere yüksek taban fiyat politikası gibi seçim ekonomisi

uygulamaları nedeniyle, enflasyon oranının beklenenden yüksek çıktığı söylenebilir. Buna göre, buğday cari fiyatları enflasyon karşısında sürekli artıyor gibi görünse de fiyatların reel olarak hemen hiç değişim göstermediği anlaşılmaktadır.

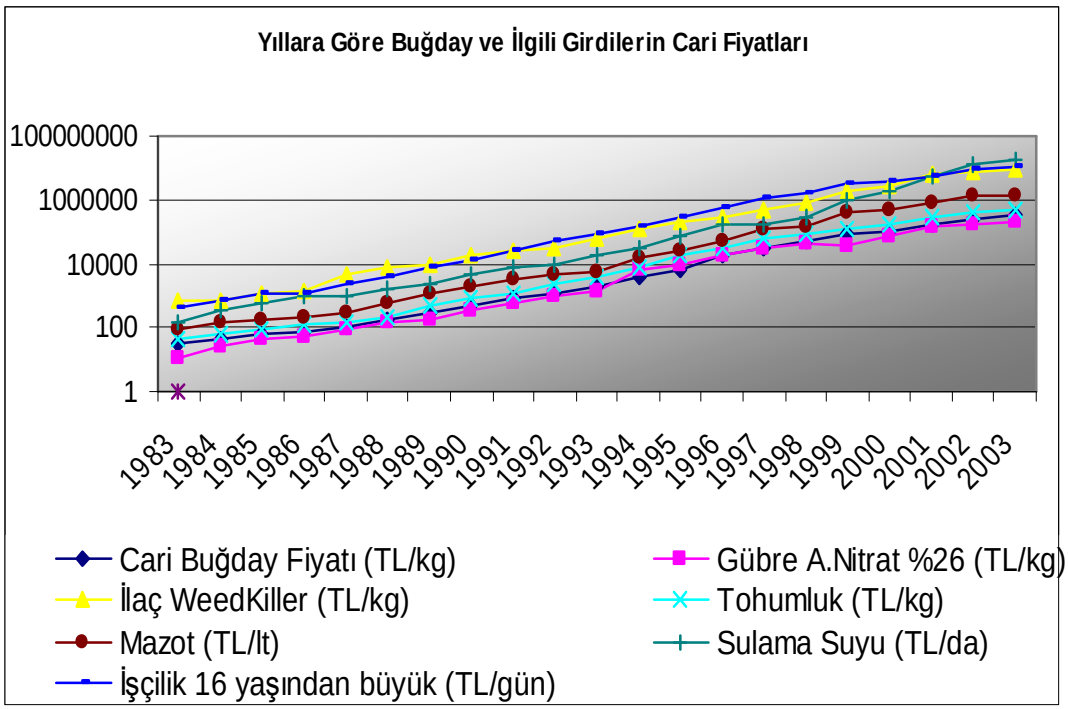
Şekil 5.1. Buğdayda Cari ve Reel Fiyatlar
Kaynak: Ek 1'e göre düzenlenmiştir.

5.1.2. Çiftçinin Eline Geçen Buğday Fiyatı ile Buğday Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması

Buğday üretiminde çok sayıda girdi kullanıldığı bilinmektedir. Söz konusu bu girdilerden önemli görülenlerinin fiyatları, buğday fiyatı ile karşılaştırılmıştır.

Şekil 5.2'de görüleceği gibi, buğday üretiminde kullanılan tüm girdi fiyatlarındaki artış ele alınan dönem boyunca buğday fiyatlarının üzerinde gerçekleşmiştir.

Böylece kullanılması gereken girdilerin bir kısmını azaltma yoluna ya da hiç kullanmama yoluna gideceği söylenebilir. Bu da düşük verim ve kalite ile sonuçlanacaktır.

Şekil 5.2. Yıllara Göre Buğday ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları
Kaynak : Ek 2'ye göre düzenlenmiştir.

5.1.3. Buğdayda Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri

Çiftçinin satın alma gücüdeki gelişmeleri bir başka yönden değerlendirmek için araştırma kapsamına giren tarım ürünleri ile girdi fiyatlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Bu yolla bir kilogram tarım ürünü karşılığında satın alınabilecek girdi miktarı ya da gereken girdiyi alabilmek için ne kadar ürüne ihtiyaç olduğu basitçe ortaya konulabilir. Başka bir ifadeyle, söz konusu karşılaştırmanın bir sonucu olarak üreticinin incelenen yıllar itibariyle enflasyondan ne ölçüde etkilenmiş olduğu görülebilir.

Enflasyonun buğday üreticisi üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla; buğday üretiminde kullanılan ve yıllara göre değişim gösteren, seçilmiş girdi fiyatları ile buğday fiyatı arasında, bir parite oluşturulmuştur. Böylece, buğday üreticisinin, refah gücünün en çok hangi girdilerden etkilendiği ortaya konulmuştur.

5.1.3.1. Buğday – Gübre Paritesi

Bitkilerin besin maddesi olarak toprakta 13 değişik elemente ihtiyaçları vardır. Gübreler, ekilen bitki cinsi için toprakta eksik olan bu elementleri tamamlayarak büyümeyi ve verimi artırırlar. Hızla çoğalan dünya nüfusu ve değişen beslenme alışkanlıklarının yaratacağı gıda ihtiyacını karşılamak için gübreler geçmişte olduğu gibi gelecekte de tarım sektörünün vazgeçilmez girdisi olmaya devam edecektir

Tarımsal ürün maliyetleri içinde yüzde 10-15 paya sahip olan gübreler, ürün verimini tek başına yüzde 50'den fazla artırdıklarından tarım sektörü, gıda maddeleri fiyatları ve ülke ekonomisi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. (DPT, 2000/b).

Türkiye'de 1990'lı yıllardan sonra gübre tüketiminde şiddetli dalgalanmalar yaşanmıştır. Gübre tüketimi 1993 yılında yaklaşık 5,5 milyon ton iken 1995 yılında 4,4 milyon ton ve 1996 – 1997 yılında 4,6 milyon ton, 1998 yılında da 5,4 milyon ton, 2003 yılında ise 5,1 milyon ton olmuştur.

Türkiye'de birim hektar başına gübre kullanımı 83 kg kadardır. Bu rakam dünya ortalaması 95 kg'ın altındadır. Kg/ha saf besin maddesi olarak kullanılan bu miktar, komşumuz Bulgaristan'da 173 kg, Fransa'da 295 kg ve İngiltere'de 368 kg'dır. Bu değerlerden de açıkça anlaşılacağı gibi; ülkemizde mevcut gübre kullanım düzeyi, önemli artışlara rağmen, tarımı gelişmiş ülkelerde kullanılan miktarlara göre çok düşüktür**.** (TZOB, 2003)

Türkiye'de gübre talebini karşılamak, gıda güvenliğini sağlamak veya beslenme bağımsızlığını sürdürebilmek için önemli görülmektedir (Dağ, 1993). Üretimde verimliliği artıran modern girdilerin önemlilerinden sayılan gübre, kullanım miktarını belirleyen en önemli etkenin gübre fiyatı olduğu bir çok araştırmada ileri sürülmektedir.

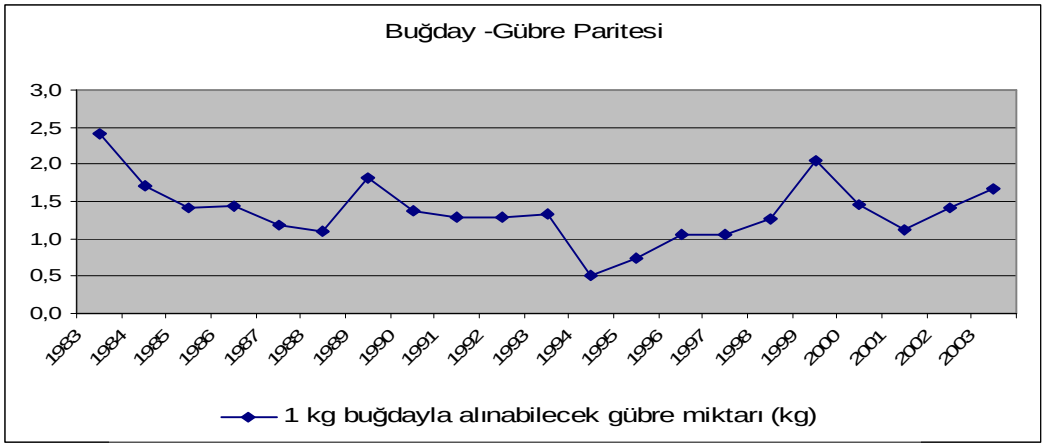
Kimyevi gübre maliyetinin % 80'ini hammadde oluşturmaktadır. Hammaddenin (Doğalgaz, Fosfat Kayası, Dolamit vb.) tamamına yakını dış kaynaklı olup, büyük kısmı AB ülkelerinin dışından ithal edilmektedir. Hammadde fiyatlarının belirlenmesinde hammadde satıcısı ülkelerin korumacılık, politik ve ekonomik tutumları gibi etkenler söz konusudur. Dünya piyasalarında hammadde fiyatları, ile

döviz kurlarındaki artış, ülkemizde üretim maliyetinin artmasına neden olmaktadır. Üretim maliyetlerindeki artış, üretilen gübrenin fiyatının yükselmesine, tüketimin azalmasına ve ithalatın artmasına neden olmaktadır**.** (DPT, 2004/b)

Araştırma kapsamındaki ürünlerden buğdayda, azotlu bir gübre olan Amonyum Nitrat, sık sık kullanılmaktadır. Bu gübrenin fiyatları ile buğday cari fiyatlarının karşılaştırılması Şekil 5.3'de verilmiştir.

1983 yılında 1 kg buğday ile 2,4 kg gübre alabilen üretici 2003 yılında 1,7 kg gübre alabilecek duruma düştüğünü söylenebilir.

Üreticinin alım gücünün en fazla düştüğü yıl 1994 dönemidir. Bu yılda enflasyon oranı, Türkiye'de görülmüş olan en yüksek orana (%120,7) sahiptir. Buna göre buğday üreticisi 1993'te 1 kg buğday ile 1,3 kg gübre alabiliyorken, 1994'te aynı miktar buğday ile 0,5 kg gübre alabilecek konuma düşmüştür

Şekil 5.3. Buğday-Gübre Paritesi
Kaynak Ek 11 'e göre düzenlenmiştir.

5.1.3.2. Buğday – ilaç Paritesi

Dünya nüfusunun hızla artması, bitkisel gıda maddeleri ile üretimin en az aynı oranda artırılması gerekmektedir.

Dünyanın yüzölçümü değişmemekte, hatta erozyon, yeni yerleşim yerlerinin açılması, yeni fabrikaların ve yolların yapılması v.b. nedenlerle tarıma elverişli

alanlar gittikçe azalmaktadır. Bu durumda yapılması gereken birim alandan elde edilecek ürün miktarını artırmaktır. Bunun için modern tekniklerin ve girdilerin kullanılması bir zorunluluktur. Tarım ilacı da bu girdilerin başında gelmektedir. Bugün tarım ilacı kullanılmaması halinde alınması gereken ürün miktarında %65'e varan bir kayıp olmaktadır. (Uzman ve Ark, 2005)

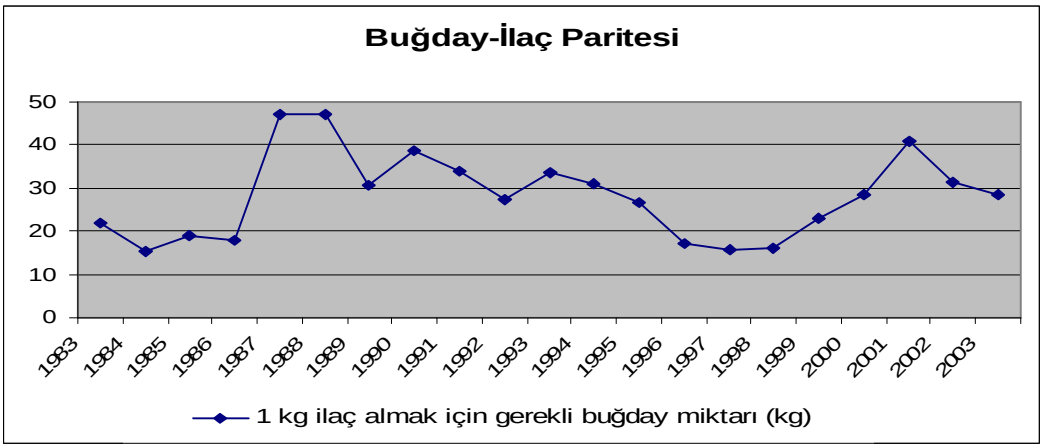
Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın kayıtlarına göre Türkiye'de, 1993 yılında 32 000 ton tarımsal ilaç tüketimi varken bu miktar, 1994 yılı ekonomik kriz nedeniyle 28 000 ton'a düşmüştür. Sonraki yıllar yine Türkiye'nin ekonomik durumuna bağlı olarak 1996 yılında 36 000 ton, 1998 yılında 33 000 ton, 2002 yılında da 31.000 tüketim gerçekleşmiştir. 1993 yılında 5 800 ton olan tarımsal ilaç ithalatı 2002 yılında 7 500 ton olmuştur.

Araştırmada dikkate alınan ilaçlardan Weed Killer; yabancı ot mücadelesi için, Lebaycid ve Antracol zararlı böcek mücadelesi için seçilmiştir. Kükürt ise sebze ve meyveler için kullanılan bir ilaç çeşididir.

Şekil 5.4'de buğday – ilaç paritesi verilmiştir. Bu paritede buğdayda yabancı ot ile mücadele etmek isteyen üretici Weed Killer isimli ilacı kullanmak durumunda kalırsa, bu ilaçtan 1 kg almak için ne kadar buğday satması gerektiği görülebilir.

İncelenen yıllarda buğday üreticisinin, ilaç girdisi karşısında, satması gereken buğday miktarı değişim göstermektedir.

Türkiye'de tarımsal mücadele ilaç sanayi büyük ölçüde dışa bağımlı olduğundan ilaç fiyatları da döviz kurundaki artan dalgalanmalara bağlı olarak sürekli bir artış içindedir. 1983 yılında 1 kg ilaç almak için 21,9 kg buğdaya ihtiyaç varken, 1988 yılında bu miktar 47,2 kg'a çıkmıştır. Görüldüğü gibi 1987 – 1988 yıllarında artan ilaç fiyatları üretim maliyetlerinin yükselmesine neden olmuştur.

Şekil 5.4. Buğday-İlaç Paritesi
Kaynak: Ek 2'ye göre düzenlenmiştir.

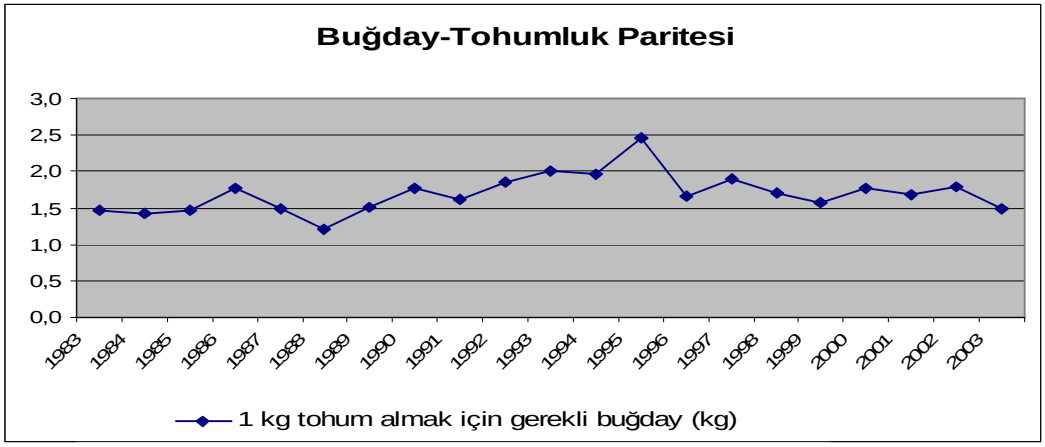
5.1.3.3. Buğday – Tohumluk Paritesi

Hızla artan nüfusun beslenme ve giyim gereksinimlerini karşılamak amacıyla birim alan veriminin yükseltilmesi yoluyla tarımsal üretimin artırılması çabaları, yoğun bir şekilde sürdürülmektedir. Ekolojiye uygun verimli ve kaliteli çeşitler ve bu çeşitlere ait nitelikli tohumluk kullanımı ile birim alandan elde edilecek verimin yükseltilmesinin yanı sıra ürünün kalitesinin de iyileştirileceği tüm üreticiler tarafından bilinmektedir. Günümüzde modern tarımın vazgeçilmez öğelerinden biri olan; nitelikli tohumluk kullanımı ile uygun yetiştirme koşullarında verimi 3-4 katına kadar artırmak olanaklıdır.

Türkiye'de, üreticiler tohumluk ihtiyaçlarını özellikle hububat tohumluklarında kendi ürettikleri üründen bir kısmını tohumluk olarak ayırarak karşılamaktadırlar.

Bir çeşitten beklenen verimin sürekli olarak alınabilmesi için tohumluğunun belli aralıklarla yenilenmesi gerekmektedir (örneğin, buğday-arpa tohumluklarının 3 yılda bir, patates tohumluklarının 2 yılda bir, hibrid tohumlukların ise her yıl yenilenmesi) (TZOB, 2003)).Dolayısıyla araştırmada, 1983 yılında 1 kg buğday tohumu almak için 1,5 kg buğday satmak gerekirken, bu rakam 2003 yılında ise aynı seviyede kalmıştır. Sonuç olarak, Şekil 5.5'de verilen buğday – tohum paritesi

dikkate alındığında buğday üreticisi tohumluk alımında enflasyondan fazla miktarda etkilenmemiştir denilebilir.

Şekil 5.5. Buğday Tohumluk Paritesi
Kaynak: Ek 2'ye göre düzenlenmiştir.

5.1.3.4. Buğday – Traktör Paritesi

Mekanizasyon ileri teknolojilerin uygulanmasını, ayrıca toprak, su, gübre, ilaç, tohum, v.d girdilerin etkin kullanımını olanaklı kılarak tarımda verimliliği sağlayan önemli bir üretim aracıdır. Kalkınmış ülkeler tarımında verimlilikte sağlanan gelişmelerin tümünde mekanizasyon anahtar rol oynamıştır. Küresel rekabet ortamında bu rol kuşkusuz giderek artan önem kazanacaktır. (Evcim ve Ark, 2005)

Türkiye'de tarımsal işletmelerin yarıdan fazlasını küçük işletmeler oluşturmaktadır.

Küçük işletmelerin üretimlerini genellikle iç tüketime yönelik yapmaları ve sermaye birikiminde güçlük çekmeleri nedeniyle, bu işletmelerin mekanizasyon uygulaması da kısıtlı olmaktadır.

Bununla birlikte küçük işletmelerin yeterli işletme büyüklüğüne sahip olmamaları, işletmelerin dağınık ve parçalı olması, tarımsal mekanizasyondan beklenen faydanın elde edilmesini engellemekte, dolayısıyla da tarım alet ve makinelerinin ekonomik kullanımı sağlanamamaktadır. Mekanizasyon tarımsal

üretimin en pahalı girdisi olması nedeniyle, bu girdinin en ekonomik kullanımı ancak yöresel koşullara uygun planlama modelleri ile mümkün olabileceği ileri sürülmüştür. (Kadayıfçılar, 1993).

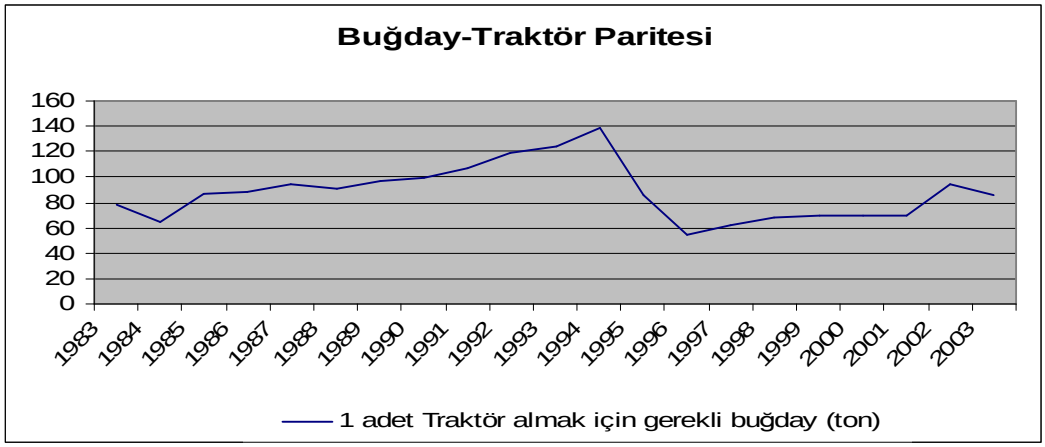
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planına göre; tarım alet ve makineleri imalat sanayi üretiminin büyük çoğunluğu traktör oluşturmaktadır. Türkiye'de traktör üretiminin en büyük sorunu, üretim miktarlarındaki büyük çaplı değişmeler, izlenen taban fiyat ve destekleme politikaları gibi faktörlerdir. Bu faktörler, yıldan yıla büyük dalgalanmalar gösteren çiftçi geliri paralelinde, traktör talebinin de değişmesine neden olmaktadır.

DİE'nce yayınlanan ilk ve son bilgilere göre 1952 yılında 31 415 adet olan Türkiye traktör parkı 2003 yılında 997 620 adet'e ulaşmıştır. Elli yıllık dönemin ilk 20 yılında park oldukça yavaş gelişmiş, yılda yaklaşık 5 bin traktörün katılımıyla 1972 yılı itibariyle 120 bin adetlik seviyeye ancak ulaşabilmiştir. İzleyen yaklaşık 30 yıllık dönemde (1972-2003) ise, özellikle yerli traktör sanayimizdeki gelişmelerin katkısıyla park hızla büyüyerek bugünkü seviyesine gelebilmiştir.

İncelenen yıllar itibariyle 1 adet traktör almak için gereken buğday miktarı Şekil 5.6 'da verilmiştir. Buna göre, 1983 yılında 77,6 ton buğday satarak bir traktör alabilen üreticinin, 2003 yılında 85,5 ton buğday satması gerekmiştir. Araştırmada 1994 yılına kadar olan değerin yüksek, daha sonraki yıllarda düşük olması traktör fiyatlarının genellikle istikrarlı olmamasından kaynaklandığı söylenebilir.

1994 yılı dikkate alındığında, paritenin en yüksek değer taşıdığı görülmektedir.

Bu dönem de bir traktör için, üretilip satılması gereken buğday miktarı yaklaşık 140 tonla en üst değere ulaşmıştır. Sonuçta 1994 yılındaki enflasyon oranının, traktör talebinde bulunan üreticiyi fazlaca etkilediği açıktır.

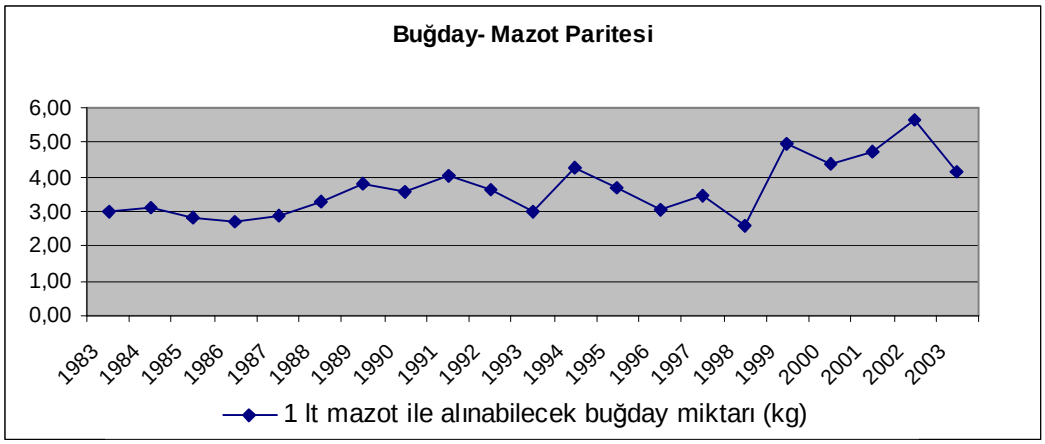
Şekil 5.6. Buğday-Traktör Paritesi
Kaynak: Ek 2'ye göre düzenlenmiştir.

5.1.3.5. Buğday – Mazot Paritesi

Birincil enerji kaynakları içinde önemli bir yer tutan petrolün, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de geniş bir kullanım alanı bulunmaktadır. Bu nedenle, ham petrol üretiminin iç tüketimi karşılayamaması nedeniyle, ihtiyacın büyük bir kısmı ithalat yolu ile karşılanmaktadır.

Tarımda mekanizasyonun gelişmesiyle birlikte akaryakıta olan talep önemli ölçüde artmış ve zamanla akaryakıt bir girdi olarak, önemli sayılacak maliyet unsuru durumuna gelmiştir (TZOB, 1994). Şekil 5.7 'de incelenen dönemde buğday ve mazot fiyatları karşılaştırılmıştır.

1983 yılında 1 kg buğday ile 0,30 lt mazot alabilen buğday üreticisi 2003 yılında 0,10 lt'lik bir azalışla 0,20 lt mazot alabilecek duruma gelmiştir. Görüldüğü gibi enflasyon oranının yüksek olduğu dönemlerde (1987 – 1994), buğday üreticisinin, akaryakıt alım gücü düşmüştür.

Şekil 5.7. Buğday-Mazot Paritesi
Kaynak: Ek 2'ye göre düzenlenmiştir.

5.1.3.6. Buğday – İşgücü Paritesi

Özelikle emek – yoğun üretimin yapıldığı yörelerde, tarımsal üretimin temel unsurlarından birinin de işgücü olduğu söylenebilir. Tarımsal üretim faaliyetlerinde mekanizasyon düzeyine bağlı olarak işgücüne duyulan ihtiyaç azalmakla birlikte, kimi tarımsal faaliyetlerinde işgücüne olan bağımlılık süregelmektedir. Nitekim pamuk toplama, tütün kırma, dizme ve bir çok meyve sebzenin hasadı gibi tarımsal faaliyetlerde işgücü önemini korumaktadır.

1989 yılından bu yana sanayi kesimi ile tarım ve orman kesim için ulusal düzeyde tek bir asgari ücret belirlenmektedir. Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından belirlenen bu ücretlerin, 16 yaşından küçük ve 16 yaşından büyük olmak üzere hazırlandığı bilinmektedir.

16 yaşından büyük tarım işçileri için 1983 yılında 440 TL olan günlük asgari ücret 2003 yılında 23.220 kat artarak 10.216.667 TL'ye yükselmiştir.

16 yaşından küçük tarım işçileri için 1983 yılında 292 TL olan günlük asgari ücret 2003 yılında 29.281 kat artarak 8.550.000 TL'ye yükselmiştir.

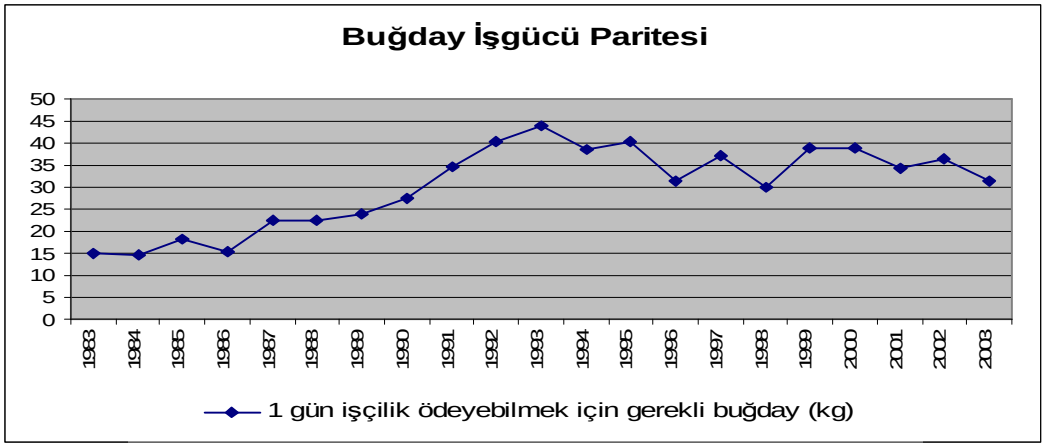
Tarım işletmelerinde, aile iş gücünün yeterli olmadığı hallerde ücretli işgücü gerekmektedir. Türkiye'deki tarım işletmelerinde ücretli olarak çalışan tarım işçileri genellikle mevsimlik çalışan işçilerdir. 1980 Genel Tarım Sayımı Sonuçlarına göre

Türkiye'deki tarım işletmelerinde ücretli olarak devamlı çalışan işçilerin oranları %0,83 iken, mevsimlik çalışan işçilerin oranı %99,17'dir (TZOB, 2003).

Araştırmada, buğday üreticisinin 1 günlük işçilik ücreti ödeyebilmek için ne kadar buğday satması gerektiği Şekil 5.8'de verilmiştir.

Üretici 1983 yılında 15,2 kg buğday satması karşılığında 1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilirken, bu miktar 2003 yılında iki kat artarak 31,4 kg'a çıkmıştır.

İncelenen dönemde buğday üreticisi, işçi ücretlerinde, enflasyondan fazla miktarda etkilenmiştir.

Şekil 5.8. Buğday-İşgücü Paritesi
Kaynak: Ek 2'ye göre düzenlenmiştir.

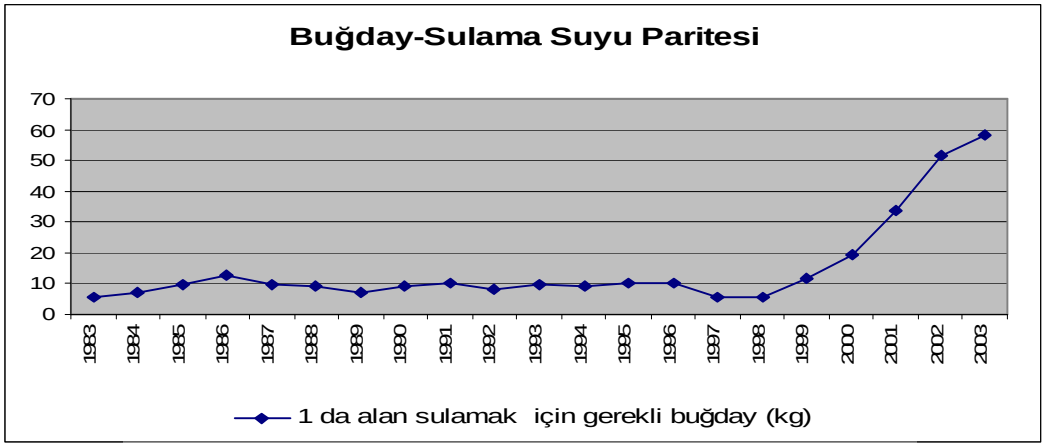
5.1.3.7. Buğday – Sulama Suyu Paritesi

Ülkemizde artan nüfusun gıda güvenliğini sağlamak için, tarımsal üretimin ve tarımsal üretimde verimliliğin artırılması gerekmektedir. Tarımda kullanılabilecek alanın sınırlı olduğu ülkemizde üretimi ve verimliliği artırmanın en etkin yollarından biri birim alandan alınan verimin artırılmasıdır. Bu da tarımda yeni teknolojilerin kullanılması ve sulanan alanların artırılması ile mümkündür.

Türkiye'de devlet tarafından gerçekleştirilmiş sulama işletmelerinden su kullanarak ürününü sulayan çiftçiler 6200 sayılı DSİ Genel Müdürlüğü Kuruluş Kanunu'nun ilgili maddeleri gereğince, sulama suyu ücreti ödemektedirler. Bunun yanında kurutma alanlarından faydalananlar da kurutma ücreti öderler. Bu ücretler

"Sulama ve Kurutma, İşletme, Bakım, Yıllık Yatırım Ücret Tarifeleri" adıyla her yıl Bakanlar Kurulu kararı olarak ilan edilmekte ve ödemeler bu tarifeye göre yapılmaktadır. Bu tarifelerde belirtilen sulama ücretleri ürün çeşidine ve sulama grubuna göre değişiklik göstermektedir. Tarifedeki fiyatlar incelendiğinde bu fiyatların çiftçinin ödeme gücüne göre yüksek olduğu görülecektir (TZOB, 2003). DSİ tarafından belirlenen sulama ücretleri çok yüksektir bu fiyatlara kuşkuyla yaklaşılmalıdır. Sulama ücretleri yöresel olarak büyük farklılıklar göstermektedir. Çoğunlukla o yöredeki sulama birlikleri tarafından belirlenmektedir.

Türkiye'de 2/3'lük bir alanı kapsayan iç kısımlarda kurak ve yarı kurak iklim koşullarının hakim olduğu bilinmektedir. Yağışlar yetersiz olduğu gibi bölgelere göre çok değişiktir. Bu durumda bitki tarafından doğal yollarla alınamayan suyun, sulama yoluyla sağlanmaya çalışılması üretici için önemli maliyet sorunu olabilmektedir. Şekil 5.9' da buğday ve sulama suyu arasındaki parite verilmiştir. 1983 yılında 1 da alan sulamak için 5,5 kg buğday gerekirken 2003 yılında yaklaşık 10 kat artarak 1 da alan sulamak için gerekli buğday miktarı 58,5 kg olmuştur.

Şekil 5.9. Buğday-Sulama Suyu Paritesi

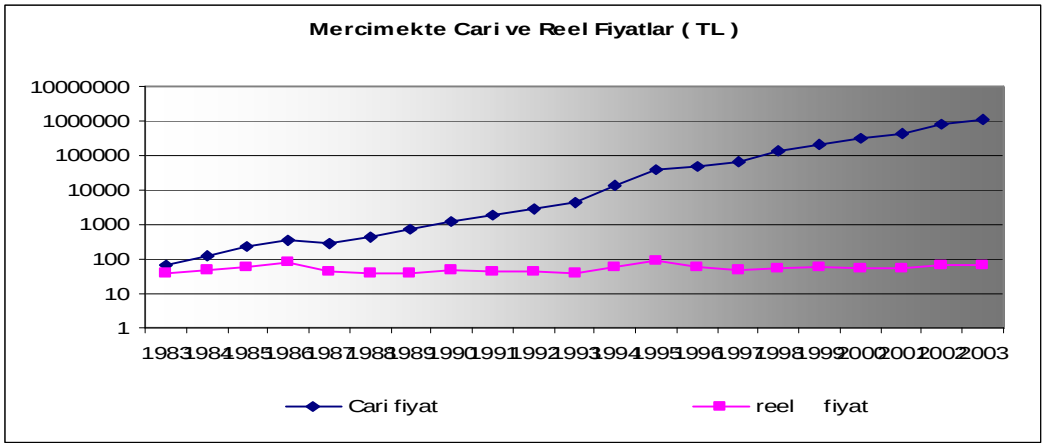
Kaynak: Ek 2'ye göre düzenlenmiştir.

5.2. Mercimek

5.2.1. Mercimek Cari ve Reel Fiyatları

Baklagil grubunda en fazla üretimi yapılan mercimeğin, enflasyon karşısındaki görünümü 5.10 nolu şekilde verilmiştir.

Mercimekte cari ve reel fiyatlar karşılaştırıldığında; cari mercimek fiyatları sürekli arttığı, reel fiyatların ise fazla bir değişime uğramadığı görülmüştür. Sadece seçim politikaları uygulamaları ile 1995 yılında mercimeğe uygulanan taban fiyatın yüksek olması nedeniyle reel fiyat 95 yılında 83 yılına göre 2 kat bir artış kaydettiği belirlenmiştir. Genel olarak ise, incelenen dönem boyunca cari mercimek fiyatı 16,304 kat artarken, reel olarak ise ancak 1,7 kat artış göstermiştir.

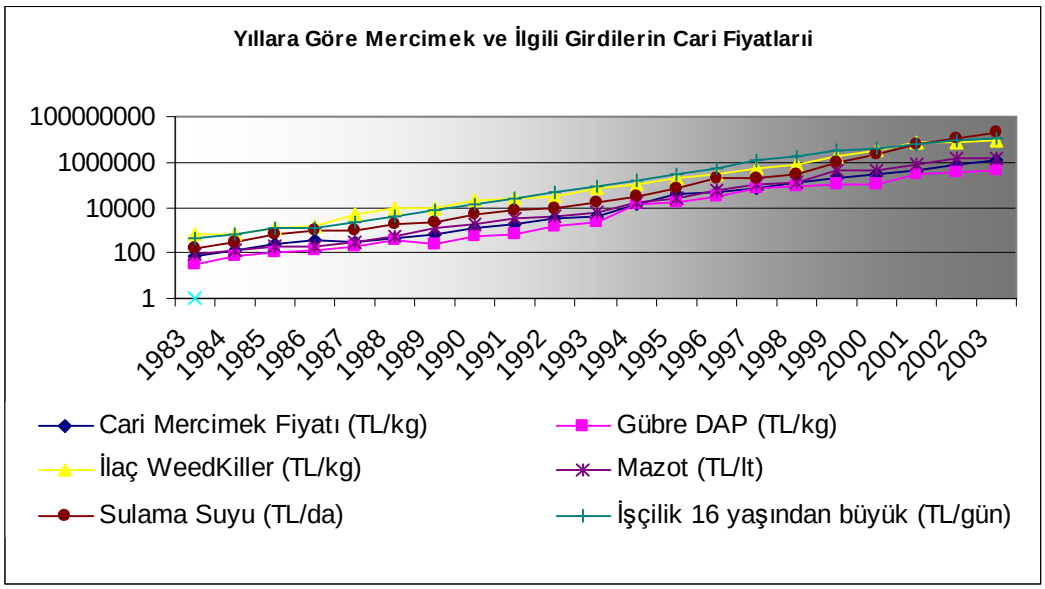

Şekil 5.10. Mercimekte Cari ve Reel Fiyatlar
Kaynak: Ek 1'e göre düzenlenmiştir.

5.2.2. Çiftçinin Eline Geçen Mercimek Fiyatı İle Mercimek Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması

Şekil 5.11'de mercimek üretiminde önemli yeri bulunan girdi fiyatları ile mercimek fiyatı karşılaştırılmıştır. Buna göre genel olarak, mercimek üreticisinin kullanmak durumunda olduğu girdi fiyatları mercimek fiyatının üzerinde gerçekleşmiştir.

İncelenen dönem boyunca mercimek üretiminde ilaç fiyatları mercimek fiyatının üzerinde gerçekleşmiştir. İncelenen dönem boyunca mercimek üretiminde ilaç fiyatları ve işçilik ücretlerinin mercimek fiyatına göre çok yüksek olduğu görülmektedir. Hiç değişmeyen bu görüntü karşısında mercimek üreticisi enflasyondan olumsuz yönde etkilenmiştir denilebilir.

Şekil 5.11. Yıllara Göre Mercimek ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları
Kaynak: Ek 12'ye göre düzenlenmiştir.

5.2.3. Mercimekte Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri

5.2.3.1. Mercimek – Gübre Paritesi

Mercimek üretiminde toprak yapısına göre, fosforlu bir gübre olan DAP sıkça kullanılmaktadır. Bu gübrenin fiyatları ile mercimek fiyatları ele alınan dönem boyunca karşılaştırılmıştır. 1 kg'lık mercimek ile 1983 yılında 2,3 kg gübre alabilen üretici, 2003 yılında 2,8 kg gübre alabilecek duruma gelmiştir.

Üreticinin alım gücünün en fazla düştüğü yıllarda (1988, 1994, 1997, 2001) enflasyon oranlarının yüksek olduğu dikkati çekmektedir.

Şekil 5.12. Mercimek-Gübre Paritesi
Kaynak: Ek 12'ye göre düzenlenmiştir.

5.2.3.2. Mercimek – İlaç Paritesi

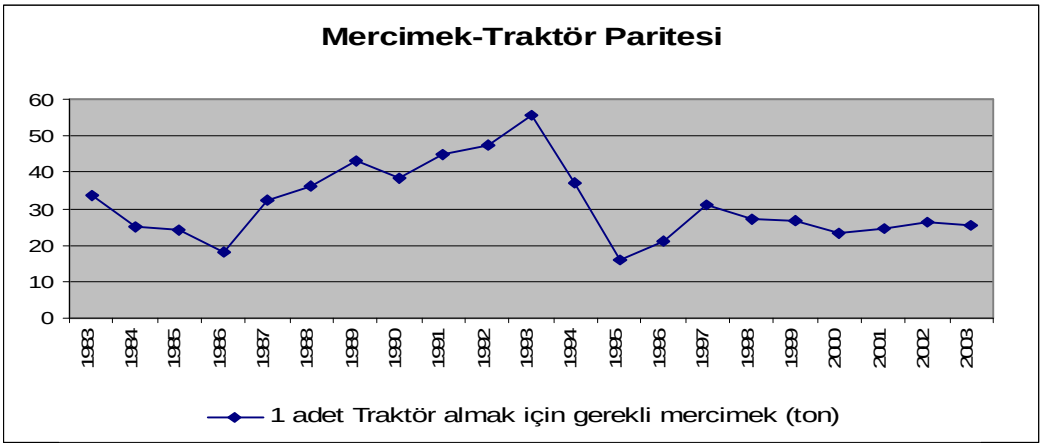
İncelenen yıllarda mercimek üreticisinin, ilaç girdisi karşısında, satması gereken mercimek miktarı değişim göstermektedir. Şekil 5.13'e göre 1983 yılında 1 kg ilaç almak için 9,5 kg mercimeğe ihtiyaç varken 2003 yılında bu miktar 8,4 kg'a düşmüştür

Şekil 5.13. Mercimek-İlaç Paritesi
Kaynak: Ek 12'ye göre düzenlenmiştir.

5.2.3.3. Mercimek – Traktör Paritesi

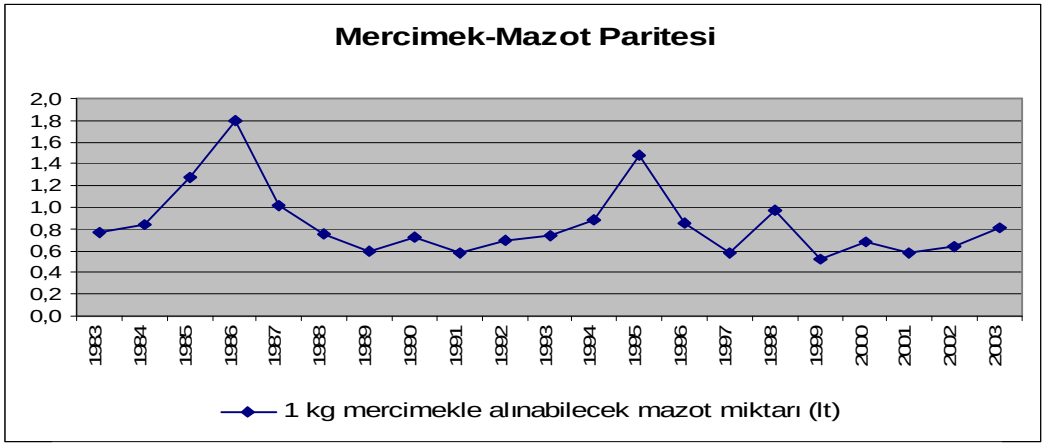
Araştırma dönemi içerisinde mercimek üreticisinin 1 adet traktör alabilmek için satmış olduğu ürün miktarı şekil 5.14'de verilmiştir. Buna göre 1983 yılında 33,5 ton mercimek satarak bir traktör alabilen üreticinin 2003 yılında 25,4 ton mercimek satması yeterli olmuştur. Mercimek üreticisi traktör girdisi karşısında, enflasyondan en fazla 1987 – 1994 yılları arasında etkilenmiştir.

Şekil 5.14. Mercimek-Traktör Paritesi
Kaynak: Ek 12'ye göre düzenlenmiştir.

5.2.3.4. Mercimek – Mazot Paritesi

Şekil 5.15'de mercimek – mazot paritesi verilmiştir. 1983 yılında 0,8 lt mazot alan üretici, 2003 yılında hiç değişmeden 0,8 lt mazot alabilmektedir. Buna göre mercimek üreticisi mazot girdisi karşısında enflasyonun ani iniş ve çıkışlarından etkilenmiştir denilebilir.

Şekil 5.15. Mercimek-Mazot Paritesi
Kaynak: Ek 12'ye göre düzenlenmiştir.

5.2.3.5. Mercimek – İşgücü Paritesi

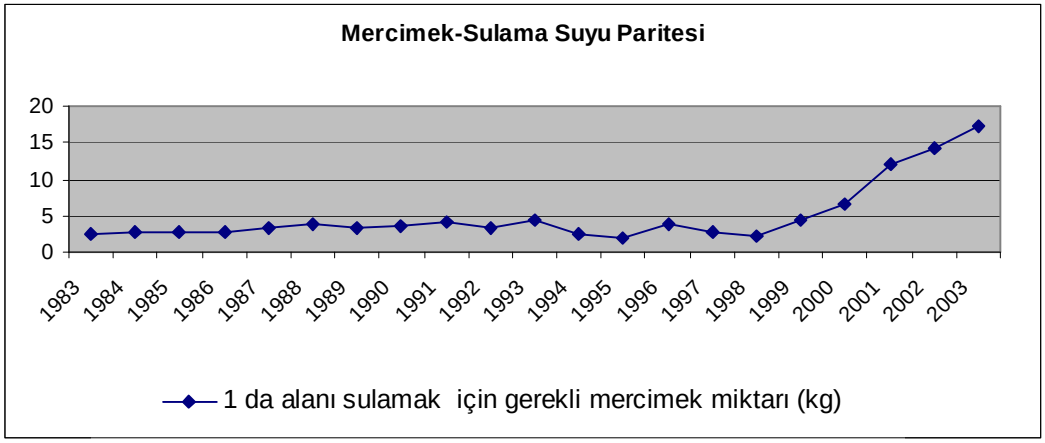
Şekil 5.16'da 1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilmek için gerekli mercimek miktarı verilmiştir. Üretici 1983 yılında 1 işçilik ödeyebilmek için 6,6 kg mercimek satarken bu miktar 2003 yılında 9,3 kg'a çıkmıştır. Fakat, incelenen dönem boyunca mercimek üreticisinin, işçilik ücretleri karşısında, enflasyonun ani yükselişlerinden etkilendiği söylenemez.

Şekil 5.16. Mercimek-İşgücü Paritesi
Kaynak: Ek 12'ye göre düzenlenmiştir.

5.2.3.6. Mercimek – Sulama Suyu Paritesi

İncelenen dönemlerde mercimek üreticisi, enflasyon oranlarına bağlı olarak su girdisi karşısında fazla 2000 yılına kadar fazla bir etki göstermemiştir. Şekil 5.17'de enflasyonun yüksek olduğu yıllarda dahi 1 da alan sulamak için gerekli ürün miktarı 4,5 kg'ı geçmezken 2000-2001-2002-2003 yıllarında artarak 17,4 kg olmuştur.

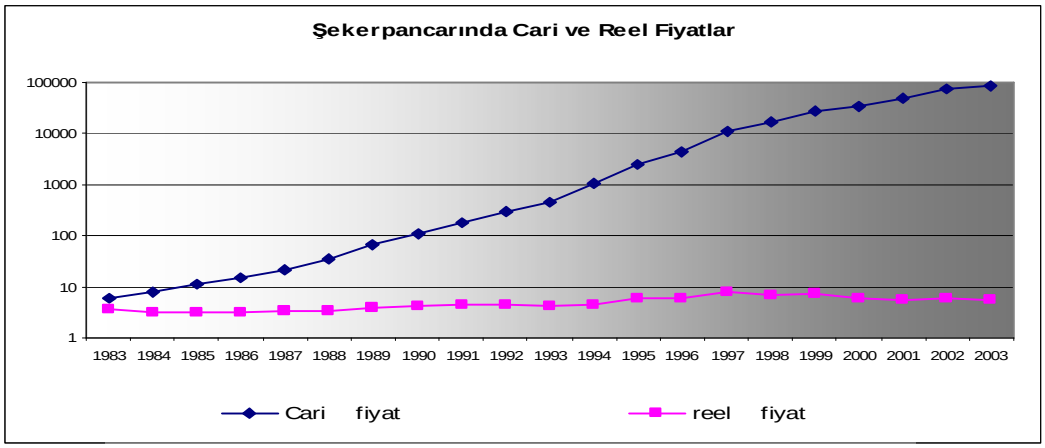

Şekil 5.17 Mercimek-Sulama Suyu Paritesi
Kaynak: Ek 12'ye göre düzenlenmiştir.

5.3. Şekerpancarı

5.3.1. Şeker Pancarı Cari ve Reel Fiyatları

Araştırmada endüstri bitkilerinden üretimi en fazla yapılan şekerpancarının enflasyon karşısındaki görünümü Şekil 5.18'de verilmiştir. Ele alınan dönem boyunca şekerpancarında cari ve reel fiyat karşılaştırmasında sonuç diğer iki ürünle benzerlik göstermektedir. Cari fiyat sürekli yükselirken reel fiyatta önemli bir değişme görülmemiştir. Cari Şekerpancarı fiyatları incelenen dönem sonunda dönem başına göre 14.666,7 kat artış, reel olarak ise 1,5 kat artış göstermiştir.

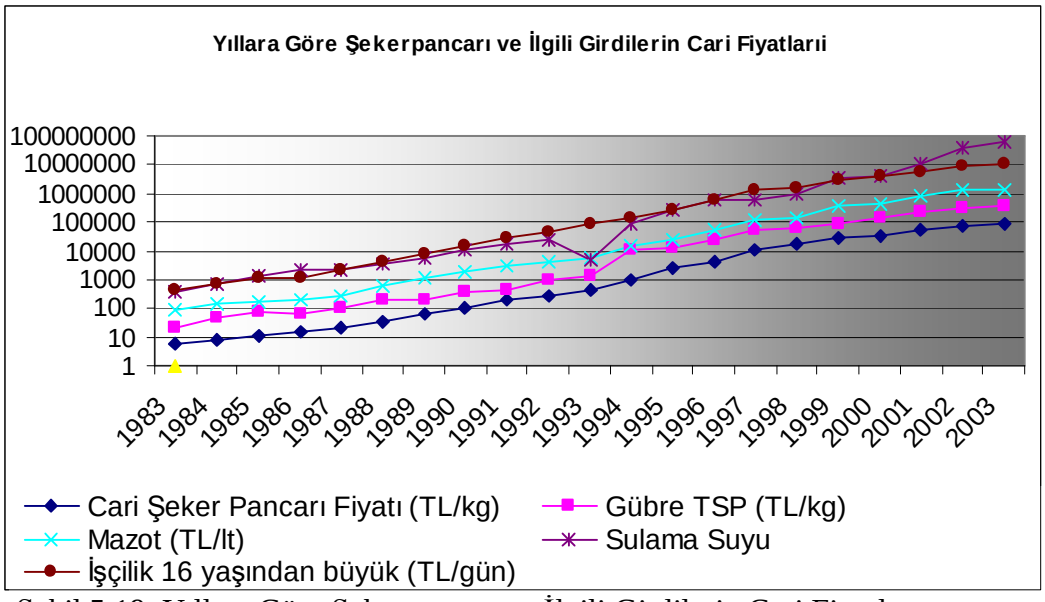

Şekil 5.18. Şekerpancarında Cari ve Reel Fiyatlar
Kaynak: Ek 1'e göre düzenlenmiştir.

5.3.2. Çiftçinin Eline Geçen Şekerpancarı Fiyatı İle Şekerpancarı Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması

Şekerpancarı tarımında ilaçlı tohumluk üreticilere Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi tarafından verildiğinden ilaç ve tohumluk şekerpancarı fiyatı ile karşılaştırılamamıştır.

Araştırmada karşılaştırmaya alınan diğer girdi fiyatları ile şekerpancarı fiyatları Şekil 5.19'da verilmiştir. İncelemeye alınan yıllarda şekerpancarı fiyatları girdi fiyatlarından aşağıda seyretmektedir. Şekerpancarında kullanılan üretim girdileri arasında en yüksek fiyatlı girdilerin işgücü ve sulama suyu olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak şekerpancarı üreticisi girdi fiyatları karşısında güç durumda kalmıştır denilebilir.

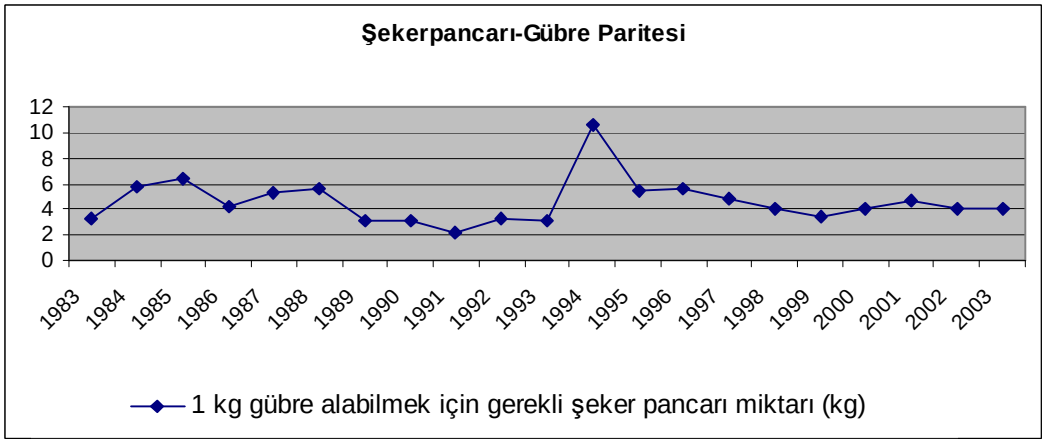

Şekil 5.19. Yıllara Göre Şekerpancarı ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları
Kaynak: Ek 13'e göre düzenlenmiştir.

5.3.3. Şekerpancarında Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri

5.3.3.1. Şekerpancarı – Gübre Paritesi

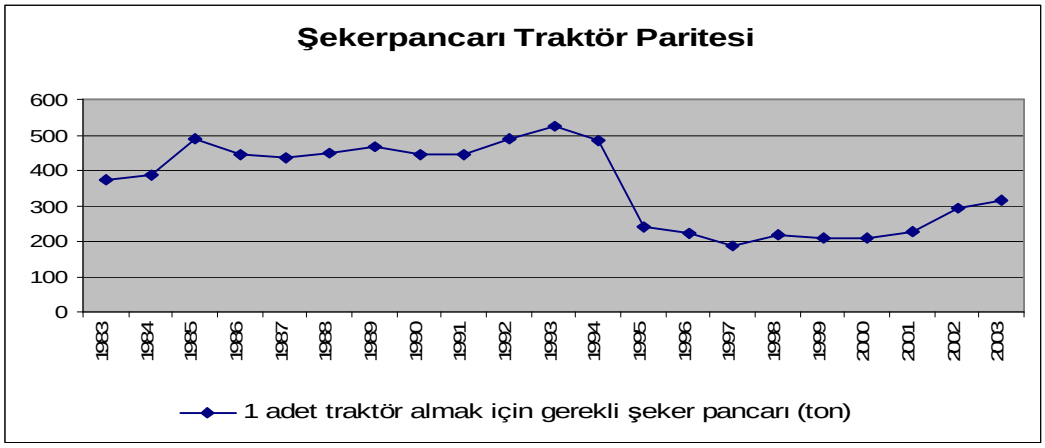
1 kg gübre alabilmek için gerekli olan pancar miktarı Şekil 5.20'de verilmiştir. Ulaşılan sonuçlar ise 1 kg gübre almak isteyen üretici en az 2,2 kg ürün satmak durumundadır. Şekil 5.20'deki en yüksek değerin 10,7 kg ile 1994 yılı olduğu görülmektedir.

Şekil 5.20. Şekerpancarı-Gübre Paritesi
Kaynak: Ek 13'e göre düzenlenmiştir.

5.3.3.2. Şekerpancarı – Traktör Paritesi

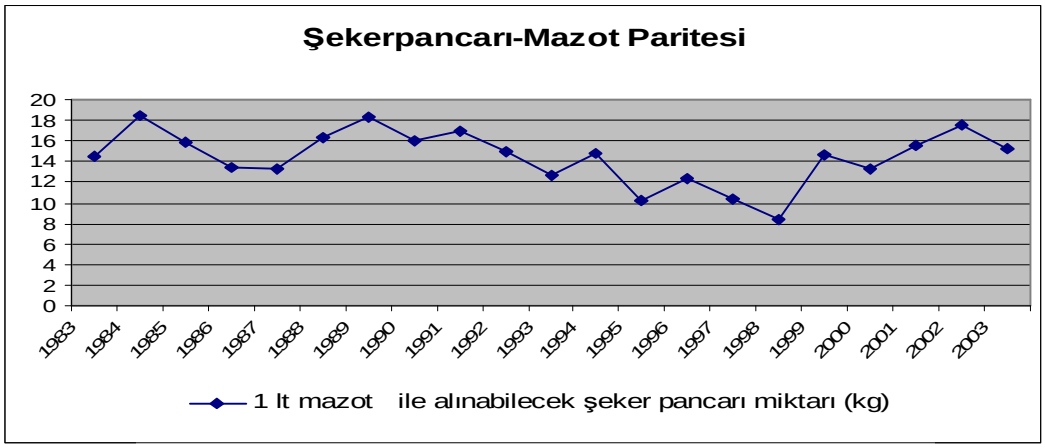
Araştırma döneminde 1 adet traktör almak için gerekli şekerpancarı miktarı Şekil 5.21'de verilmiştir. Buna göre 1983 yılında 375 ton şekerpancarı satarak bir traktör alabilen üreticinin 2003 yılında 315,9 ton şekerpancarı satması yeterli olmuştur. Şekil 5.21'de incelenen yıllar genelinde yoğun iniş çıkışlar olmamıştır. Fakat traktör almak isteyen üretici, yüksek miktarlarda ürün satmak durumundadır.

Şekil 5.21. Şekerpancarı-Traktör Paritesi
Kaynak: Ek 13'e göre düzenlenmiştir.

5.3.3.3. Şekerpancarı – Mazot Paritesi

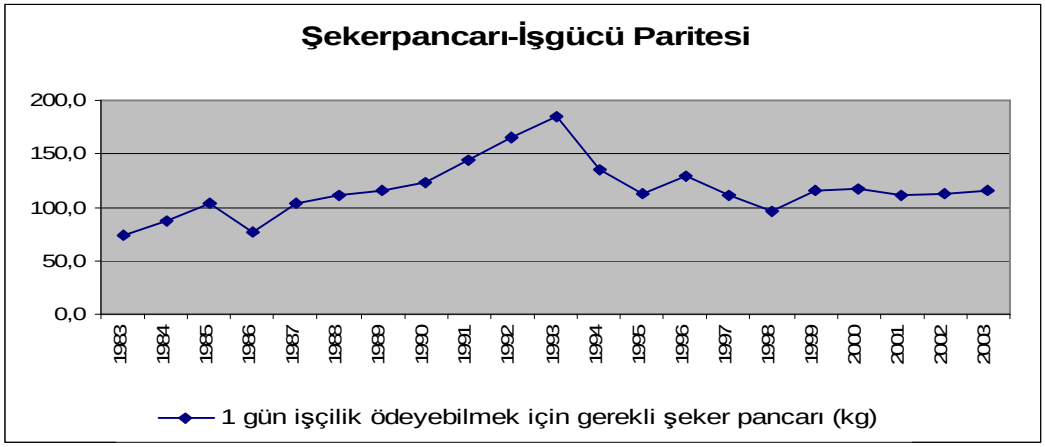
Şekil 5.22'de incelenen yıllar itibariyle, şekerpancarı ve mazot fiyatları karşılaştırılmıştır. 1983 yılında 1 lt mazot almak isteyen üretici, 14,5 kg pancar satmak durumundadır. 2003 yılında ise 0,8 lt artış ile 15,3 kg pancar satması gerekmiştir. Yine enflasyona bağlı olarak bu miktarlar sürekli değişim gösterdiği belirlenmiştir.

Şekil 5.22. Şekerpancarı-Mazot Paritesi
Kaynak: Ek 13'e göre düzenlenmiştir.

5.3.3.4. Şekerpancarı – İşgücü Paritesi

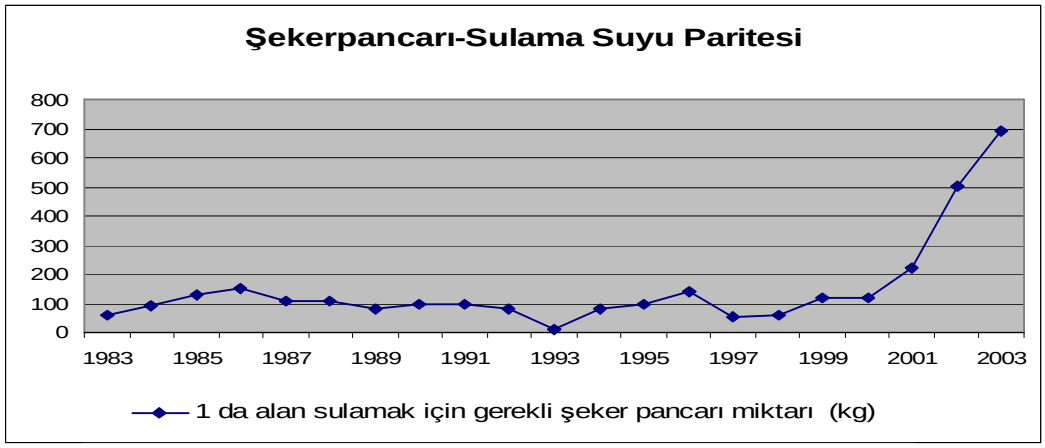
Şekil.5.23'de pancar yetiştiriciliğinde önemli bir yeri bulunan işgücü fiyatlarının pancar fiyatları ile olan paritesi verilmiştir. 1983 yılında 1 günlük işçi yevmiyesine karşılık gelen pancar miktarı 73,3 kg' dır. Enflasyona bağlı olarak işçi ücretlerinin sürekli yükselmesiyle 1 günlük işçi yevmiyesini ödeyebilmek için 116,1 kg şekerpancarı gerekmektedir.

Şekil 5.23. Şekerpancarı-İşgücü Paritesi
Kaynak: Ek 13'e göre düzenlenmiştir.

5.3.3.5. Şekerpancarı – Sulama Suyu Paritesi

Şekil 5.24'de şekerpancarı – sulama suyu paritesinden şekerpancarının, sulama suyu girdisi karşısında, enflasyon oranlarının ani iniş ve çıkışlarından etkilenemediği görülmüştür. Buna rağmen sulama ücretlerin çiftçinin alım gücünü zorladığı ve üreticinin 1 da pancar tarlası sulamak için ortalama 147,9 kg ürün satması gerektiği hesaplanmıştır.

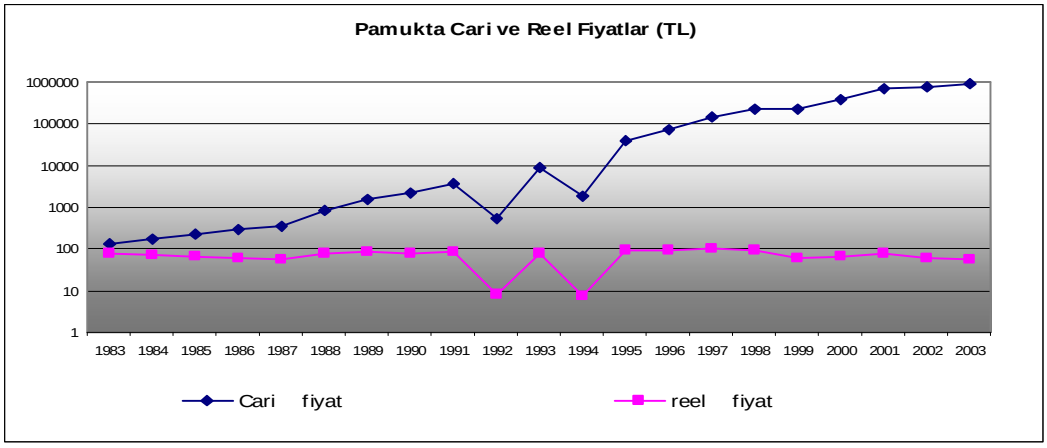

Şekil 5.24. Şekerpancarı-Sulama Suyu Paritesi
Kaynak: Ek 13'e göre düzenlenmiştir.

5.4. Pamuk

5.4.1. Pamuk Cari ve Reel Fiyatları

Endüstri bitkilerinin önemli ikinci ürünü olan pamukta cari ve reel fiyat karşılaştırması Şekil 5.25'de verilmiştir. Araştırma dönemi boyunca özelikle 89 ve 95 seçim dönemlerinde cari fiyatların normal artışından daha fazla olduğu dolayısıyla reel fiyatlarda da hafif yükselmeler görülmektedir. Bunun dışında cari pamuk fiyatları sürekli artış yönünde olduğu halde, reel fiyatların önemli iniş ve çıkışlar gösterdiği söylenemez. İncelenen dönem sonunda, dönem başına göre pamuk cari fiyatları 6923,1 kat, reel olarak da 0,7 kat arttığı hesaplanmıştır.

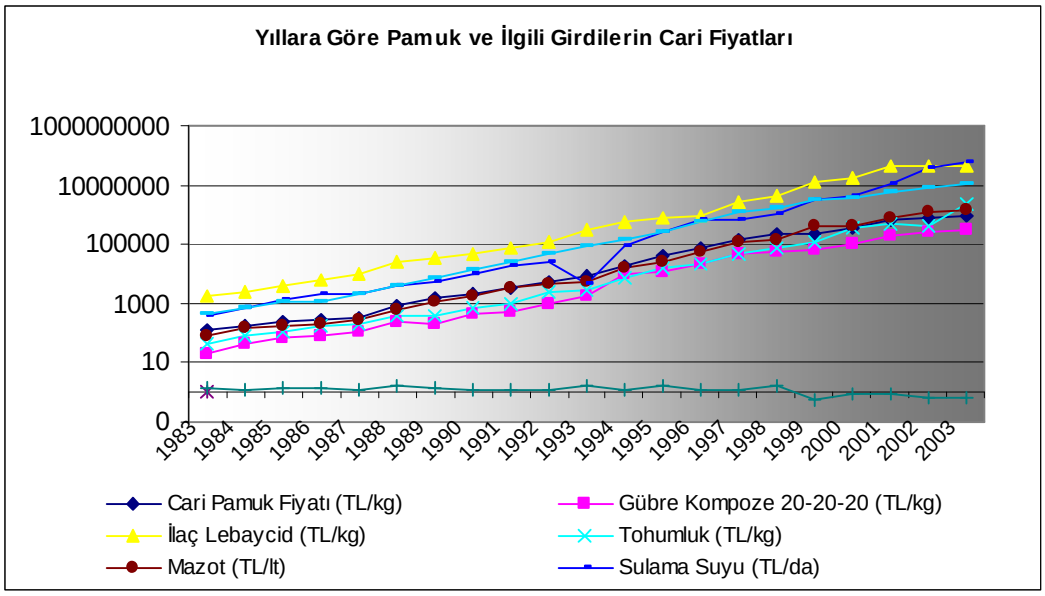

Şekil 5.25. Pamukta Cari ve Reel Fiyatlar
Kaynak: Ek 1'e göre düzenlenmiştir.

5.4.2. Çiftçinin Eline Geçen Pamuk Fiyatları İle Pamuk Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması

Pamuk üretiminde çok sayıda girdi kullanıldığı bilinmektedir. Söz konusu bu girdilerden önemli görülenlerinin fiyatları, pamuk fiyatları ile karşılaştırılmıştır.

Şekil 5.26'da görüldüğü gibi pamuk üretiminde gübre, mazot ve tohum girdileri hariç diğer girdi fiyatları pamuk fiyatının üzerinde gerçekleşmiştir. Özellikle ilaç fiyatlarının en üst seviyede yerini koruduğu görülmektedir.

Şekil 5.26. Yıllara Göre Pamuk ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları
Kaynak: Ek 14'e göre düzenlenmiştir.

5.4.3. Pamukta Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri

Enflasyonun pamuk üreticisi üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla, pamuk üretiminde kullanılan ve yıllara göre değişim gösteren seçilmiş girdi fiyatları ile pamuk fiyatı arasında bir parite oluşturulmuştur. Bu durumda pamuk üreticisinin hangi girdiler karşısında satın alma gücünün azaldığı tespit edilmiştir.

5.4.3.1. Pamuk – Gübre Paritesi

Şekil 5.27'de incelenen dönem boyunca 1 kg pamuğun alabileceği gübre miktarı verilmiştir. Her ne kadar gübre fiyatları pamuk fiyatlarından çok aşağıda seyretse de pamuk üreticisi enflasyon hızının yüksek olduğu yıllarda, enflasyon hızının düşük olduğu yıllara nazaran daha az gübre alabilmiştir.

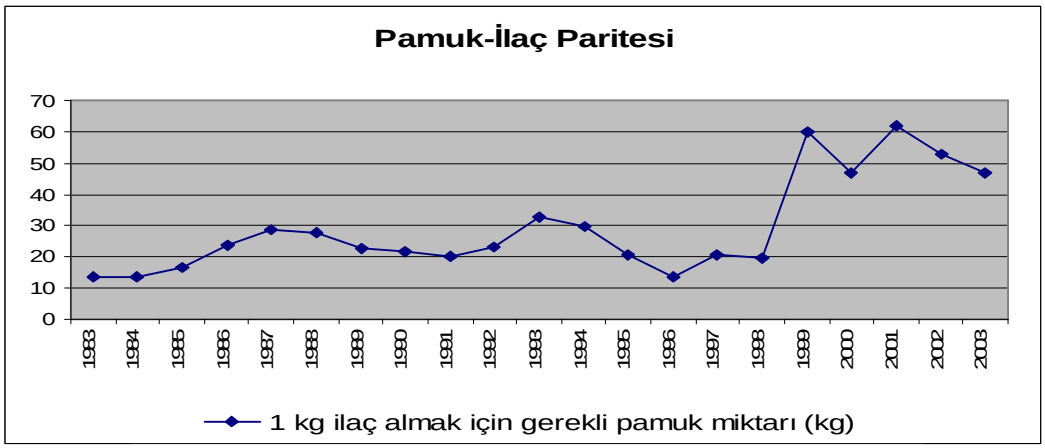
1983 yılında 1 kg pamukla 6,5 kg gübre alabilen çiftçinin 1994 yılında yalnızca 1,8 kg, 2003 yılında ise 3,2 kg gübre alabildiği görülmüştür.

Şekil 5.27. Pamuk-Gübre Paritesi
Kaynak: Ek 14'e göre düzenlenmiştir.

5.4.3.2. Pamuk – İlaç Paritesi

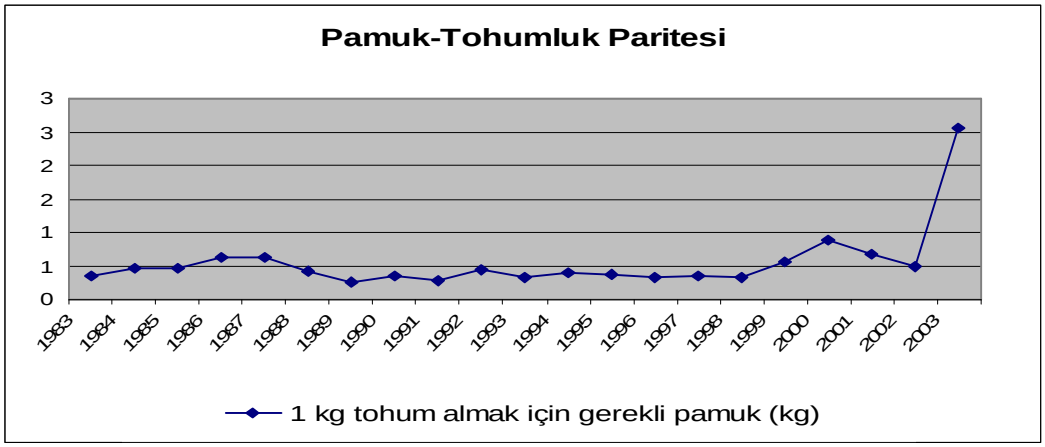
Şekil 5.28'de pamuk – ilaç paritesi verilmiştir. Çiftçi pamuk üretiminde, zararlı böcekle mücadele için "Lebaycid" isimli ilacı kullanmak durumunda kalırsa, bu ilaçtan 1 kg almak için 1983 yılında 13,7 kg, 2003 yılında ise 46,8 kg pamuk sattığı görülür. Enflasyonun etkisiyle sık sık yükselen ilaç fiyatları, pamuk üreticisinin üretim maliyetlerini yükseltmiştir.

Şekil 5.28. Pamuk-İlaç Paritesi
Kaynak: Ek 14'e göre düzenlenmiştir.

5.4.3.3. Pamuk – Tohum Paritesi

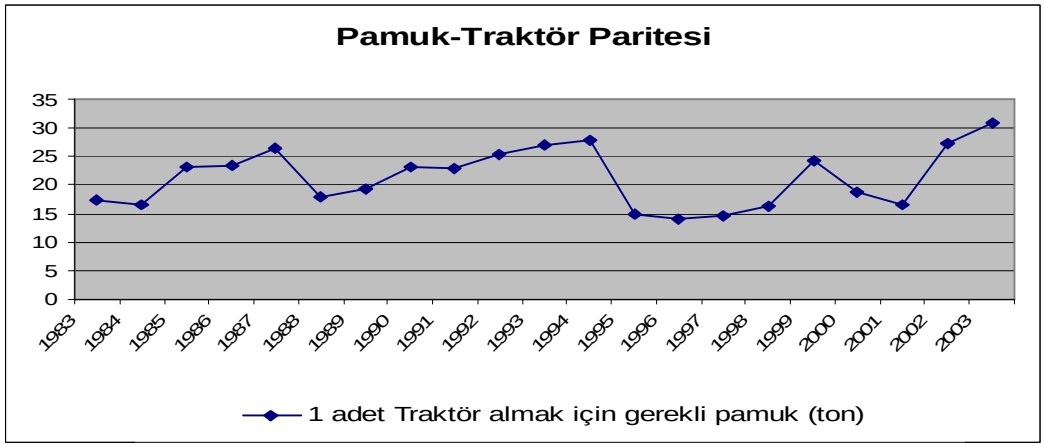
Şekil 5.29'da verilen pamuk – tohum paritesine göre, 1983 yılında 1 kg tohum almak isteyen üretici, 0,3 kg pamuk satmıştır. 2003 yılında da bu değer 2,3 kg artarak 2,6 kg olmuştur. Buna göre pamuk üreticinin tohum alım gücü, enflasyondan 2003 yılına kadar etkilenmemiştir denilebilir.

Şekil 5.29. Pamuk-Tohumluk Paritesi
Kaynak: Ek 14'e göre düzenlenmiştir.

5.4.3.4. Pamuk – Traktör Paritesi

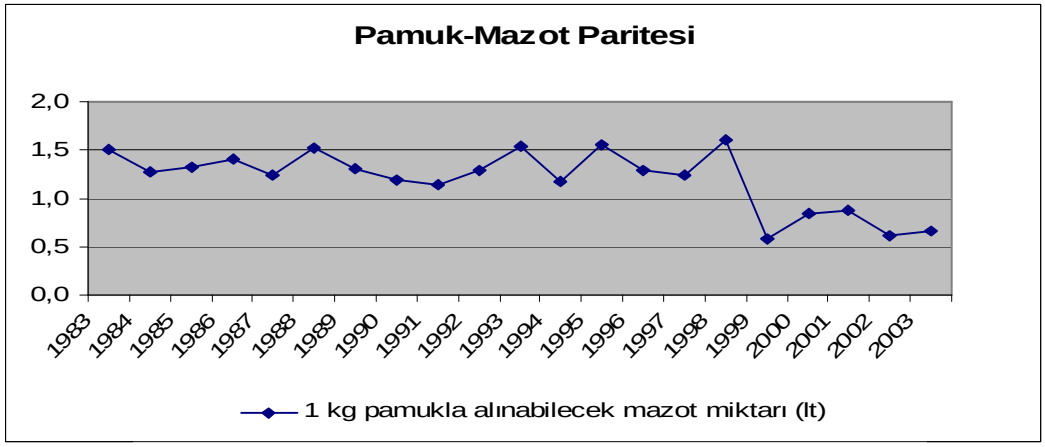
Araştırmada incelenen dönem boyunca, 1 adet traktör almak için gerekli pamuk miktarı Şekil 5.30'da verilmiştir. Buna göre 1983 yılında bir traktör almak isteyen pamuk üreticisi, 17,3 ton pamuk satmıştır. 2003 yılında ise bu miktar 30,9 tona yükselmiştir.

Şekil 5.30. Pamuk-Traktör Paritesi
Kaynak: Ek 14'e göre düzenlenmiştir.

5.4.3.5. Pamuk – Mazot Paritesi

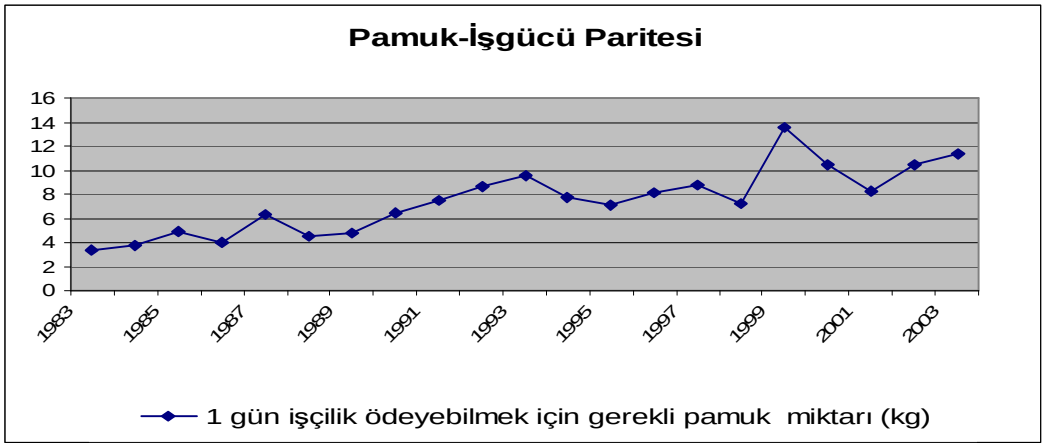
Şekil 5.31'de, pamuk ve mazot fiyatları arasındaki parite verilmiştir. Buna göre incelenen dönem boyunca, 1 kg pamuk ile alınacak mazot miktarı 1983 yılında 1,5 litre iken 2003 yılında 0,8 lt azalışla 0,7 litreye düşmüştür.

Şekil 5.31. Pamuk-Mazot Paritesi
Kaynak: Ek 14'e göre düzenlenmiştir.

5.4.3.6. Pamuk – İşgücü Paritesi

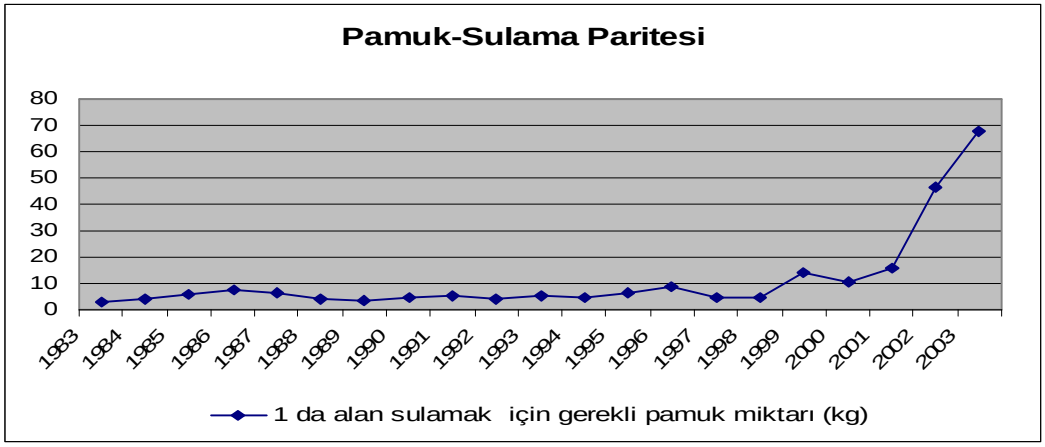
Araştırma döneminde pamuk üreticisinin, 1 günlük işçi ücretini ödeyebilmek için ne kadar pamuk satması gerektiği Şekil 5.32'de verilmiştir. Pamuk üretiminde işgücünün önemli bir maliyet unsuru olduğu göz önünde bulundurulursa, pamuk üreticisi enflasyondan bir hayli etkilemiştir denilebilir. 1983 yılında 3,4 kg ürün satarak 1 işçinin 1 günlük ücretinin karşılayan üretici, 2003 yılında 11,4 kg ürün satarak işgücü ücretini karşıladığı görülmüştür.

Şekil 5.12. Pamuk-İşgücü Paritesi
Kaynak: Ek 14'e göre düzenlenmiştir.

5.4.3.7. Pamuk – Sulama suyu Paritesi

Şekil 5.33'de pamuk sulama suyu paritesi verilmiştir. 1 da pamuk tarlası sulamak için 1983 yılında 2,8 kg pamuğa ihtiyaç varken, bu miktar 2003 yılında 67,8 kg'a çıkmıştır. Pamuk üreticisinin sulama suyu kullanımında alım gücü en fazla düştüğü yıllar, 1999, 2000, 2001, 2002 ve 2003 yıllarıdır. Fakat 1986 yılında %29,5 olan enflasyon, 1996 yılında %84,9 olmuştur. Buna göre, pamuk – sulama suyu paritesinde enflasyonun üreticiye ne yönde bir etkisi olduğu belirlenememiştir.

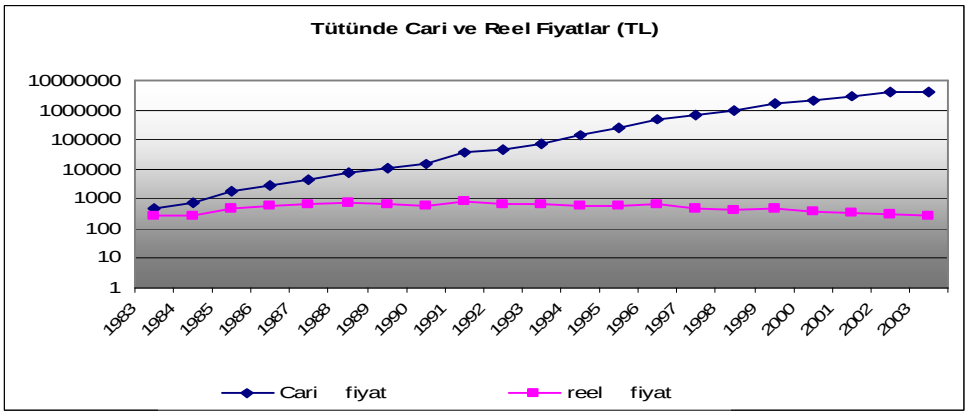

Şekil 5.33. Pamuk-Sulama Suyu Paritesi
Kaynak: Ek 14'e göre düzenlenmiştir.

5.5. Tütün

5.5.1. Tütün Cari ve Reel Fiyatları

Tütün fiyatları, bitkisel ürün grubunda incelemeye alınan diğer ürünler içerisinde en yüksek fiyatlara sahip olduğu fakat fiyatlarındaki artışın diğer ürünlerle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Tütünde, cari ve reel fiyat karşılaştırması Şekil 5. 34'de verilmiştir. Söz konusu üründe cari fiyatlar 9240 kat artarken reel fiyatların değişmediği görülmüştür. Buna rağmen tütün bitkisinin 1987 – 1995 yılları arasında reel fiyatlarındaki yükselmelere bakılırsa, enflasyondan korunan bir ürün olduğu düşüncesi ortaya çıkabilir.

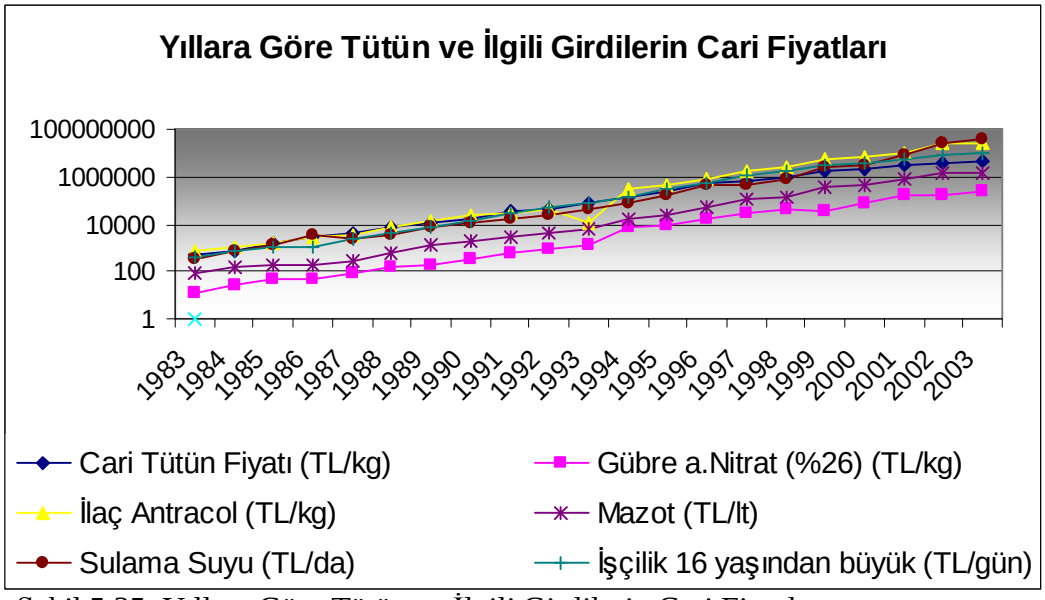
Şekil 5.34. Tütünde Cari ve Reel Fiyatlar
Kaynak: Ek 1'e göre düzenlenmiştir.

5.5.2. Çiftçinin Eline Geçen Tütün Fiyatları İle Tütün Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması

Tütün üretiminde kullanılan girdilerden önemli sayılanlarının fiyatları ile tütün fiyatları incelenen yıllar boyunca Şekil 5.35'de karşılaştırılmıştır.

Hemen hemen tüm girdilerin fiyatlarındaki gelişme tütün fiyatlarındaki gelişmenin altında olmuştur.

Sadece ilaç ve işgücü fiyatları tütün fiyatları ile başa baş gitmiştir. Bu durumda tütün üreticisinin geliri girdi fiyatları karşısında daha fazla artmıştır denilebilir.

Şekil 5.35. Yıllara Göre Tütün ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları
Kaynak: Ek 15'e göre düzenlenmiştir.

5.5.3. Tütünde Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri

5.5.3.1. Tütün – Gübre Paritesi

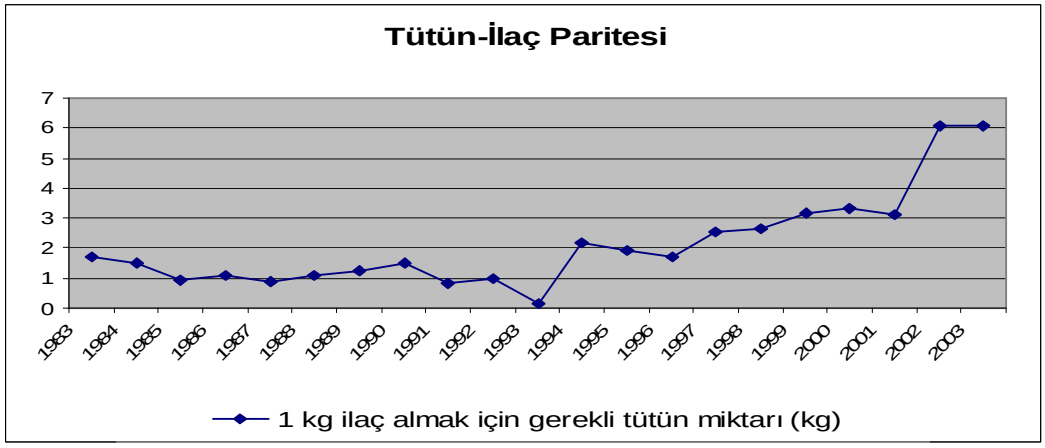
Şekil 5.36'da tütün gübre paritesi verilmiştir. 1983 yılında 1 kg tütün ile 38,8 kg gübre alınırken 2003 yılında bu miktar 18,7 'ye düşmüştür. Enflasyon oranlarının yüksek olduğu yıllarda ise tütün çiftçinin gübre alım gücünün düştüğü belirlenmiştir.

Şekil 5.36. Tütün-Gübre Paritesi
Kaynak: Ek 15'e göre düzenlenmiştir.

5.5.3.2. Tütün – İlaç Paritesi

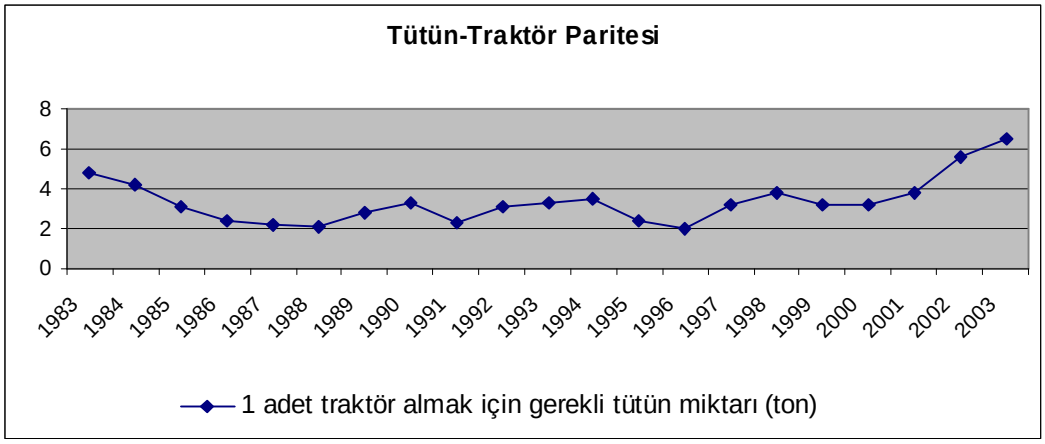
Tütün bitkisi en fazla enflasyondan, ilaç girdisi karşısında etkilenmiştir. Şekil 5.37'de 1 kg ilaç almak için gerekli tütün miktarı verilmiştir. Buna göre; 1983 yılında 1 kg ilaç için 1,7 tütün gerekirken, 2003 yılında bu miktarın 6,1 kg'a çıktığı görülmüştür.

Şekil 5.37. Tütün-İlaç Paritesi
Kaynak: Ek 15'e göre düzenlenmiştir.

5.5.3.3. Tütün – Traktör Paritesi

1 adet traktör almak için gerekli tütün miktarı Şekil 5.38'de verilmiştir. Araştırma dönemi boyunca tütün üreticisinin 1 adet traktör almak için satması gereken ürün miktarı 6,5 tonu geçmemiştir. Enflasyonun yüksek olduğu yılarda ise traktör fiyatları da yükseldiği ve üreticiyi doğrudan etkilediği görülmüştür. 1983 yılında, 1 adet traktör alabilmek için 4,8 ton tütün gerekirken 2003 yılında bu miktar 6,5 tona yükselmiştir.

Şekil 5.38 Tütün-Traktör Paritesi
Kaynak: Ek 15'e göre düzenlenmiştir.

5.5.3.4. Tütün – Mazot Paritesi

1 kg tütün ile alınabilecek mazot miktarı Şekil 5.39'da verilmiştir. Buna göre, 1983 yılında 1 kg tütün ile 5,4 litre mazot alan üretici, 2003 yılında 1 kg tütün ile 3,2 lt mazot alacak duruma gerilemiştir. Tütün üreticisinin mazot alım durumu enflasyon oranlarına bağlı olarak sürekli değişim göstermiştir.

Şekil 5.39. Tütün-Mazot Paritesi
Kaynak: Ek 15'e göre düzenlenmiştir.

5.5.3.5. Tütün – İşgücü Paritesi

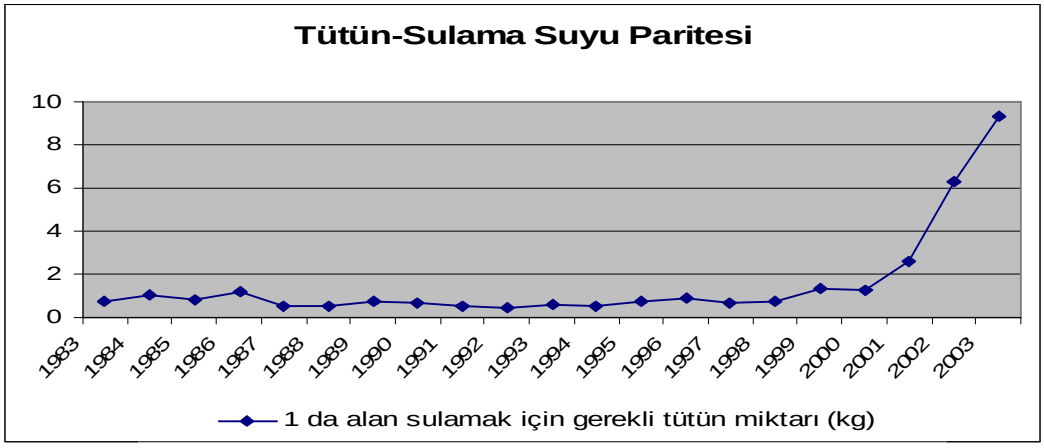
Tütün üretiminde işçilik masrafları önemli bir maliyet unsurudur. Çünkü; tütün kırma, toplama gibi uzun süren işlerde yoğun emeğe ihtiyaç vardır. Şekil 5.40'ta verilen 1 kg işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilmek için gerekli tütün miktarına bakıldığında, yıllara göre üreticinin enflasyon karşısındaki durumu ortaya konulabilir. 1983 yılında, bir işçinin ücreti 0,9 kg tütün ile karşılanabilirken 2003 yılında bu miktar 2,4 kg'a çıkmıştır.

Şekil 5.40. Tütün-İşgücü Paritesi
Kaynak: Ek 15'e göre düzenlenmiştir.

5.5.3.6. Tütün – Sulama Suyu Paritesi

Şekil 5.41'de tütün tarlası sulamak için gerekli tütün miktarı verilmiştir. Araştırmada incelenen diğer ürünlerde olduğu gibi tütünde de sulama suyu alımında çiftçinin satın alma gücünde bir düşüş olduğu tespit edilmiştir. Ancak Türkiye'de yetiştirilen tütünlerin büyük bir kısmının şark tipi tütün olmasından dolayı şark tipi tütünleri sulanmamaktadır. Şark tipi tütünlerin sulama maliyetleri yok denecek kadar az olduğundan dolayı tütün de sulama suyu maliyeti önemli bir yer tutmamaktadır. Tütün sulama suyu paritesi grafik olarak verilmesi anlamsız olmakla beraber bazı araştırmalara ışık tutmak amacıyla verilmiştir.

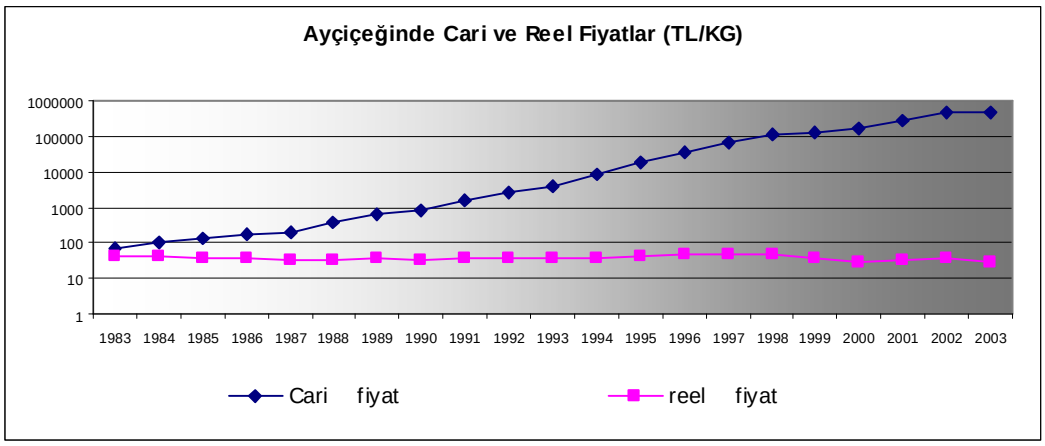

Şekil 5.41. Tütün-Sulama Suyu Paritesi
Kaynak: Ek 15'e göre düzenlenmiştir.

5.6. Ayçiçeği

5.6.1. Ayçiçeği Cari ve Reel Fiyatları

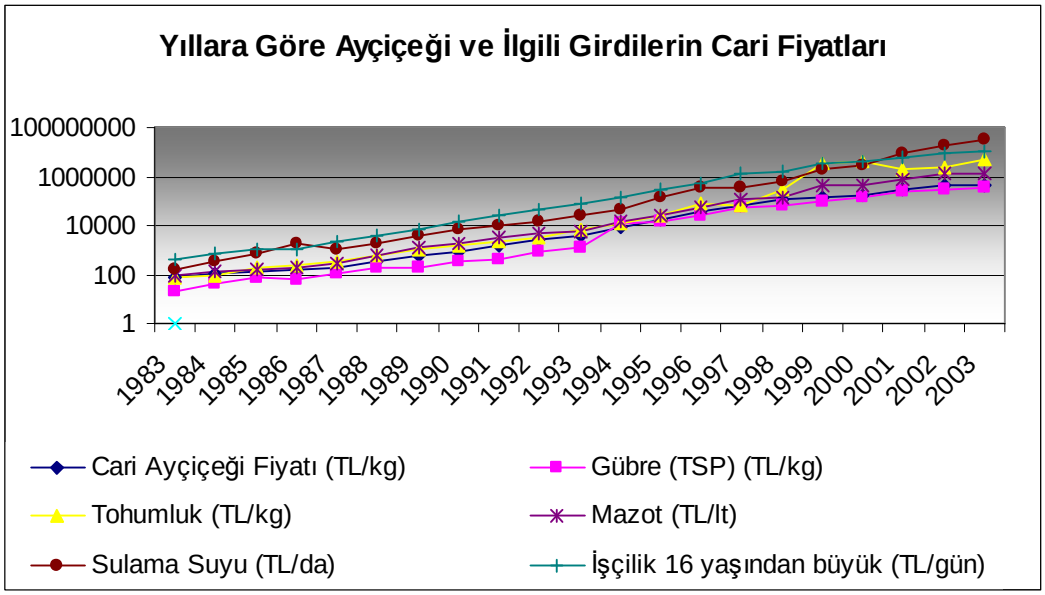
Araştırmanın yağlı tohumlar grubunda olan ayçiçeğinde cari ve reel fiyat karşılaştırması Şekil 5.42'de verilmiştir. Buna göre incelenen yıllarda cari ayçiçeği fiyatının 6.388,9 kat artış gösterdiği, reel olarak ise 0,7 kat bir azalma olduğu belirlenmiştir. 1983 – 2003 dönemi boyunca fiyat farkının giderek arttığı görülmüştür.

Şekil 5.42. Ayçiçeğinde Cari ve Reel Fiyatlar
Kaynak: Ek 1'e göre düzenlenmiştir.

5.6.2. Çiftçinin Eline Geçen Ayçiçeği Fiyatları İle Ayçiçeği Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması

Ele alınan dönemde ayçiçeği üretiminde kullanılması gerekli ve önemli girdi fiyatları, ayçiçeği fiyatlarıyla karşılaştırılmıştır. Şekil 5.43'de görüldüğü gibi, ayçiçeği üretiminde kullanılan girdi fiyatları gübre hariç, ayçiçeği fiyatı üzerinde gerçekleşmiştir. Bu durumda, ayçiçeği üreticisi girdi fiyatları karşısında enflasyondan etkilenmiştir ve üreticinin gelir seviyesi girdi fiyatlarından daha az artmıştır denilebilir.

Şekil 5 43. Yıllara Göre Ayçiçeği ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları
Kaynak: Ek 16'e göre düzenlenmiştir.

5.6.3. Ayçiçeğinde Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri

Ayçiçeği üreticisinin satın alma gücünü farklı açılardan değerlendirmek için, ayçiçeği ile ilgili girdilerin pariteleri hesaplanmıştır. Bu şekilde üreticinin en fazla hangi girdiyi almakta güçlük çektiği ortaya konulmuştur.

5.6.3.1. Ayçiçeği – Gübre Paritesi

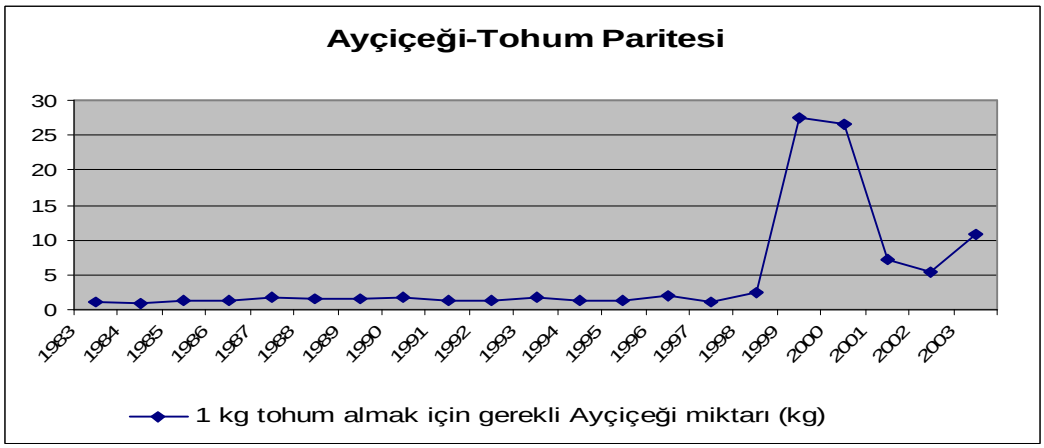
Şekil 5.44'de 1 kg ayçiçeğinin alacağı gübre miktarı verilmiştir. 1983 yılında 1 kg ürün ile 3,6 kg gübre alabilen üretici, 2003 yılında 1,3 kg gübre alacak duruma düşmüştür. 1994 yılında görülen yüksek enflasyon oranının etkisi ile 1 kg ayçiçeği ile sadece 0,8 kg gübre alınabilmiştir.

Şekil 5.44. Ayçiçeği-Gübre Paritesi
Kaynak: Ek 15'ya göre düzenlenmiştir.

5.6.3.2. Ayçiçeği – Tohum Paritesi

Şekil 5.45'de 1 kg ayçiçeği tohumu almak için gerekli ayçiçeği miktarı verilmiştir. Buna göre 1983 yılında 1 kg ayçiçeği tohumu almak için 1,5 kg ayçiçeği satılması gerekirken, 2003 yılında bu miktar 10,9 kg'a çıkmıştır.

Şekil 5.45. Ayçiçeği-Tohum Paritesi
Kaynak: Ek 16'ya göre düzenlenmiştir.

5.6.3.3. Ayçiçeği – Traktör Paritesi

İncelenen yıllar itibariyle 1 adet traktör almak için gerekli ayçiçeği miktarı Şekil 5.46'da verilmiştir. Buna göre, 1983 yılında 31,3 ton ayçiçeği satarak 1 traktör alabilen üretici, 2003 yılında bir traktör alabilmek için, 60,4 ton ayçiçeği satmak durumunda kalmıştır..

Şekil 5.46. Ayçiçeği-Traktör Paritesi
Kaynak: Ek 16'ya göre düzenlenmiştir.

5.6.3.4. Ayçiçeği – Mazot Paritesi

Şekil 5.47'de 1 kg ayçiçeğinin alacağı mazot miktarı verilmiştir. Üretici, incelenen dönem boyunca 1983, 1984, 1985, 1986 yıllarında 1 kg ayçiçeği ile en fazla 0,8 lt mazot alabilmiştir. 2003 yılında 1 kg ayçiçeği ile alabileceği mazot miktarı 0,3 lt'dir. Sonuç olarak, ayçiçeği üreticisi mazot girdisi karşısında enflasyonun yoğun iniş ve çıkışlarından etkilenmiştir denilebilir.

Şekil 5.47. Ayçiçeği-Mazot Paritesi
Kaynak: Ek 16' ya göre düzenlenmiştir.

5.6.3.5. Ayçiçeği – İşgücü Paritesi

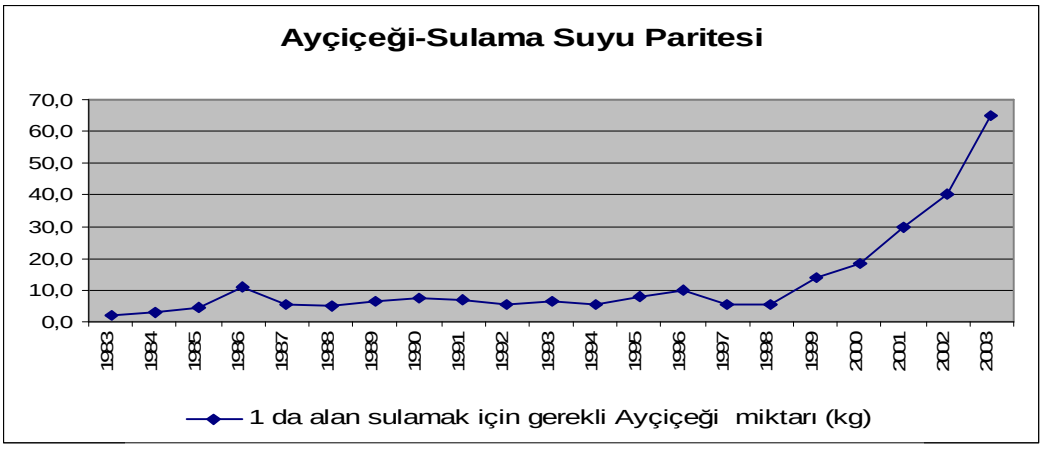
Şekil 5.48'de ayçiçeği üreticisinin 1 günlük işçilik ücreti ödeyebilmek için ne kadar ayçiçeği satması gerektiği verilmiştir. Üretici 1983 yılında 6,1 kg ayçiçeği satması karşılığında 1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilirken bu miktar, 2003 yılında 22,2 kg'a çıkmıştır. İncelenen dönemde ayçiçeği üreticisi, işçi ücretlerinde enflasyondan yoğun olarak etkilenmiştir denilebilir.

Şekil 5.48. Ayçiçeği-İşgücü Paritesi
Kaynak: Ek 16'ya göre düzenlenmiştir.

5.6.3.6. Ayçiçeği – Sulama Suyu Paritesi

Üreticinin, 1983 – 2003 yıllarında 1 da ayçiçeği tarlası sulamak için satması gereken ürün miktarı Şekil 5.49'da verilmiştir. 1983 yılında 1 da alan sulamak için 2,2 kg ürün satması gereken üreticinin, 2003 yılında ise 1 da ayçiçeği tarlası sulamak için 65,2 kg ürün satması gerekmektedir. Enflasyon oranlarına bağlı olarak değişiklik gösteren bu miktarlar özellikle 1986 ve 1996 yıllarında yaklaşık 10 kg ürün satılması yönünde dikkati çekilmiştir. Çünkü 1986 yılında enflasyon oranı %29,5, 1996 yılında ise %84,9 dur. Bu durumda, incelenen yıllarda ayçiçeğinde sulama suyunun enflasyondan etkilenip etkilenmediği hakkında net bir görüş belirtilememektedir.

Şekil 5.49. Ayçiçeği-Sulama Suyu Paritesi
Kaynak: Ek 16'ya göre düzenlenmiştir.

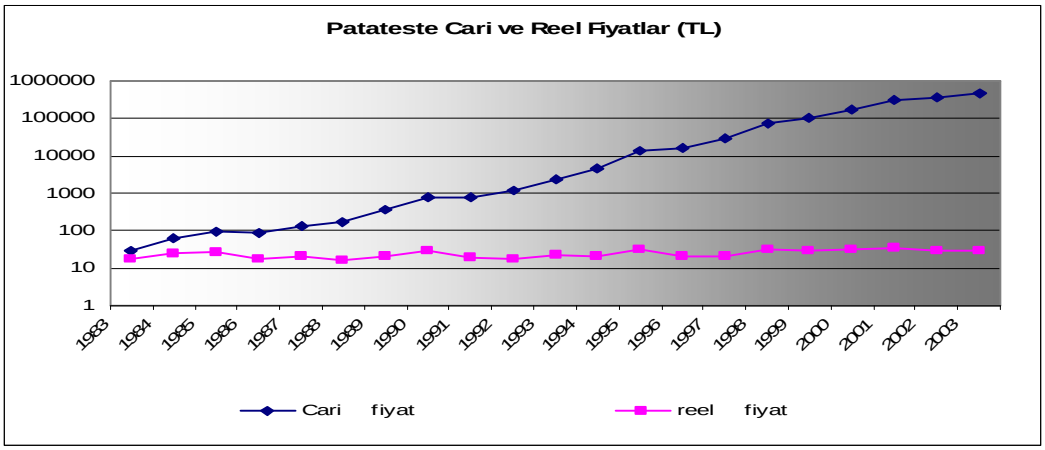
5.7. Patates

5.7.1. Patates Cari ve Reel Fiyatları

Araştırmanın yumru bitkiler grubundan üretimi en fazla yapılan patates ürününe ilişkin fiyatların enflasyon karşısındaki görünümü 5.50 no' lu Şekil 'de verilmiştir.

Patateste cari ve reel fiyat karşılaştırıldığında; cari patates fiyatları sürekli artış yönünde olduğu halde, reel fiyatların önemli iniş ve çıkışlar gösterdiği söylenemez. Araştırma döneminde cari patates fiyatlarının 16.180 kat artış

gösterdiği, reel olarak ise ancak 2 kat arttığı belirlenmiştir. 1983 – 2003 dönemi boyunca cari ve reel fiyatlar arasındaki farkın giderek daha da açıldığı görülmektedir.

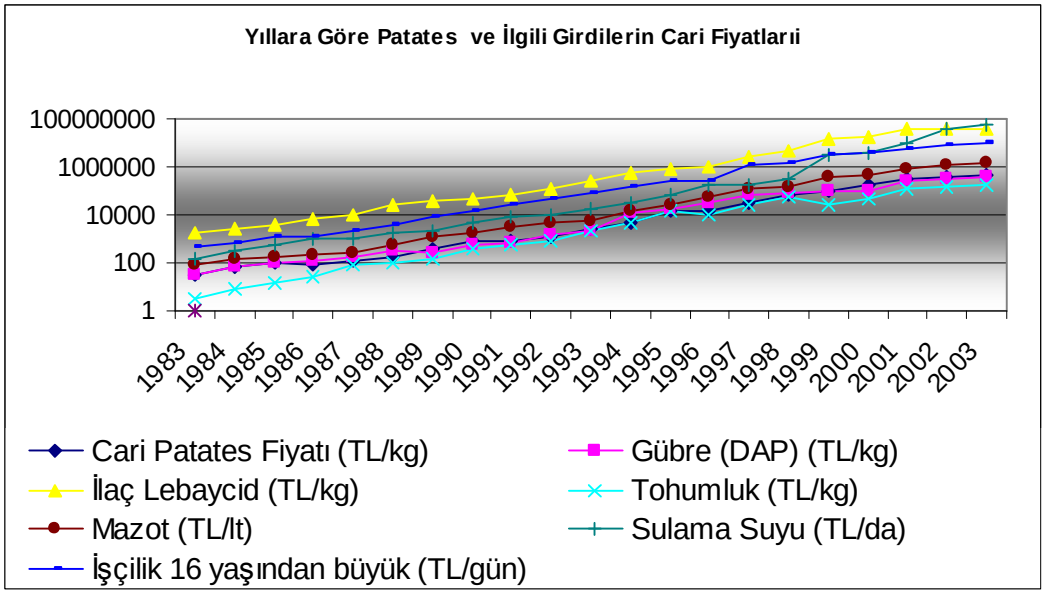

Şekil 5.50. Patateste Cari ve Reel Fiyatlar
Kaynak: Ek 1'e göre düzenlenmiştir.

5.7.2. Çiftçinin Eline Geçen Patates Fiyatları İle Patates Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması

İncelenen dönem boyunca patates üretiminde kullanılan girdilerden önemli görülenlerinin fiyatları ile, patates fiyatı karşılaştırılmıştır. Şekil 5.51'de patates tohumu fiyatı ilk yıllarda patates fiyatının altında, daha sonraki yıllarda ise patates fiyatı ile aynı seviyelerde ilerlemektedir.

Gübre fiyatı da patates fiyatı ile başa baş gitmektedir. Diğer girdi fiyatları ise patates fiyatının üzerinde gerçekleşmiştir. Bu durumda patates üreticisinin geliri girdi fiyatları karşısında daha az artmıştır denilebilir.

Şekil 5.51. Yıllara Göre Patates ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları
Kaynak: Ek 17' ye göre düzenlenmiştir.

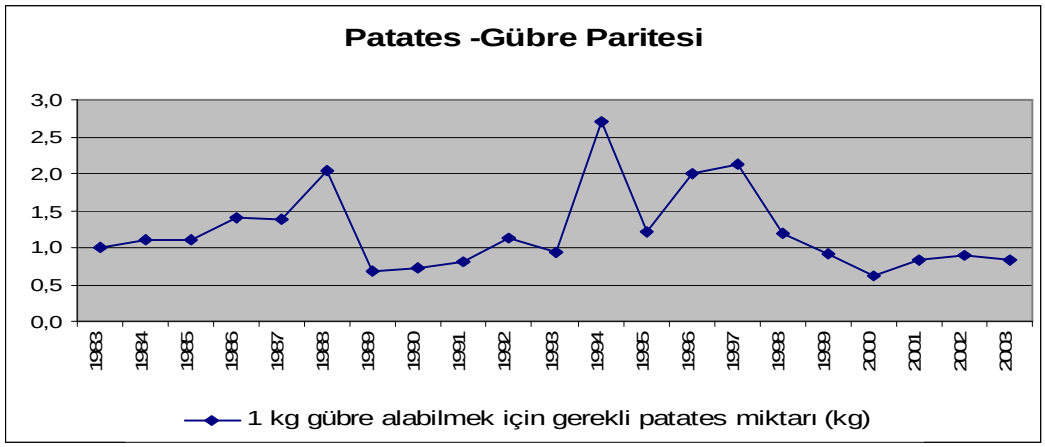
5.7.3. Patateste Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri

Enflasyonun patates üreticisi üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla; patates üretiminde kullanılan ve yıllara göre değişim gösteren seçilmiş girdi fiyatları ile patates fiyatları arasında parite oluşturulmuştur. Bu şekilde patates üreticisinin alım gücünün hangi girdilerden daha fazla etkilendiği ortaya konulmuştur.

5.7.3.1. Patates – Gübre Paritesi

Patates fiyatları ile gübre fiyatları karşılaştırması Şekil 5.52'de verilmiştir. Buna göre 1983 yılında 1 kg gübre almak için gerekli patates miktarı, 1 kg'a eş gelirken 2003 yılında gübre almak için gereken patates miktarı fazla bir değişim göstermemiştir.

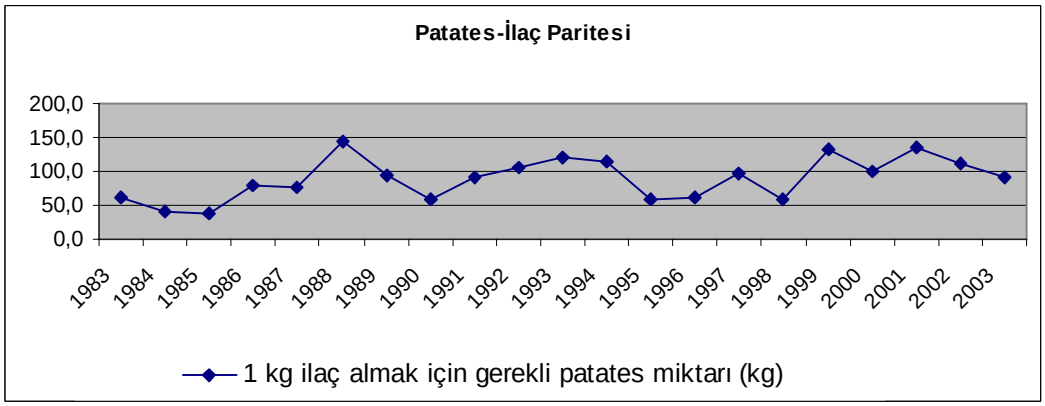
Yalnızca, diğer ürünlerde olduğu gibi enflasyonun yüksek olduğu gibi enflasyonun yüksek olduğu yıllarda üretici, gübre almak için daha fazla ürün satmak durumunda kalmıştır.

Şekil 5.52. Patates-Gübre Paritesi
Kaynak: Ek 17' ye göre düzenlenmiştir.

5.7.3.2. Patates – İlaç Paritesi

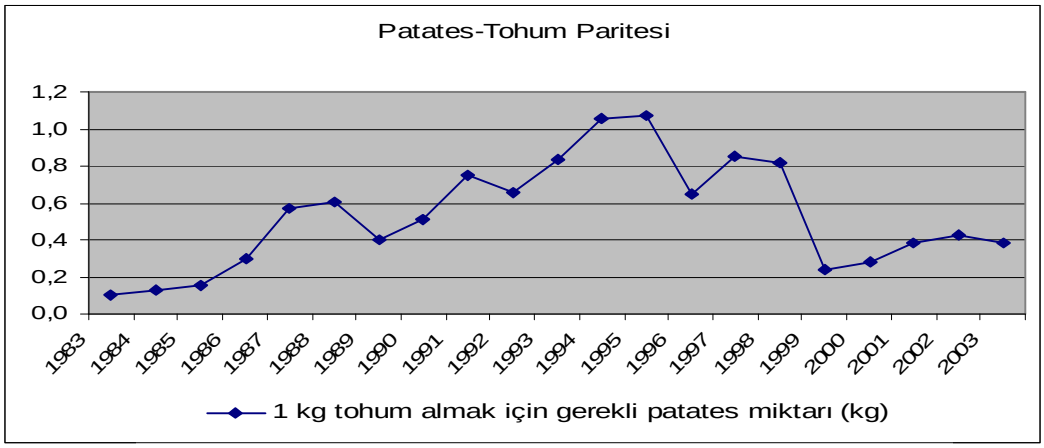
Şekil 5.53'de 1 kg ilaç almak için gerekli patates miktarı verilmiştir. 1983 yılında 1 kg ilaç almak için, 61,8 kg ürün satan üretici enflasyondan etkilenmiştir. Şekil 5.53'de görüldüğü gibi, 1988 ve 2003'lı yılların sonuna kadar patates üreticisi, 1 kg ilaç almak için yüksek miktarlarda ürün satmak durumunda kalmıştır.

Şekil 5.53. Patates-İlaç Paritesi
Kaynak: Ek 17' ye göre düzenlenmiştir.

5.7.3.3. Patates – Tohumluk Paritesi

Şekil 5.54'de 1 kg patates tohumu almak için gerekli patates miktarı verilmiştir. 1983 yılında 1 kg patates tohumu almak isteyen üreticinin 0,1 kg ürün sattığı, 2003 yılında ise aynı amaç için 0,4 kg ürün sattığı görülmüştür. İncelemeye alınan dönem boyunca patates üreticisinin tohumluk alım gücünün giderek azaldığı ortaya çıkmıştır.

Şekil 5.54. Patates-Tohumluk Paritesi
Kaynak: Ek 17' ye göre düzenlenmiştir.

5.7.3.4. Patates – Traktör Paritesi

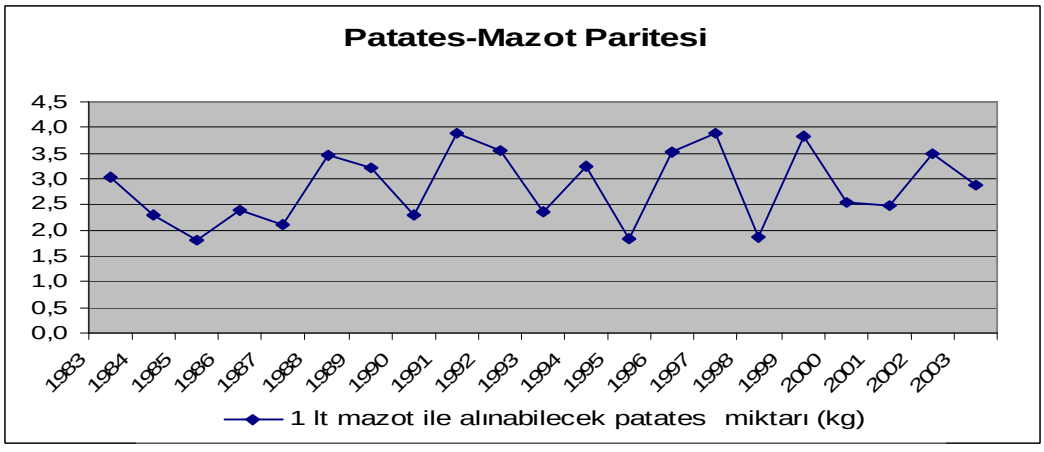
İncelenen yıllar itibariyle 1 adet traktör almak için gerekli patates miktarı Şekil 5.55'de verilmiştir. Buna göre, 1983 yılında 78,1 ton patates satarak bir traktör alabilen üreticinin 2003 yılında 55,6 ton patates satması yeterli olmuştur. 1983 – 2003 yılları arasındaki paritede önemli iniş ve çıkışlar mevcuttur. Özellikle 1988, 1990 – 1994 yılları enflasyon hızına bağlı olarak traktör almak isteyen üretici yüksek miktarda ürün satmıştır.

Şekil 5.55. Patates-Traktör Paritesi.
Kaynak: Ek 17' ye göre düzenlenmiştir.

5.7.3.5. Patates – Mazot Paritesi

İncelenen dönemlerde patates ve mazot fiyatları Şekil 5.56' da karşılaştırılmıştır. 1983 yılında 1 lt mazot almak için 3 kg patates satan üreticinin, 2003 yılında 1 lt mazot almak için 2,9 kg patates satması yeterli olmuştur. Patates – mazot paritesinde üreticinin, enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde akaryakıt alım gücü düşmüştür denilebilir.

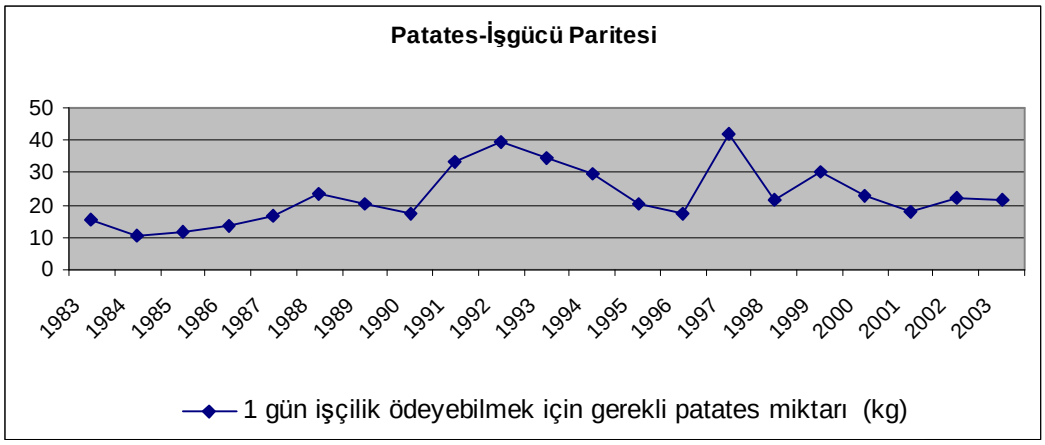

Şekil 5.56. Patates-Mazot Paritesi
Kaynak: Ek 17' ye göre düzenlenmiştir.

5.7.3.6. Patates – İşgücü Paritesi

Şekil 5.57'de patates üreticisinin 1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilmek için ne kadar patates satması gerektiği verilmiştir.

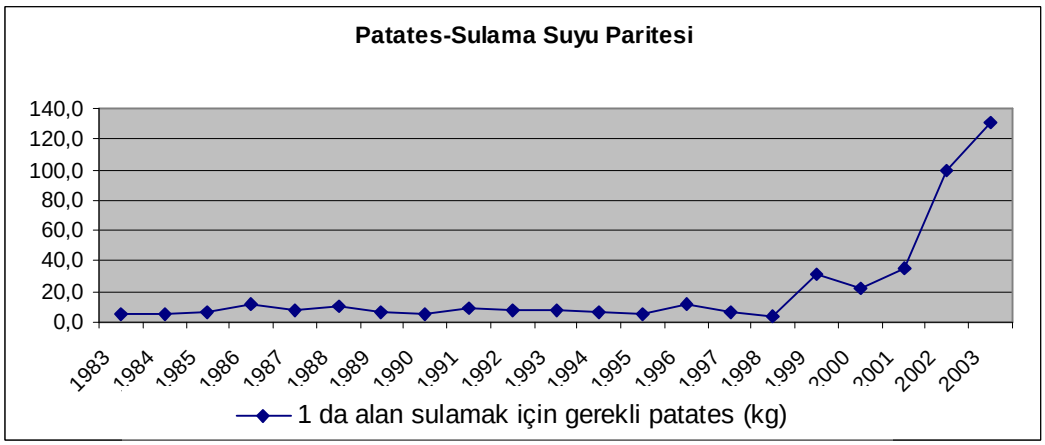
Üretici, 1983 yılında 15,3 kg ürün satarak ödediği işçiliği, 2003 yılında 21,8 kg ürün satarak karşılamıştır. İncelenen dönemde patates üreticisi, işçi ücretlerinde enflasyonun ani iniş ve çıkışlarından etkilenmiştir denilebilir.

Şekil 5.57. Patates İşgücü Paritesi
Kaynak: Ek 17' ye göre düzenlenmiştir.

5.7.3.7. Patates – Sulama Suyu Paritesi

Ele alınan dönem boyunca, patates ve sulama suyu arasındaki parite Şekil 5.58'de verilmiştir. 1983 – 2003 dönemi boyunca yoğun iniş ve çıkış olmasına rağmen, 2003 yılında üretici 1 da patates tarlası sulamak için 130,5 kg patates satmıştır. Patates üreticisi sulama suyu girdisi için enflasyon hızının her yükselişinden etkilenmemiştir. Özelikle, 1994 yılında %149,6'lık bir enflasyon karşısında paritede bir değişiklik görülmemesi, 1996 yılında %84,9'luk enflasyonla paritedeki değişim dikkat çekicidir.

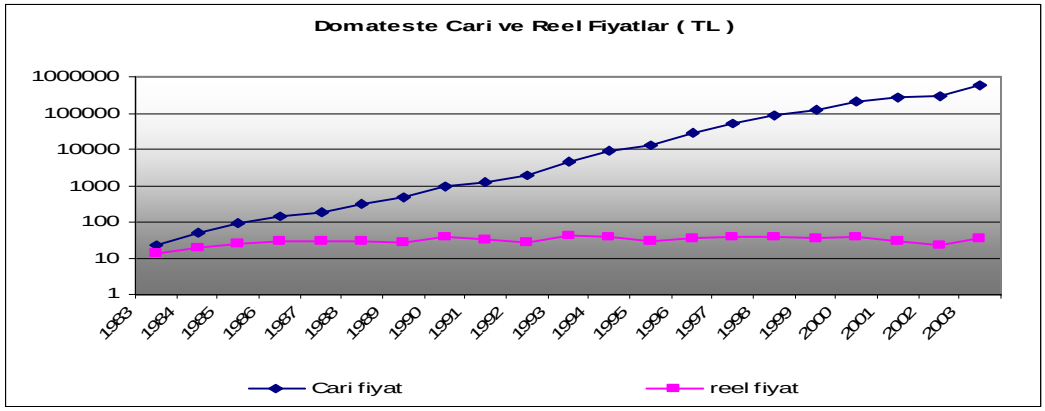
Şekil 5.58. Patates-Sulama Suyu Paritesi
Kaynak: Ek 17' ye göre düzenlenmiştir.

5.8.Domates

5.8.1. Domates Cari ve Reel Fiyatları

Araştırmanın meyvesi yenen sebzeler grubunda olan domates ürününe ilişkin fiyatların enflasyon karşısındaki görünümü Şekil 5.59'da verilmiştir.

Domateste cari ve reel fiyatlar karşılaştırıldığında; cari domates fiyatlarının sürekli yükseldiği, reel fiyatların ise, diğer ürünlere göre daha çok artış gösterdiği belirlenmiştir. İncelenen 1983-2003 dönemi boyunca cari fiyatlar 24.475 kat artmış iken, reel fiyatlar dönem başına göre 3 kat artmıştır.

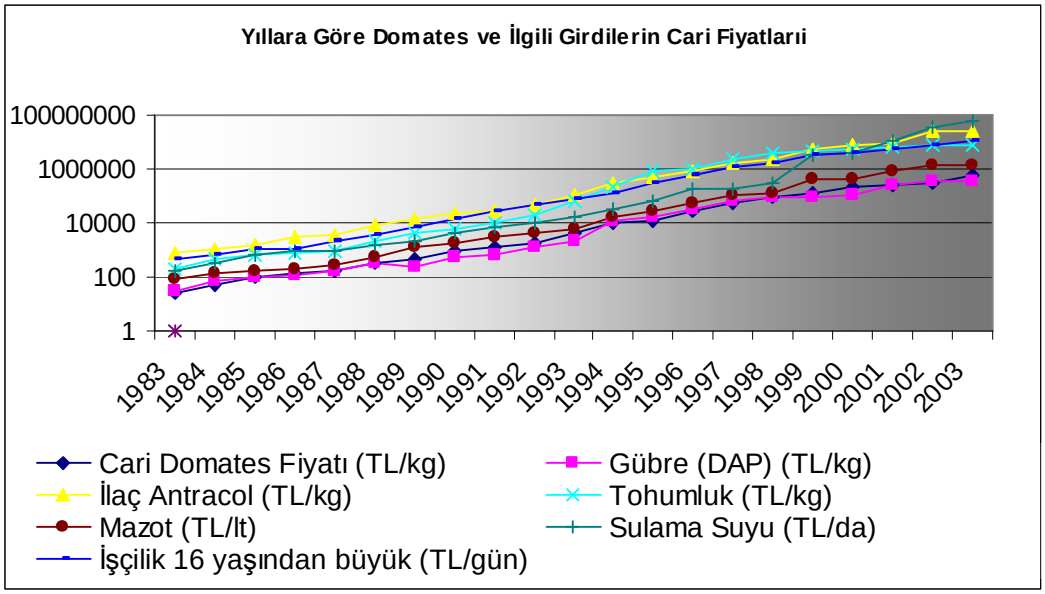
Şekil 5.59. Domateste Cari ve Reel Fiyatlar
Kaynak: Ek 1' e göre düzenlenmiştir.

5.8.2. Çiftçinin Eline Geçen Domates Fiyatı İle Domates Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması

Domates üretiminde kullanılan girdilerin önemli görülenlerinin fiyatları ile domates fiyatı Şekil 5.60'da karşılaştırılmıştır.

Domates üretiminde, kullanılan gübre hariç tüm girdilerin fiyatları ele alınan dönem boyunca domates fiyatının üzerinde gerçekleşmiştir.

Domates-girdi ilişkisinde, ürün fiyatına göre fiyatları en yüksek olan girdilerin işgücü ve sulama suyu olduğu belirlenmiştir.

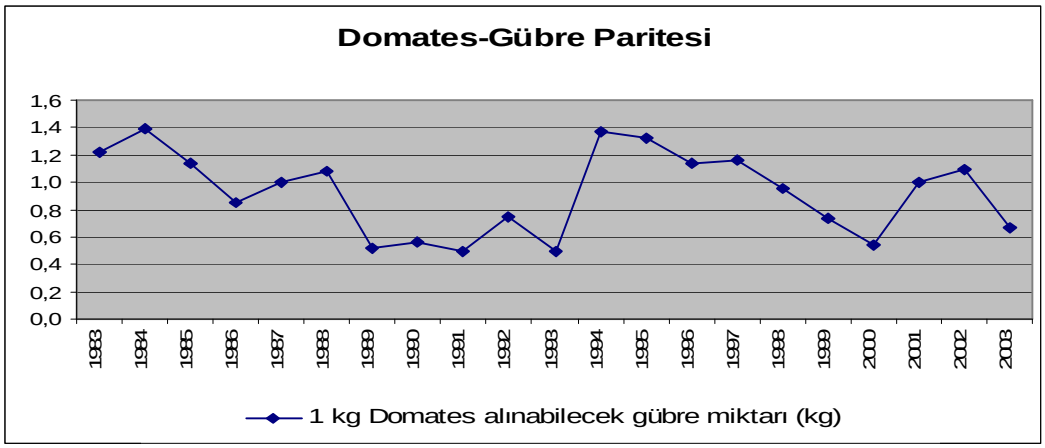
Şekil 5.60. Yıllara Göre Domates ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları
Kaynak: Ek 18' e göre düzenlenmiştir.

5.8.3. Domateste Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri

5.8.3.1. Domates – Gübre Paritesi

Şekil 5.61'de 1 kg gübre alabilmek için gerekli domates miktarı verilmiştir. Buna göre 1983 yılında 1 kg gübre alabilmek için 1,2 kg domatese ihtiyaç varken 2003 yılında 0,7 kg domates 1 kg gübre almak için yeterli olmuştur. Genel olarak, Domates fiyatları, gübre fiyatlarındaki artışın zaman zaman üzerinde olmuş, nihayet

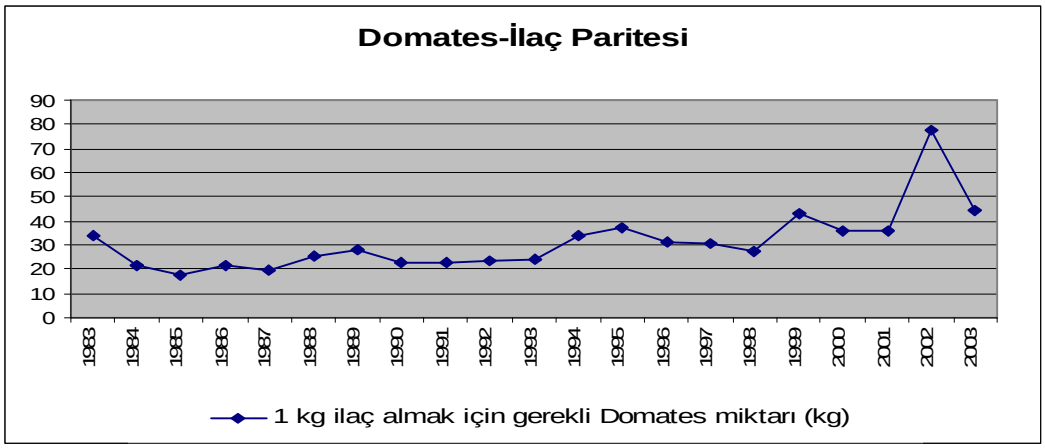
2003 yılında, 1983 yılına göre daha az miktarda domatesle 1 kg gübre alınmıştır denilebilir.

Şekil 5.61. Domates-Gübre Paritesi
Kaynak: Ek 18' e göre düzenlenmiştir.

5.8.3.2. Domates – İlaç Paritesi

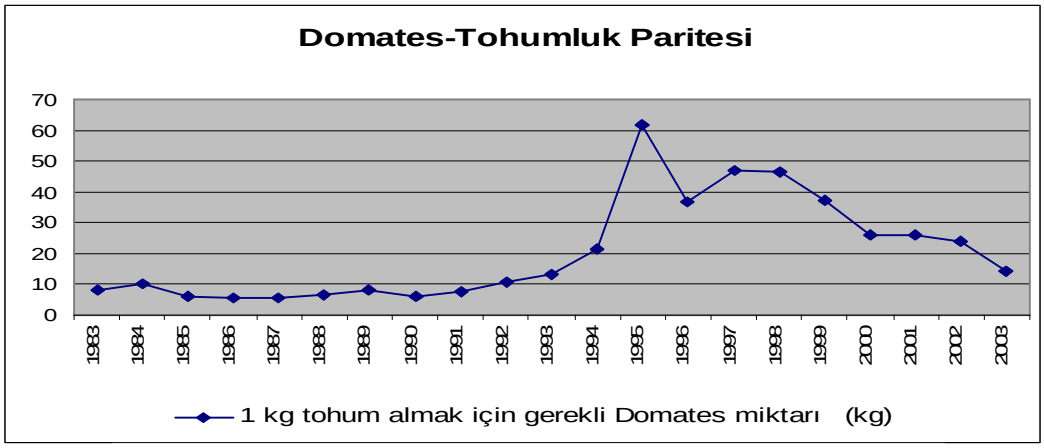
Şekil 5.62'de incelenen yıllar boyunca domates – ilaç paritesi verilmiştir. Domates üreticisi 1983 yılında 1 kg ilaç almak için 33,6 kg domates satmıştır. Araştırmada, 1 kg ilaç almak için satılan domates miktarı en fazla 2002 yılında (77,4 kg) olmuştur. Dolayısıyla domates üreticisi, ilaç girdisi karşısında enflasyon hızının yükselmesinden etkilenmiştir denilebilir.

Şekil 5.62. Domates-İlaç Paritesi
Kaynak: Ek 18' e göre düzenlenmiştir.

5.8.3.3. Domates – Tohumluk Paritesi

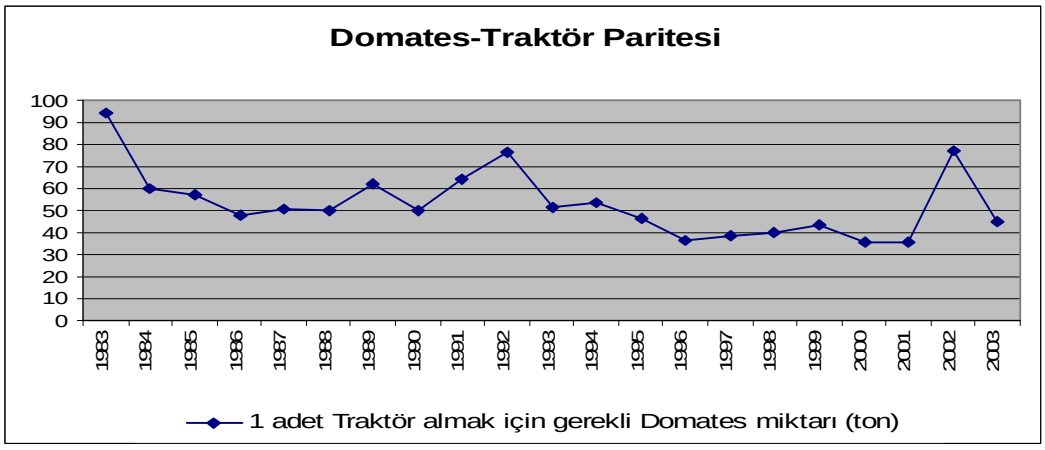
Şekil 5.63'de 1 kg domates tohumu almak için gerekli domates miktarı verilmiştir. 1983 yılında, 1 kg tohumluk almak için 8,4 kg ürün satan üretici, 2003 yılında 1 kg tohum almak için 83 yılında sattığı domates miktarının 1,7 katını yani 14,3 kg domatesi satmıştır. İncelenen dönemin son yıllarında domates üreticisi tohum fiyatlarının aşırı yükselmesinden dolayı bir gelir kaybına uğramıştır. Bunun sonucunda, üretici için tohumluk alımı ciddi bir maliyet unsuru haline gelmiştir.

Şekil 5.63. Domates-Tohumluk Paritesi
Kaynak: Ek 18' e göre düzenlenmiştir.

5.8.3.4. Domates – Traktör Paritesi

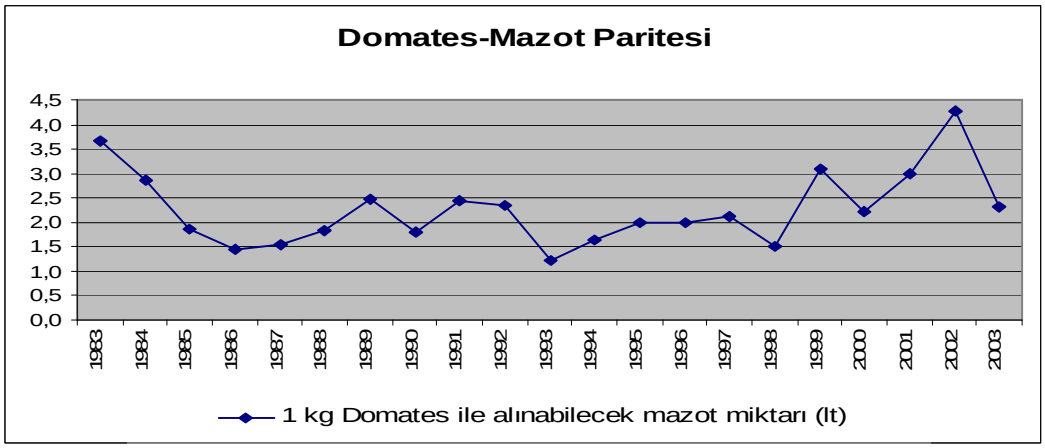
İncelenen yıllar itibariyle bir adet traktör almak için gerekli domates miktarı Şekil 5.64'de verilmiştir. 1983 yılında, 94,5 ton domates satarak bir traktör alan üreticinin 2003 yılında 44,6 ton domates satması yeterli olmuştur. Bu durumda, domates üreticisi traktör girdisi karşısında enflasyonda fazla etkilenmemiştir denilebilir.

Şekil 5.64. Domates-Traktör Paritesi
Kaynak: Ek 18' e göre düzenlenmiştir.

5.8.3.5. Domates – Mazot Paritesi

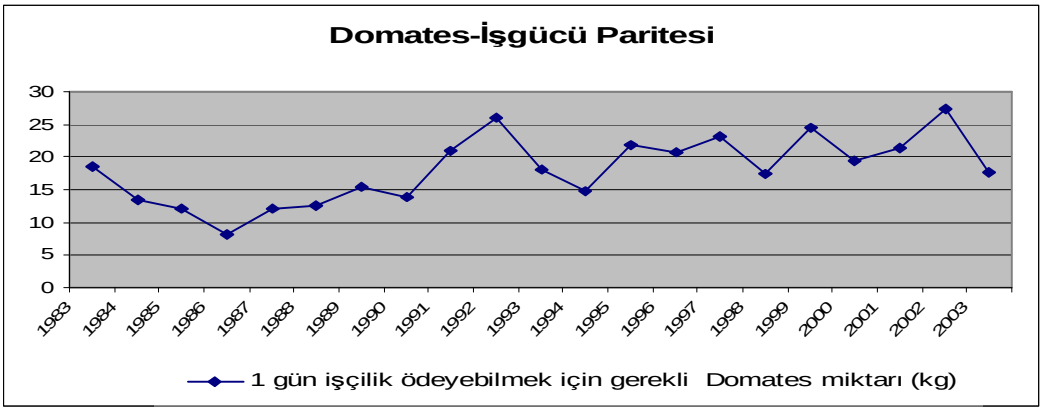
Şekil 5.65'de incelenen yıllarda domates ve mazot fiyatları karşılaştırılmıştır. 1983 yılında 1 lt mazot almak için gerekli domates miktarı 3,7 kg iken 2003 yılında bu miktar 2,3 kg'a düşmüştür. Araştırma dönemi boyunca enflasyonun yüksek olduğu yıllarda domates üreticisinin, mazot alım gücünün düştüğü görülmüştür.

Şekil 5.65. Domates-Mazot Paritesi
Kaynak: Ek 18' e göre düzenlenmiştir.

5.8.3.6. Domates – İşgücü Paritesi

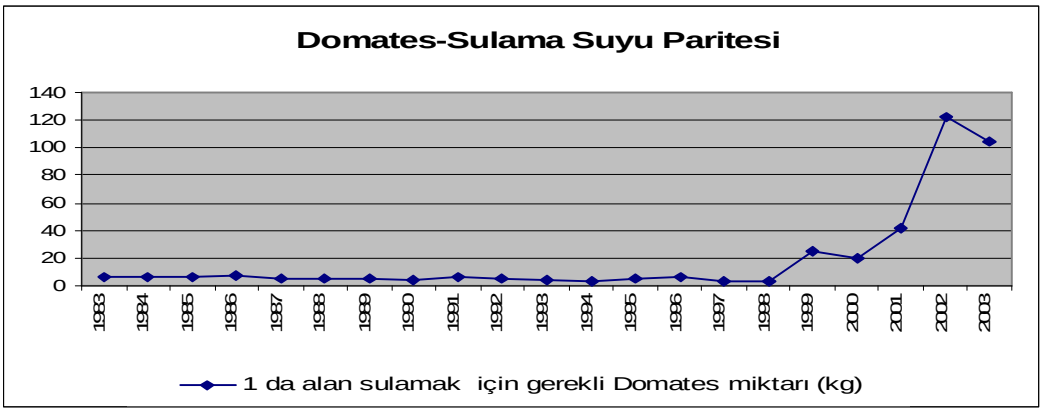
Domates üretiminde önemli bir maliyet unsuru olan işgücü girdisinde üreticinin 1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilmesi için gerekli domates miktarı Şekil 5.66'da verilmiştir. Domates – işgücü paritesinde üretici 1 işçinin1 günlük ücretini karşılayabilmek için en az 1986 yılında (8,1 kg) domates satmıştır. O yıl enflasyon rakamları incelenen dönem içindeki en düşük rakamdır (%29,5). O halde, domates üreticisinin, işgücü girdisi karşınsıda enflasyonun düşük olduğu yıllarda satın alma gücü artmıştır denilebilir.

Şekil 5.66. Domates-İşgücü Paritesi
Kaynak: Ek 18' e göre düzenlenmiştir.

5.8.3.7. Domates – Sulama Suyu Paritesi

İncelenen dönemde 1 da domates tarlası sulamak isteyen üreticinin satması gereken domates miktarı Şekil 5.67'de verilmiştir. Domates – sulama suyu paritesinde önemli iniş ve çıkışlar olmasına rağmen, araştırmanın son beş yılında domates üreticisinin domatesini sulamak için daha fazla ürün sattığı söylenebilir. Burada yine dikkati çeken bir konu ise, incelenen diğer ürünlerde olduğu gibi 1986 ve 1996 yıllarında çiftçinin satın alma gücünün en fazla düştüğü görülmektedir. İncelenen tüm ürünlerde bu durumun ortaya çıkması ve o yıllardaki enflasyon rakamlarının zıtlığı (1986 TEFİ; ortalama % 29,5 – 1996 TEFİ;ortalama % 84,9) sulama suyu ücretlerine her on yılda bir enflasyondan bağımsız olarak yüksek oranda zam yapıldığını göstermektedir.

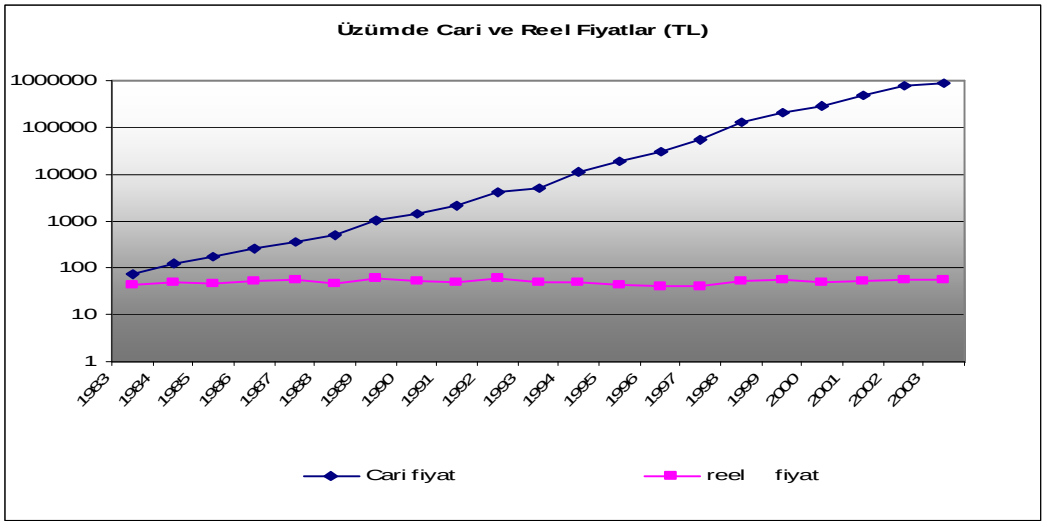
Şekil 5.67. Domates-Sulama Suyu Paritesi
Kaynak: Ek 18' e göre düzenlenmiştir.

5.9. Üzüm

5.9.1. Üzüm Cari ve Reel Fiyatları

Araştırmanın meyveler grubunda en fazla üretimi yapılan çekirdeksiz yaş üzüme ait fiyatların enflasyon karşısındaki görünümü Şekil 5.68'de verilmiştir. Üzümde cari ve reel fiyat karşılaştırılması yapıldığında; cari üzüm fiyatları devamlı artış yönünde olduğu halde reel fiyatların genel olarak hep aynı seviyede kaldığı

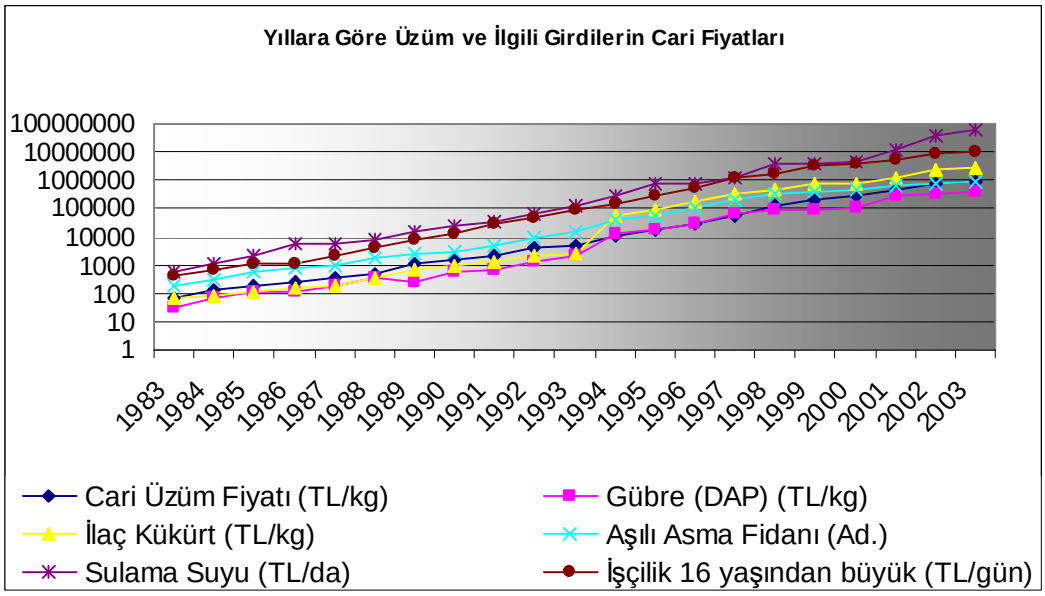
söylenebilir. 1983 – 2003 dönemi boyunca cari üzüm fiyatlarının 12226,7 kat artış gösterdiği, reel olarak ise ancak 1,27 kat artış gösterdiği belirlenmiştir.

Şekil 5.68. Üzümde Cari ve Reel Fiyatlar
Kaynak: Ek 1' e göre düzenlenmiştir.

5.9.2. Çiftçinin Eline Geçen Üzüm Fiyatı İle üzüm Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması

Üzüm üretiminde kullanılan girdilerin önemli görülenlerinin fiyatları ile üzüm fiyatı Şekil 5.69'de karşılaştırılmıştır. Üzüm üretiminde kullanılan gübre hariç tüm girdilerin fiyatları ele alınan dönem boyunca üzüm fiyatının üzerinde gerçeklemiştir. Bu durumda üzüm üreticisinin geliri girdi fiyatları karşısında daha az artmıştır denilebilir.

Şekil 5.69. Yıllara Göre Üzüm ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları
Kaynak: Ek 19' a göre düzenlenmiştir.

5.9.3. Üzümde Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri

5.9.3.1. Üzüm – Gübre Paritesi

Şekil 5.70'de 1 kg gübre almak için gerekli üzüm miktarı verilmiştir. 1983 yılında 1 kg gübre almak için 0,40 kg üzüme ihtiyaç varken 2003 yılında da 0,44 kg üzüme gerek duyulmuştur. İncelenen dönemde, gübre fiyatlarındaki artış ile üzüm fiyatlarındaki artış benzer olduğundan, fiyat paritelerindeki gelişme bakımından, üzüm üreticilerinin gübre fiyat artışları yüzünden önemli bir kayba uğramamışlardır.

Şekil 5.70. Üzüm-Gübre Paritesi
Kaynak: Ek 19' a göre düzenlenmiştir.

5.9.3.2. Üzüm – İlaç Paritesi

Şekil 5.71'de üzüm – ilaç paritesi verilmiştir. Buna göre 1994 yılına kadar 1 kg ilaç almak için yaklaşık 0,7 kg üzüme ihtiyaç varken daha sonra ilaç fiyatlarındaki artış yüzünden 1 kg ilaç almak isteyen bir üretici 3 kg üzüm satmak durumunda kalmıştır. Araştırmanın son yıllarında üreticinin, ilaç girdisi karşısında satın alma gücünün azaldığı görülmüştür.

Şekil 5.71. Üzüm-İlaç Paritesi
Kaynak: Ek 19' a göre düzenlenmiştir.

5.9.3.3. Üzüm – Fidan Paritesi

Şekil 5.72'de 1 adet asma fidanı almak için gerekli üzüm miktarı verilmiştir. 1983 yılında 1 adet asma fidanı almak için 2,5 kg üzüm satan üretici 1988 yılında enflasyonun da etkisiyle 1 adet asma fidanı almak için en fazla miktarda (3,6 kg) üzüm satmak zorunda kalmıştır. Bu durumda üretici, asma fidanı alımında, enflasyonun olumsuz etkilerine maruz kalmıştır denilebilir.

Şekil 5.72. Üzüm-Fidan Paritesi
Kaynak: Ek 19' a göre düzenlenmiştir.

5.9.3.4. Üzüm – İşgücü Paritesi

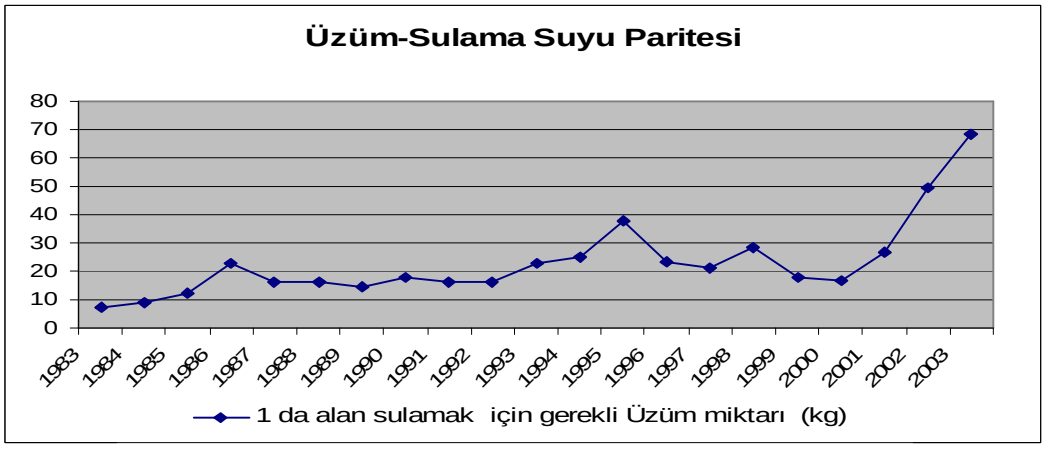
Şekil 5.73'de 1 günlük işçi ücretini ödeyebilmek için gerekli üzüm miktarı verilmiştir. 1983 yılında bir işçinin 1 günlüğü, 6 kg üzüme karşılık gelirken 2003 yılında bu miktarın 11,4 kg'a çıktığı görülmüştür. Buna göre üzüm üreticisi, incelenen dönem boyunca işçi ücretlerinin sürekli yükselmesinden etkilemiştir denilebilir.

Şekil 5.73. Üzüm-İşgücü Paritesi
Kaynak: Ek 19' a göre düzenlenmiştir.

5.9.3.5. Üzüm – Sulama Suyu Paritesi

İncelenen dönemde üzüm bağı sulamak isteyen üreticinin kullanması gereken üzüm miktarı Şekil 5.74'de verilmiştir. 1983 yılında 1 da alan sulamak için 7,4 kg üzüm satan üretici 2003 yılında 1 da üzüm bahçesi sulamak için 68,3 kg üzüm satmıştır. Üzüm üreticisinin sulama suyu girdisi karşısında, her geçen yıl daha çok gelir kaybına uğradığı belirlenmiştir.

Şekil 5.74. Üzüm-Sulama Suyu Paritesi
Kaynak: Ek 19' a göre düzenlenmiştir.

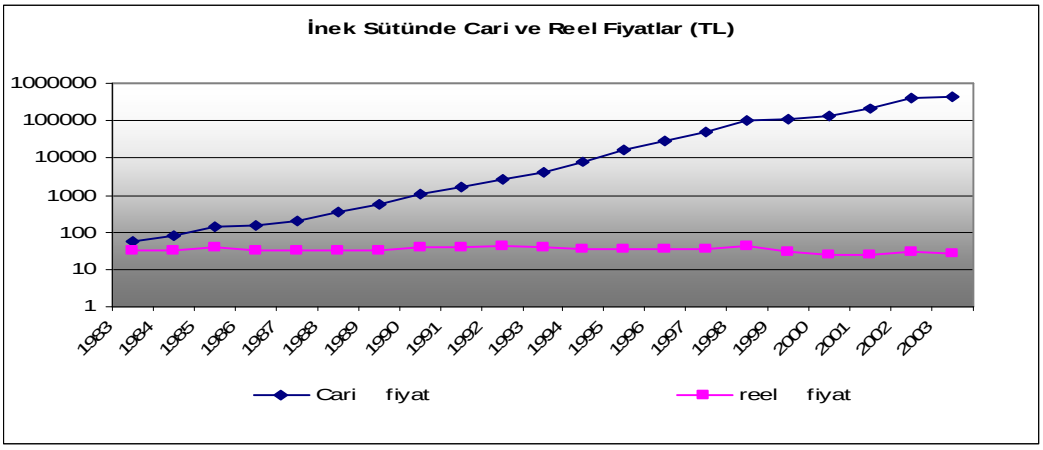
5.10. İnek Sütü

5.10.1. İnek Sütü Cari ve Reel Fiyatları

Araştırmada ilk olarak hayvansal ürünler içinde inek sütü en fazla üretimi yapılan süt çeşidi olması bakımından incelemeye alınmıştır.

İnek sütüne ilişkin fiyatların enflasyon karşısındaki görünümü Şekil 5.75'de verilmiştir.

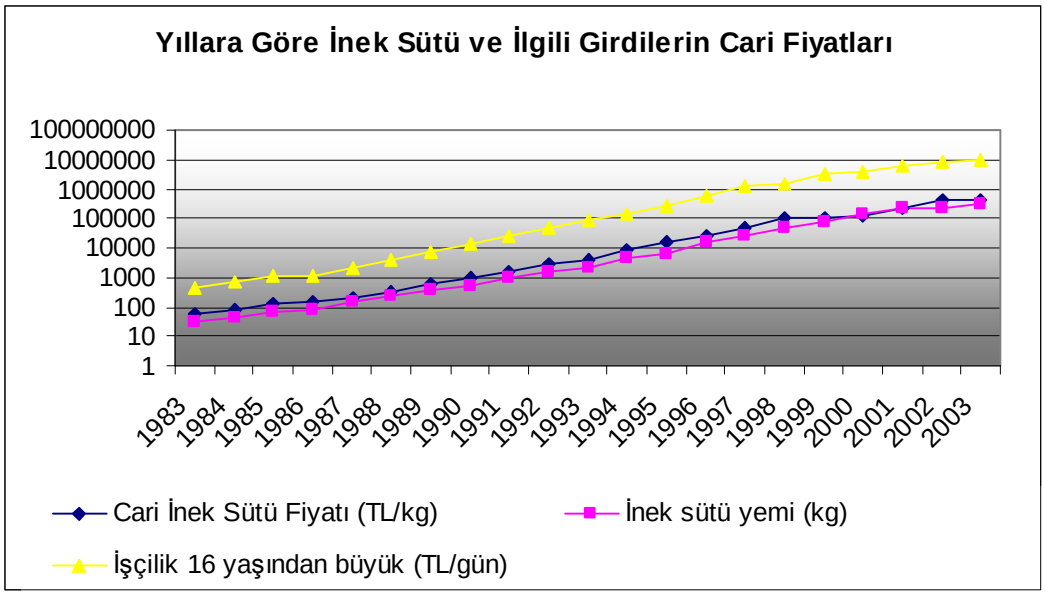
Araştırma döneminde cari süt fiyatlarının 8211,68 kat artış gösterdiği reel inek sütü fiyatları incelenen dönemin sonu olan 2003 yılında dönem başına göre yaklaşık % 15 azalmıştır.

Şekil 5.75. İnek Sütünde Cari ve Reel Fiyatlar
Kaynak: Ek 1' e göre düzenlenmiştir.

5.10.2. Çiftçinin Eline Geçen İnek Sütü Fiyatı İle İnek Sütü Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması

İnek sütü üretiminde çok sayıda girdi kullanıldığı bilinmektedir. Söz konusu bu girdilerden süt yemi ve işgücü fiyatları ile inek sütü fiyatı karşılaştırılmıştır. Şekil 5.76'da görüleceği gibi incelenen dönem boyunca süt yemi fiyatının süt fiyatını aşağıdan takip ettiği, işgücü fiyatının ise süt fiyatının üzerinde gerçekleştiği görülmüştür.

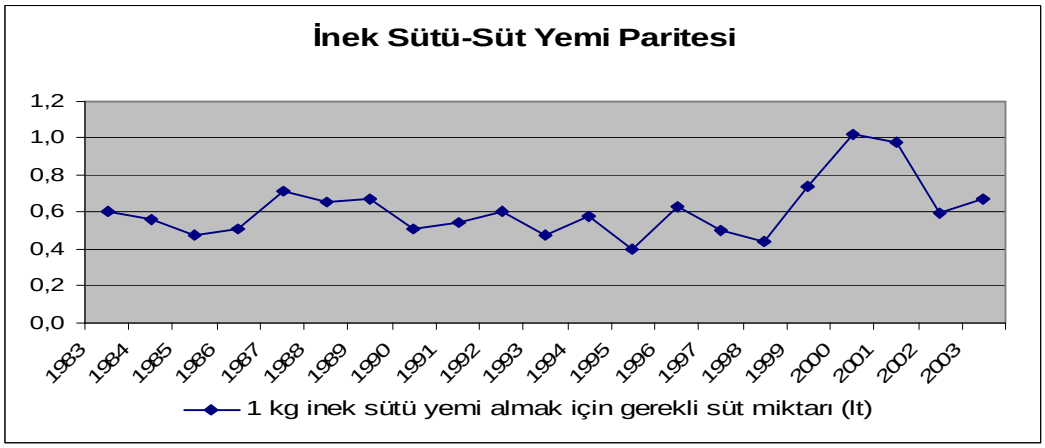
Şekil 5.76. Yıllara Göre İnek Sütü ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları
Kaynak: Ek 20' ye göre düzenlenmiştir.

5.10.3. İnek Sütünde Ürün ve Girdi Fiyatları Pariteleri

Enflasyonun süt üreticisi üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla süt üretiminde kullanılan ve yıllara göre değişim gösteren, seçilmiş girdi fiyatları ile süt fiyatları arasında, bir parite oluşturmuştur. Bu şekilde, süt üreticisinin, refah gücünün en fazla hangi girdilerden etkilendiği ortaya konulmuştur.

5.10.3.1. İnek Sütü – Süt Yemi Paritesi

Şekil 5.77'de 1 kg süt yemi almak için gerekli süt miktarı verilmiştir. 1983 yılında 1 kg süt yemi almak için 0,6 lt süt gerekirken, 2003 yılında bu miktar 0,7 lt'ye yükselmiştir. İnek sütü – süt yemi paritesinde süt üreticisi, 1 kg yem almak için fazla miktarda süt satmasa da enflasyonun etkisine maruz kalmıştır denilebilir.

Şekil 5.77. İnek Sütü-Süt Yemi Paritesi
Kaynak: Ek 20' ye göre düzenlenmiştir.

5.10.3.2. İnek Sütü – İşgücü Paritesi

İncelenen dönem boyunca 1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilmek için gerekli süt miktarı Şekil 5.78'de verilmiştir. 1983 yılında 8 lt süte eş olan 1 işçinin günlüğü, 2003 yılında 22,7 lt'ye yükselmiştir. Bu durumda süt üreticisi için işçilik masrafları önemli bir maliyet unsurudur denilebilir.

Şekil 5.78. İnek Sütü-İşgücü Paritesi
Kaynak: Ek 20' ye göre düzenlenmiştir.

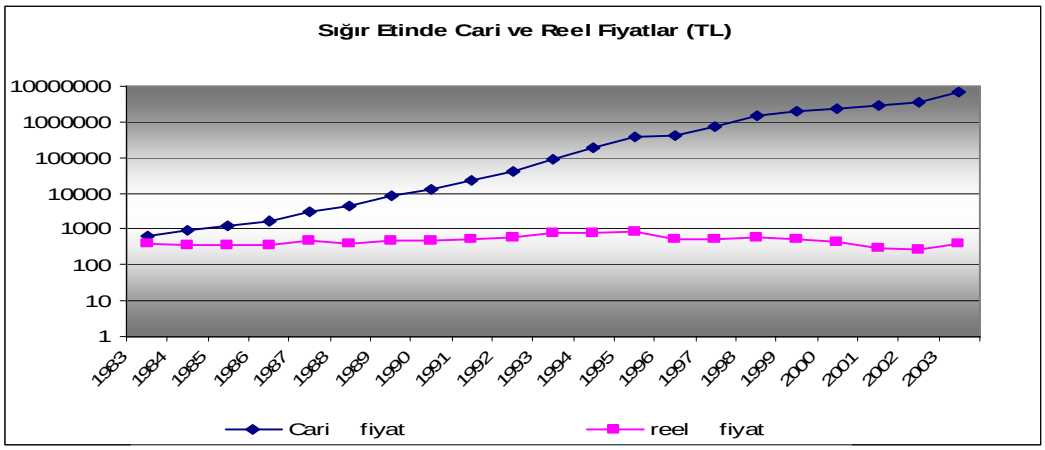
5.11. Sığır Eti

5.11.1. Sığır Eti Cari ve Reel Fiyatları

Araştırmada hayvansal ürünler içinde sığır eti en fazla üretimi yapılan et çeşidi olması bakımından incelemeye alınmıştır.

Sığır etine ilişkin fiyatların enflasyon karşısındaki görünümü Şekil 5.79'da verilmiştir. Sığır etinde cari ve reel fiyat karşılaştırıldığında; cari et fiyatları sürekli artış yönünde olduğu reel sığır eti fiyatlarıda önemli dalgalanmalar göstermiştir.

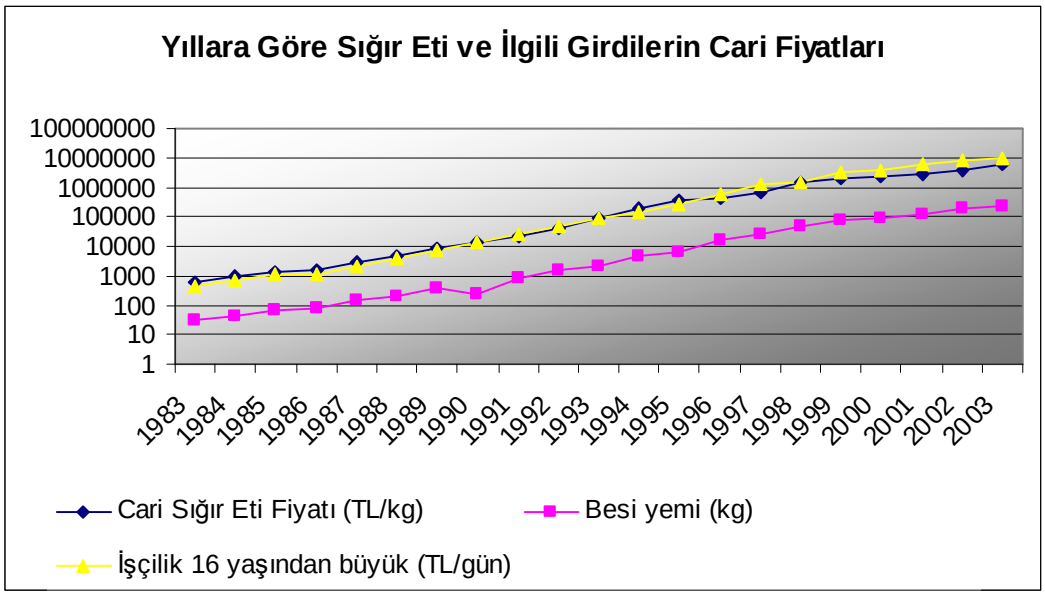
Araştırma döneminde cari et fiyatlarının 10021,20 kat artış gösterdiği reel olarak ise ancak 1,04 kat artış gösterdiği belirlenmiştir. İncelenen dönem boyunca fiyatlar arasındaki fark daha da açılmaktadır.

Şekil 5.79. Sığır Etinde Cari ve Reel Fiyatlar
Kaynak: Ek 1' e göre düzenlenmiştir.

5.11.2.Çiftçinin Eline Geçen Sığır Eti Fiyatı İle Sığır Eti Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması

Sığır eti üretiminde çok sayıda girdi kullanıldığı bilinmektedir. Söz konusu bu girdilerden besi yemi ve işgücü fiyatları ile sığır eti fiyatı karşılaştırılmıştır. Şekil 5.80'de görüleceği gibi incelenen dönem boyunca besi yemi fiyatı et fiyatını aşağıdan takip ederken, iş gücü fiyatı ile et fiyatı başa baş gitmektedir.

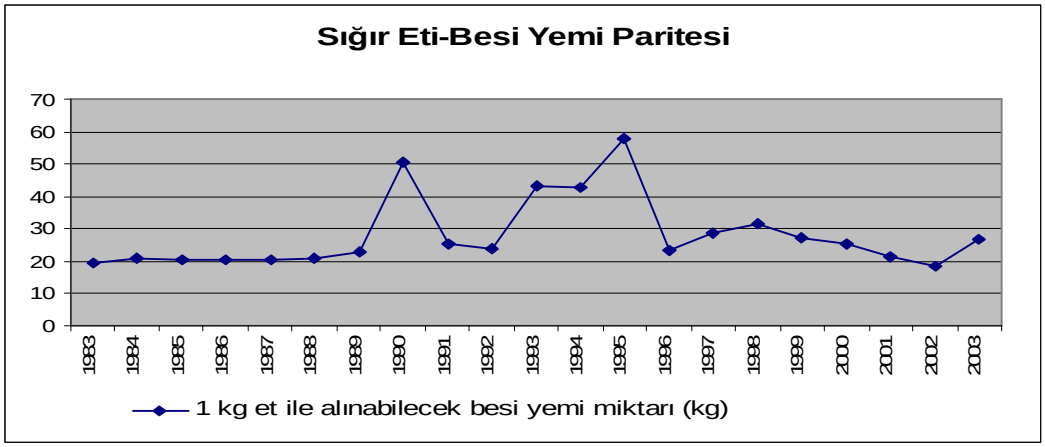
Şekil 5.80. Yıllara Göre Sığır Eti ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları
Kaynak: Ek 21' e göre düzenlenmiştir.

5.11.3. Sığır Etinde Ürün ve Girdi Fiyat Pariteleri

Enflasyonun et üreticisi üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla et üretiminde kullanılan ve yıllara göre değişim gösteren, seçilmiş girdi fiyatları ile et fiyatları arasında, bir parite oluşturulmuştur. Bu şekilde, et üreticisinin, refah gücünün en fazla hangi girdilerden etkilendiği ortaya konulmuştur.

5.11.3.1. Sığır Eti – Besi Yemi Paritesi

Şekil 5.81'de 1 kg et ile alınabilecek besi yemi miktarı verilmiştir. 1983 yılında 1 kg et ile 19,6 kg besi yemi alınırken, 2003 yılında bu miktar 26,8 kg 'a çıkmıştır. Buna göre yüksek enflasyonun yaşandığı 1983-2003 döneminde et fiyatlarındaki artış, besi yemi fiyatlarındaki artışın üzerinde seyrederek, 1 kg ürünle üreticilerin yem satın alma gücü önemli oranda yükselmiştir.

Şekil 5.81. Sığır Eti-Besi Yemi Paritesi
Kaynak: Ek 21'e göre düzenlenmiştir.

5.11.3.2. Sığır Eti – İşgücü Paritesi

İncelenen dönem boyunca 1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilmek için gerekli et miktarı Şekil 5.82'de verilmiştir. 1983 yılında 0,7 kg ete tekabül eden 1 işçinin günlüğü, 2003 yılında 1,6 kg ete karşılık gelmiştir. Bu durumda et üreticisinin, araştırmanın son yıllarında işgücü ücretleri karşısında alım gücünün düştüğü görülmüştür.

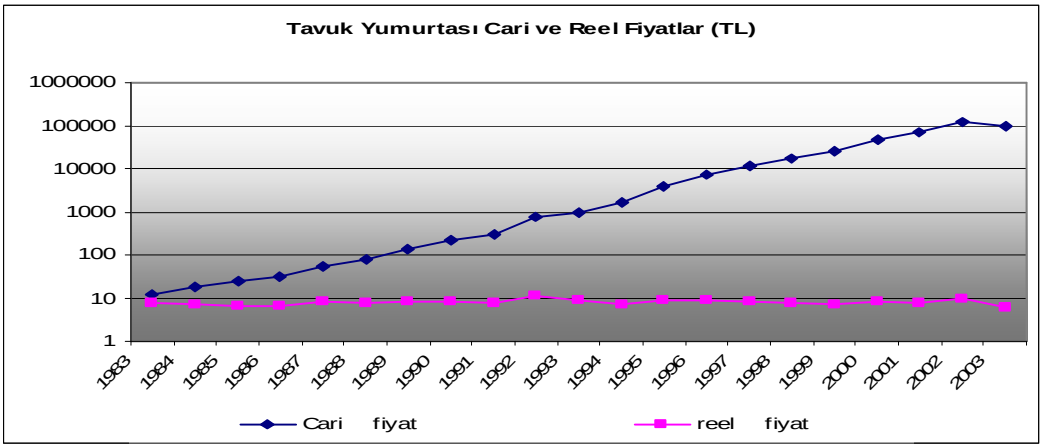
Şekil 5.82. Sığır Eti-İşgücü Paritesi
Kaynak: Ek 21' e göre düzenlenmiştir.

5.12. Tavuk Yumurtası

5.12.1. Tavuk Yumurtası Cari ve Reel Fiyatları

Tavuk yumurtasına ilişkin fiyatların enflasyon karşısındaki görünümü Şekil 5.83'de verilmiştir. Tavuk yumurtasında cari ve reel fiyat karşılaştırıldığında; cari yumurta fiyatları sürekli artış yönünde olduğu halde reel fiyatların önemli iniş ve çıkışlar göstermemiştir.

Araştırma döneminde cari yumurta fiyatlarının 7634,11 kat artış gösterirken reel olarak ise 0,79'luk azalış gösterdiği belirlenmiştir. İncelenen dönem boyunca fiyatlar arasındaki farkın daha da açıldığı görülmüştür.

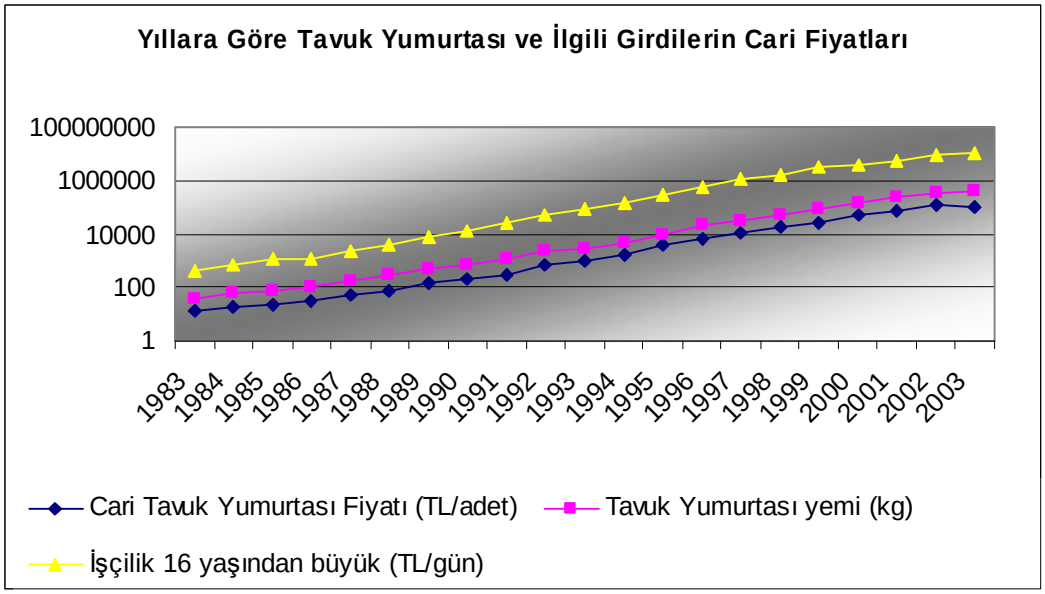

Şekil 5.83. Tavuk Yumurtası Cari ve Reel Fiyatlar
Kaynak: Ek 1' e göre düzenlenmiştir.

5.12.2. Çiftçinin Eline Geçen Tavuk Yumurtası Fiyatı İle Tavuk Yumurtası Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması

Tavuk yumurtası üretiminde çok sayıda girdi kullanıldığı bilinmektedir. Söz konusu bu girdilerden yumurta yemi ve işgücü fiyatları ile tavuk yumurtası fiyatı karşılaştırılmıştır. Şekil 5.84'de görüleceği gibi incelenen dönem boyunca tavuk yumurta yemi ve işgücü fiyatı yumurta fiyatının üzerinde gerçekleşmiştir.

Bu durumda yumurta üreticisinin geliri girdi fiyatları karşısında daha az artmıştır denilebilir.

Şekil 5.84. Yıllara Göre Tavuk ve İlgili Girdilerin Cari Fiyatları
Kaynak: Ek 22' ye göre düzenlenmiştir.

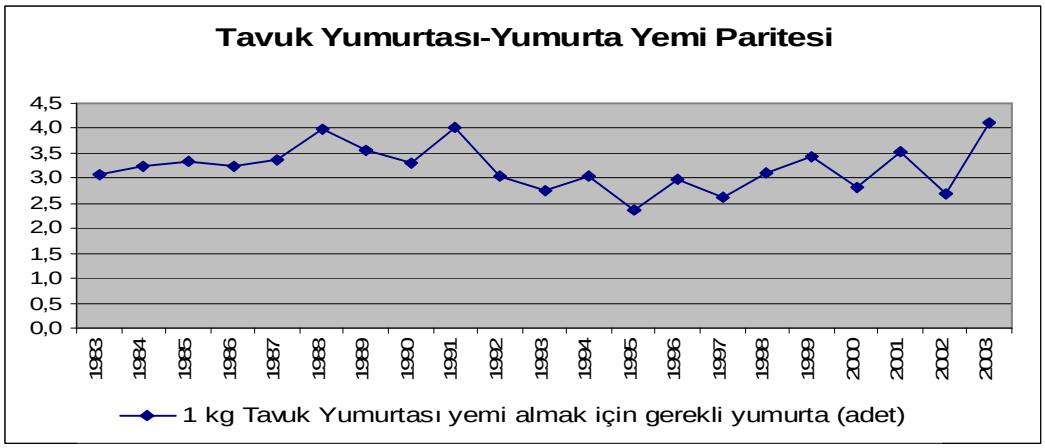
5.12.3. Tavuk Yumuratsında Ürün ve Girdi Fiyat Pariteleri

Enflasyonun yumurta üreticisi üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla yumurta üretiminde kullanılan ve yıllara göre değişim gösteren, seçilmiş girdi fiyatları ile yumurta fiyatları arasındaki, bir parite oluşturulmuştur. Bu şekilde, yumurta üreticisinin, refah gücünün en fazla hangi girdilerden etkilendiği ortaya konulmuştur.

5.12.3.1. Tavuk Yumurtası – Yumurta Yemi Paritesi

Şekil 5.85'de 1 kg yumurta yemi almak için gerekli yumurta miktarı verilmiştir. İncelenen dönem boyunca tavuk yumurtası – yumurta yemi paritesinde yumurta üreticisi 1 kg yumurta yemi almak için 3 veya 4 adet yumurta satmıştır.

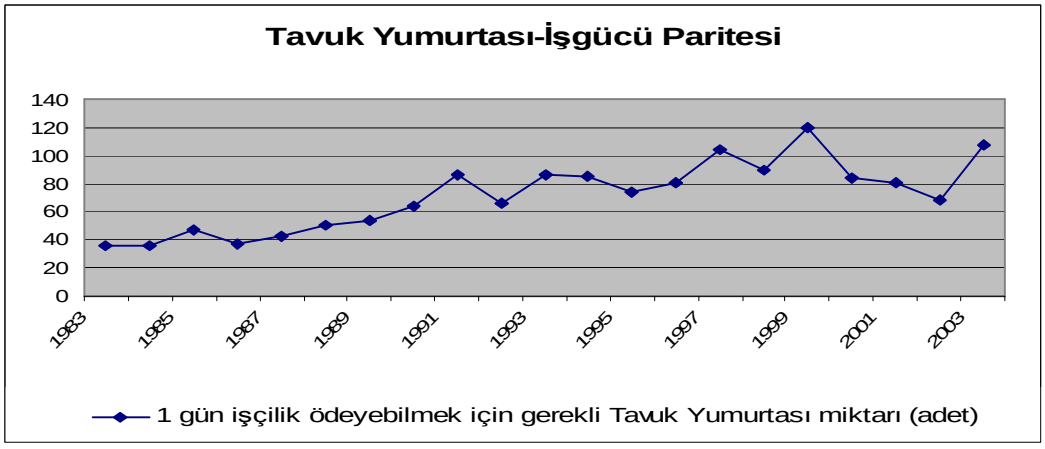
Üreticinin yem girdisi almak için satmış olduğu yumurta miktarında, yüksek enflasyon dönemlerinde çok fazla bir değişim görülmemiştir.

Şekil 5.85. Tavuk Yumurtası-Yumurta Yemi Paritesi
Kaynak: Ek 22' ye göre düzenlenmiştir.

5.12.3.2. Tavuk Yumurtası – İşgücü Paritesi

İncelenen dönem boyunca 1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilmek için gerekli yumurta miktarı Şekil 5.86'da verilmiştir. 1983 yılında 35 adet yumurta satarak 1 işçinin günlüğü ödeyen üretici, 2003 yılında 108 adet yumurta satmak durumunda kalmıştır. Bu durumda yumurta üreticisi için işçilik masrafları incelenen yıllar boyunca enflasyon hızına bağlı olarak ciddi bir artış göstermiştir.

Şekil 5.86. Tavuk Yumurtası-İşgücü Paritesi
Kaynak: Ek 22' ye göre düzenlenmiştir.

5.13. 1983-2003 Dönemi Ürün-Girdi Fiyatları ve Paritelerindeki Gelişmelerin Topluca Değerlendirilmesi

İncelenen tüm ürünlerin cari ve reel fiyat karşılaştırılmasında 1983'ten 2003'e kadarki değişimler aşağıdaki gibidir.

Çizelge 5.1. İncelen Ürünlerin Fiyatlarındaki artışlar (1983-2003)

Ürünler	**Cari Fiyat Artışı***	**Reel Fiyat Artışı***
Buğday	11206,9	1,2
Mercimek	16304,0	1,7
Şekerpancarı	14666,7	1,5
Pamuk	6923,1	-0,7
Tütün	9240,0	1,0
Ayçiçeği	6388,9	-0,7
Patates	16179,7	1,7
Domates	24475,3	2,5
Üzüm	12226,7	1,3
Süt	8211,7	-0,9
Et	10021,2	1,0
Yumurta	7634,1	-0,8

1983 yılına göre 2003 yılında kaç kat arttığını ifade etmektedir.

-

Kapsama alınan ürünlerin cari ve reel fiyatlarına bakıldığında 1983 yılından 2003 yılına kadar bütün ürünlerde de aynı sonucun ortaya çıktığı görülmüştür. Buna göre ürünlerin tümünde de cari ve reel fiyat arasında ortalama 14300 kat civarında bir açık oluştuğu söylenebilir. Dolayısıyla cari ürün fiyatları enflasyon karşısında sürekli artıyor gibi görünse de reel olarak domates 2,5 kat, Mercimek ve patates, 1,7 kat , Üzüm 1,3 kat, Şekerpancarı 1,5 kat, Buğday 1,2 kat artış göstermiş et ve tütün fiyatları aynı kalmış, Yumurta %20, Süt %10, Ayçiçeği ve Pamuk % 30 azalma göstermiştir.

Çizelge 5.2. Araştırma Kapsamına Giren Ürünlerin Reel Fiyat İndeksi (1983=100)

Yıllar	Buğday (Sert)	Mercimek (Y.)	Şekerpancarı	Pamuk Saf	Tütün	Ayçiçeği
	İndeks*	İndeks*	İndeks*	İndeks*	İndeks*	İndeks*
1983	100,0	100,0	100,0	99,9	100,0	100,0
1984	105,5	117,9	84,4	92,0	101,5	101,7
1985	99,3	154,4	84,2	82,8	173,2	90,4
1986	92,7	194,5	88,6	78,5	215,7	83,7
1987	90,5	114,5	93,6	71,7	244,2	75,9
1988	95,2	102,4	91,5	106,1	255,8	81,6
1989	107,1	101,4	103,6	116,0	228,8	87,4
1990	109,6	122,4	117,2	105,0	204,8	75,0
1991	108,6	111,0	124,0	111,9	308,6	85,2
1992	104,4	112,7	121,0	108,6	249,5	87,6
1993	104,4	100,0	117,9	107,1	243,1	88,5
1994	89,6	145,6	122,8	99,8	220,3	85,2
1995	93,7	219,3	159,9	119,3	208,5	97,1
1996	137,0	153,3	160,0	118,7	237,1	107,3
1997	138,1	120,0	220,0	130,6	177,4	109,6
1998	129,1	141,0	192,1	120,5	144,5	108,0
1999	127,3	143,0	205,3	81,5	173,6	83,3
2000	107,2	137,9	169,5	89,0	144,1	69,9
2001	106,7	128,2	155,4	98,5	121,6	73,4
2002	103,2	161,4	158,6	80,0	109,2	83,1
2003	116,3	169,3	150,5	71,8	95,9	66,3

Çizelge 5.2’ nin Devamı

Yıllar	Patates	Domates	Üzüm Çekirdeksiz	Süt	Et	Yumurta
	İndeks*	İndeks*	İndeks*	İndeks*	İndeks*	İndeks*
1983	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,00
1984	142,5	139,1	112,1	98,0	96,5	98,66
1985	155,4	183,7	108,8	114,5	93,6	89,38
1986	105,1	211,1	123,3	102,1	91,2	89,08
1987	122,2	206,0	133,4	100,2	120,2	112,78
1988	90,3	208,3	107,8	97,0	107,2	99,22
1989	124,1	197,4	139,3	98,2	126,9	108,59
1990	172,4	267,3	124,5	119,8	124,3	111,02
1991	112,7	220,1	116,3	121,7	139,8	101,66
1992	106,2	197,7	139,3	125,2	152,0	148,69
1993	131,8	308,1	112,8	120,5	210,1	123,37
1994	117,8	284,5	113,9	106,3	211,8	95,08
1995	187,6	210,4	100,1	113,7	218,6	119,10
1996	117,7	252,5	92,6	109,4	135,7	124,50
1997	122,4	271,6	91,1	113,2	136,0	115,52
1998	178,8	270,5	124,9	135,3	156,1	100,73
1999	164,6	247,6	129,1	90,6	144,1	96,37
2000	184,7	261,1	117,0	72,3	111,7	115,17
2001	204,4	206,9	122,7	74,0	80,5	104,89
2002	168,0	166,8	133,8	95,0	72,2	127,43
2003	167,4	254,4	126,9	85,3	104,0	78,77

Çizelge 5.3.Seçilmiş Girdiler İçin Reel Fiyat ve İndeksi (1983=100)

Yıllar	Gübre A. Nitrat (%26 N)		İlaç Lebaycid		Tohumluk 2 gr ekmeklik		Traktör - Steyr (8073) 1000 TL /da	
	Reel Fiyat	İndeks*	Reel Fiyat	İndeks*	Reel Fiyat	İndeks*	Reel Fiyat	İndeks*
1983	7,1	100,0	1056,8	100,0	25,2	100,0	1335,3	100,0
1984	10,7	149,7	982,6	93,0	26,0	103,3	1178,0	88,2
1985	12,1	170,3	1047,1	99,1	25,1	99,4	1485,3	111,2
1986	11,1	155,3	1424,6	134,8	28,1	111,3	1414,2	105,9
1987	13,2	184,8	1577,8	149,3	23,3	92,3	1466,1	109,8
1988	14,9	208,9	2259,0	213,8	20,0	79,1	1475,1	110,5
1989	9,9	138,7	2008,8	190,1	27,2	107,9	1739,1	130,2
1990	13,7	192,1	1771,2	167,6	33,4	132,4	1873,0	140,3
1991	14,6	204,5	1747,2	165,3	30,4	120,7	1984,7	148,6
1992	13,9	195,5	1946,1	184,2	33,3	132,1	2131,3	159,6
1993	13,4	188,9	2711,6	256,6	35,9	142,2	2222,8	166,5
1994	30,0	421,0	2303,2	217,9	30,4	120,6	2141,1	160,3
1995	21,9	307,2	1917,8	181,5	39,7	157,5	1381,4	103,4
1996	22,3	312,5	1265,5	119,7	39,3	155,7	1289,2	96,5
1997	22,3	313,5	2064,8	195,4	45,2	179,4	1475,9	110,5
1998	17,4	244,3	1834,7	173,6	37,7	149,5	1521,2	113,9
1999	10,4	146,1	3769,9	356,7	34,5	136,7	1533,6	114,8
2000	14,1	198,4	3221,1	304,8	32,7	129,7	1285,5	96,3
2001	17,8	249,6	4711,4	445,8	30,8	122,0	1264,2	94,7
2002	13,4	187,5	3249,2	307,5	31,6	125,4	1680,1	125,8
2003	14,2	199,2	2593,1	245,4	29,6	117,6	1711,7	128,2

Çizelge 5.3’ ün Devamı

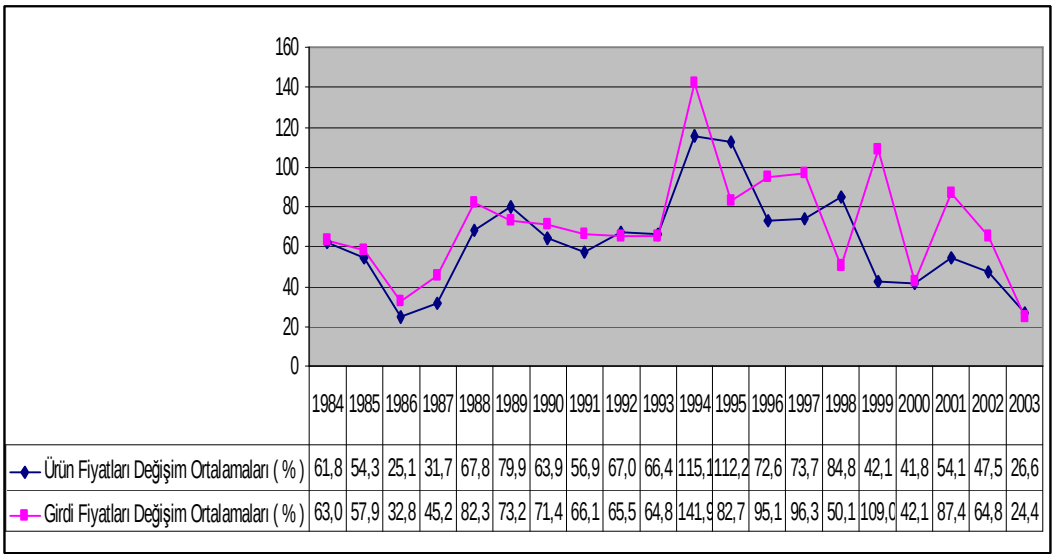
Yıllar	Asgari Ücret TL / gün		Sulama 3.grup pamuk TL / da		Yem (Süt)		Mazot TL / Lt	
	Reel Fiyat	İndeks*	Reel Fiyat	İndeks*	Reel Fiyat	İndeks*	Reel Fiyat	İndeks*
1983	261,1	100,0	213,7	100,0	19,6	100,0	51,6	100,0
1984	264,4	101,3	284,1	133,0	17,8	90,7	56,0	108,7
1985	314,1	120,3	385,8	180,6	17,6	90,1	48,2	93,5
1986	242,4	92,8	476,3	222,9	17,0	86,9	43,0	83,3
1987	351,5	134,6	359,5	168,3	23,3	118,8	44,6	86,5
1988	367,1	140,6	357,7	167,4	20,7	105,8	53,7	104,0
1989	430,5	164,8	305,3	142,9	21,8	111,4	68,5	132,8
1990	520,1	199,2	403,2	188,7	20,0	102,0	67,8	131,5
1991	647,9	248,1	441,7	206,7	21,6	110,3	75,6	146,6
1992	723,1	276,9	359,3	168,2	24,7	126,2	65,1	126,2
1993	786,8	301,3	425,3	199,1	18,6	95,2	53,6	104,0
1994	595,8	228,1	355,4	166,4	19,9	101,5	65,6	127,2
1995	649,2	248,6	573,3	268,3	14,8	75,6	59,1	114,6
1996	742,1	284,2	811,5	379,8	22,4	114,3	71,4	138,5
1997	886,5	339,5	446,4	208,9	18,4	93,9	81,6	158,3
1998	668,2	255,9	425,3	199,1	19,3	98,5	57,8	112,1
1999	854,0	327,0	875,9	410,0	21,9	111,8	108,3	209,9
2000	715,9	274,2	723,2	338,5	23,9	122,2	81,2	157,4
2001	626,3	239,8	1230,6	576,0	23,5	120,0	87,2	169,1
2002	645,2	247,1	2870,2	1343,4	18,3	93,6	100,5	194,9
2003	629,1	240,9	3756,1	1758,1	18,6	95,1	83,1	161,1

Çizelge 5.2'de araştırma kapsamına giren ürün fiyatlarının reel fiyat indeksi hesaplanmıştır. Çizelgede de görüldüğü üzere Enflasyonun tarım kesimine etkilerinin ürün bazında bitkisel üretimde Ayçiçeği, Pamuk, hayvansal üretimde ise yumurta, süt enflasyonun olumsuz etkisiyle en fazla karşılaşan ürünler, enflasyon baskısından en uzak ürünlerin ise bitkisel üretimde domates, mercimek, patates, hayvansal üretimde ise et olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Çizelge 5.3'de seçilmiş girdiler için reel fiyat indeksi hesaplanmıştır. Çizelge de de görüldüğü üzere seçilmiş girdiler de enflasyonun etkisiyle en olumsuz karşılaşan girdi İlaç Lebaycid, Asgari Ücret en az karşılaşılan girdiler ise yem ve tohumluk 2 gr ekmekliktir.

Tarımsal ürün fiyatlarıyla tarımsal üretimi karşılamak amacıyla kullanılan girdi fiyatlarındaki değişimler, çiftçinin gelir düzeyini belirleyen en önemli faktörüdür. Girdi fiyatları, yükselme eğiliminde olduğu durumlarda; çiftçinin satın alma gücünde bir azalma olmaktadır. Bu durum karşısında çiftçinin, çeşitli harcamalarını azaltarak asgari koşullarda geçimini sağlamaya çalışacağı kabul edilir. (TZOB, 1992).

Şekil 5.87'de araştırma kapsamına giren ürün fiyatları ile girdi fiyatlarının incelenen yıllardaki değişim yüzdelerinin bir karşılaştırılması yapılmıştır. Buna göre, 1989, 92, 93, 95,98 ve 2000 yılları hariç diğer yıllar, tarım ürünleri fiyatları ortalama yüzde değeri, girdi fiyatları ortalama yüzde değerinin üzerinde olmuştur. Bu yıllar dışında kalan yıllar da üreticinin, satın alma gücünde bir azalma meydana gelmiştir denilebilir.

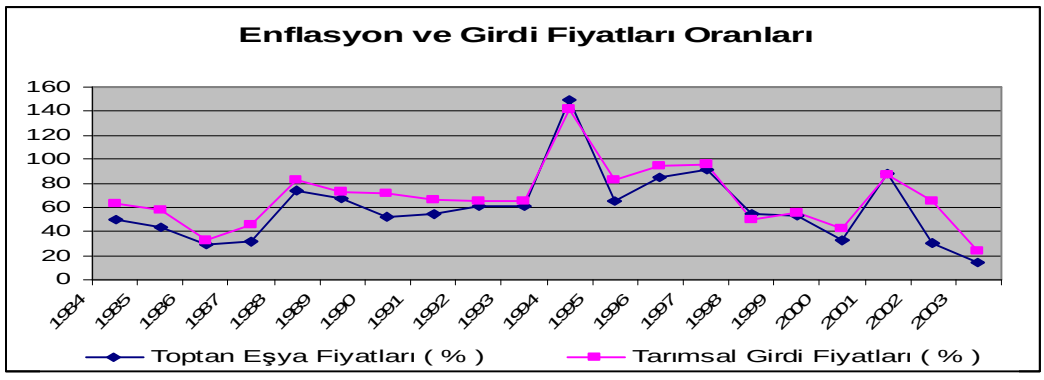

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Ürün Fiyatları Değişim Ortalamaları (%)	61,8	54,3	25,1	31,7	67,8	79,9	63,9	56,9	67,0	66,4	115,1	112,2	72,6	73,7	84,8	42,1	41,8	54,1	47,5	26,6
Girdi Fiyatları Değişim Ortalamaları (%)	63,0	57,9	32,8	45,2	82,3	73,2	71,4	66,1	65,5	64,8	141,9	82,7	95,1	96,3	50,1	109,0	42,1	87,4	64,8	24,4

Şekil 5.87. Seçilmiş Tarım Ürünleri Fiyatları ve Girdi Fiyatlarının İncelenen Yıllardaki Değişim Ortalamaları (%)
Kaynak : Ek 10'a göre düzenlenmiştir.

Araştırmada, dikkati çeken bir husus ise incelenen dönem boyunca girdi fiyatları ortalama yüzde değerlerinin toptan eşya fiyatları ile aynı trend de olduğudur.

Şekil 4.5'te toptan eşya fiyat değişim oranları ile girdi fiyatlarındaki değişim oranları verilmiştir. Buna göre girdi fiyatları enflasyon hızı ile doğru orantılı olmuştur. Buradan çıkarılacak sonuç, enflasyonun girdi fiyatları üzerindeki etkisinin doğrudan tarım kesimine yansıdığı ve çiftçinin alım gücünün enflasyon hızına göre sürekli değiştiği gerçeğini yansıtmaktadır denilebilir.

Şekil 5.88. Enflasyon Oranları ve Seçilmiş Girdi Fiyatları Oranları Karşılaştırılması (%)
Not : Ek 3 ve Ek 10'a göre düzenlenmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kapsama alınan ürünlerin fiyatlarına bakıldığında 1983-2003 yılları arasındaki 21 yıllık dönemde bütün ürünlerde cari ve reel fiyat arasında ortalama 14300 kat civarında bir açık oluştuğu söylenebilir. Dolayısıyla cari ürün fiyatları enflasyon karşısında sürekli artıyor gibi görünse de reel olarak hemen hiç değişim göstermediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın bitkisel ürün grubundaki tüm ürünler için kullanılan girdilerden çiftçinin alım gücünü olumsuz etkileyen girdilerin ilaç, sulama suyu ve işgücü fiyatları olduğu belirlenmiştir. Hayvansal ürün grubundaki ürünler için de işgücü ücretleri ürün fiyatlarındaki artıştan çok daha fazla artış göstererek çiftçinin satın alma gücünü önemli ölçüde zayıflattığı belirlenmiştir. Araştırma dönemi boyunca tohum, akaryakıt, gübre ve yem cari fiyatlarının da sürekli yükselmeye devam ettiği görülmüştür.

Bitkisel ürün grubunda ele alınan ürünlerden tümüde 2003 yılında 1983 yılına göre, ürün-gübre fiyatları paritesinde ürün fiyatları aleyhine bir seyir gözlemlenmiş, dolayısıyla 1 kg ürün ile alınabilecek gübre miktarı dönem başına göre önemli miktarda gerilemiştir. Araştırmada gübre fiyatlarının enflasyonun çok yüksek olduğu yıllarda önemli oranda arttığı dolayısıyla üreticinin gübre satın alma gücünün söz konusu yıllarda daha da azaldığı tespit edilmiştir. Gübre alımında çiftçinin alım gücünün en düşük olduğu ürün; şekerpancarı, çiftçinin alım gücünün en yüksek olduğu ürün ise tütün olarak belirlenmiştir.

Ele alınan ürün fiyatlarıyla yapılan ilaç paritesi sonucunda incelenen dönem itibariyle 1 kg ilaç almak için gerekli ürün miktarının her yıl değişim gösterdiği belirlenmiştir. Özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde, ilaç fiyatlarındaki artışların ürün fiyatlarına göre daha fazla olması nedeniyle paritelerin yüksek çıktığı görülmüştür. Örneğin patateste, 1983 yılında 1 kg ilaç almak için 61,8 kg ürün satan üretici, 1994 yılında 113,7 kg ürün satarak 1 kg ilaç alabilmiştir. Bu durumun ele alınan diğer bitkisel ürünler içinde geçerli olduğu söylenebilir.

Ele alınan bitkisel ürünler için üreticinin akaryakıt alım gücü mercimek ve patateste aynı kalmış.Diğer ürünlerde gerilemeler saptanmıştır. Diğer taraftan tüm

ürünler de enflasyonun yüksek olduğu yıllarda 1 lt mazot almak için daha fazla ürün sattığı görülmüştür.

Üreticinin, bir traktör alabilmesi için çok yüksek miktarlarda ürün satması gerektiği ortaya çıkmıştır. Araştırmada ele alınan ürünler içinde şekerpancarı üreticisinin bir traktör alabilmesi için 360 ton civarında ürün satması, diğer taraftan tütün üreticisinin bir traktör alabilmek için 3,4 ton civarında ürün satması gerektiği hesaplanmıştır.

İncelenen dönem boyunca ele alınan tüm bitkisel ve hayvansal ürünler için, işgücü masrafları önemli bir masraf niteliği taşımaktadır. Araştırmada tüm ürünler için yapılan parite hesaplarında, üreticinin incelenen dönem sonunda dönem başına göre işçi ücreti ödeyebilmek için daha fazla ürün kaybına uğradığı görülmüştür.

Tarımsal ürün fiyatlarıyla tarımsal üretimi karşılaştırmak amacıyla kullanılan girdi fiyatlarındaki değişimler, çiftçinin gelir düzeyini belirleyen en önemli faktörüdür. Girdi fiyatları, yükselme eğiliminde olduğu durumlarda; çiftçinin satın alma gücünde bir azalma olmaktadır. Bu durum karşısında çiftçinin, çeşitli harcamalarını azaltarak asgari koşullarda geçimini sağlamaya çalışacağı kabul edilir.

Enflasyonun tarım kesimine etkilerinin ürün bazında bitkisel üretimde Ayçiçeği, hayvansal üretimde ise yumurta enflasyonun olumsuz etkisiyle en fazla karşılaşan ürünler, enflasyon baskısından en uzak ürünlerin ise bitkisel üretimde domates, hayvansal üretimde ise et olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Tarım sektöründe siyasi amaçlara ulaşmada araç olarak kullanılan fiyat desteğinin, enflasyonu artırıcı nedenlerden birisi olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim seçim dönemlerinde enflasyon oranlarının yüksek olduğu da yapılan araştırma da görülmektedir. Fakat olaya bir başka açıdan bakıldığında, yüksek enflasyon dönemlerinde tüm fiyatların arttığı ve çiftçi için gerekli olan girdi fiyatlarının da arttığı düşünülürse bu durumdan yine tarım kesiminin zararlı çıktığı görülmektedir.

Yapılan bu araştırma da, incelenen yıllar boyunca çiftçinin satın alma gücünün giderek daha da azaldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durumda, tarım kesimi için uygulanan fiyat politikasının başarılı olmasını enflasyonun engellediği ileri sürülebilir.

Ülkemizde 2000'li yıllara kadar farklı biçimlerde ve miktarlarda uygulanan destekleme politikaları, uygulamadaki istikrarsızlıklar ve üreticilere adil bir biçimde ulaşmaması nedeniyle olumlu sonuçlar doğurmamıştır. Tarımsal üretim artış hızı gerilemiş, tarımsal ithalat artmış, üretici gelirleri reel olarak azalmış, desteklemelerin üretim planlamasına yönelik uygulanmaması nedeniyle hayvansal ürünler, bitkisel yağlar, pamuk gibi ürünlerde üretim açığı olurken, tütün, fındık ve çekirdeksiz kuru üzüm gibi ürünlerde arz fazlası ortaya çıkmıştır.

İşlevsel olarak etkin bir şekilde örgütlenmedikçe, tarım sektörünün sorunlarının kalıcı olarak çözülmesi mümkün görülmemektedir. Türkiye'de bu amaçla kurulmuş çiftçi örgütleri yanlış politikalar nedeniyle kendilerinden beklenen işlevleri yeterince yerine getirememiştir. Bu nedenle, üretici birliklerinin yeniden yapılandırılması amacıyla 2000 yılında başlatılan sürecin yeniden gözden geçirilerek bir an önce tamamlanması gerekmektedir. Bu süreç tamamlandıktan sonra çiftçi ürününü satarken daha fazla fiyata satacak girdisini alırken çiftçi örgütleri sayesinde daha az fiyat ödeyecektir.

Gelişmiş tarım yapısına sahip ülkelerin tümünde, tarım envanteri bulunmaktadır. Ayrıca, üretici bazında kayıt sistemi yerleştirilmiştir. Böylece sektörlerdeki gelişmeler yakından takip edilmekte, yönlendirme sağlıklı verilere dayalı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu amaçla Çiftçi Kayıt Sisteminin geliştirilerek AB mevzuat uyumu kapsamında çiftçi muhasebe bilgi ağı (FADN) ve arazi kayıt çiftçi kayıt hayvan kimlik sistemini tek başlıkta toplayan Entegre İdare ve Kontrol Sistemi (IACS) ile entegrasyonunun mutlaka sağlanması gerekmektedir. Üreticiler nispi fiyatlar, ürün-girdi fiyat pariteleri hakkında bilgi sahibi olacakları için daha sağlıklı ürün seçimi ve girdi kullanımı konusunda karar verebileceklerdir.

Türkiye'de tarımsal girdilerin yeterince bilinçli kullanılmaması, bir taraftan kaynak israfına, diğer taraftan da ürünlerin kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Bu sorun özellikle, tarımsal ilaç ve gübre kullanımında kendini göstermektedir. Bu nedenle, tarımsal ilaçların reçete ile satılması yoluna gidilmelidir. Üreticilerin çoğunluğu, toprak tahlili yaptırmadan gübre kullanmaktadır. Bu durum üreticinin bilinç düzeyi kadar, ilgili kamu kurumlarının imkânlarının kısıtlı olmasıyla da ilgilidir. Ancak, koşullar ne olursa olsun, doğru ve gereken miktarda gübrenin

kullanılması, hem üretimin artması, hem de gübre desteğinin kalkmasıyla fiyatları ürün fiyatlarındaki artışın üzerinde olan gübre kullanımının azaltılmasıyla enflasyonun olumsuz etkisi hafifletilebilecektir.

Tarım sektörünü ayakta tutmak, nüfusunu beslemek ve dünya piyasalarında rekabet etmek isteyen bir ülke, tarım sektöründe destekleme, koruma ve teşvik uygulamalarını sürdürmek zorundadır.

Ülke nüfusunu besleyen, nüfusun yarısına yakın kısmını istihdam eden, sanayi sektörüne ham madde temin eden, mevcut toprak, su ve işgücü potansiyeli ve uygun iklim koşulları dikkate alındığında bir çok üründe dış piyasalarda rekabet üstünlüğü sağlayan tarım sektörünün öncelikli sektör olup olmadığına karar verilmelidir

Tüm bunların paralelinde gelişmiş ülkelerin tarım yapısı ile Türk tarımı arasında büyük farklılıkların bulunduğu bilinmektedir. Türkiye'de yüksek tarım nüfusu işgücü ile tarımın genel ekonomi içerisinde göreli olarak ağırlığı nedeniyle, tarım sektörüne uygulanılması düşünülen politikaların ürün bazında ve genel ekonomi üzerindeki olası etkileri göz önünde bulundurarak ciddi çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalar yapılırken; girdi ve ürün fiyatları arasındaki farkın uzun yıllar dar tutulduğu ve başta enflasyon olmak üzere yapısal problemler nedeniyle, kar marjının giderek azaldığı bir dönemde, girdi ve üretim desteklerinin tamamen kaldırılması, çoğunluğu ticari işletmelere sahip olmayan üreticilerin, üretim yapmasını ve uluslar arası rekabete girmesine olanak vermeyeceği bilinmelidir.

Fiyatlar, ürün-girdi fiyat paritelerinin olumsuz etkileri , (önemli verim farklılıklarından dolayı) bölgelere göre farklı olmaktadır. Bu yüzden verimleri Türkiye ortalamasının altında olan bölgeler bu durumdan daha fazla zarar görürler. Dolayısıyla politikalar bölgelerin özelliklerine göre bölgesel olmalı, geri bölgelerde verimliliği artırıcı politikalara önem verilmelidir.

Tarım sektörü hem ürünlerini satarken hem de girdilerini alırken kayba uğramıştır. Dolayısıyla olası her iki boyutunda zarar gören bir sektör olarak, tarım hem enflasyonun daha düşük gerçekleşmesine katkı yapmış hem de enflasyonun bedelini büyük ölçüde ödemiştir.

KAYNAKLAR

AKTEPE, E., ve ÇARIKÇI, E., 1998. Türkiye'de Enflasyonun Sebepleri ve Çözüm Yolları. Atılım Ofset, Ankara.

ANKARA SANAYİ ODASI, 2004. Düşen Enflasyon Ortamında Yaşamak. Yayın No:53, Ankara.

ANONYMOUS , 1991, Yıllık Ekonomik Rapor, Maliye Bakanlığı, Ankara.

_____, 1998/c, T.C. Resmi Gazete, 1998 Yılı Programı, sayı 23163

_____, 1999, T.C. Resmi Gazete, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), sayı:23883, Mükerrer, 21, Kasım, Ankara.

_____, 2005/g. DSİ**,** 5. Bölge Müdürlüğü Kayıtları, Ankara.

_____, 2005/e. Tarım Kredi Kooperatifleri Kayıtları, Gümüşhane.

_____, 2005/d. BETA, Tarım A.Ş. Kayıtları, Ankara.

_____, 2005/c.. Zirai İlaç Samsun Bölge Bayii Kayıtları, Samsun.

_____, 2005/b. Tarım İl Müdürlüğü Kayıtları, Gümüşhane.

_____, 2005/a. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Bilgi İşlem Verileri, Ankara..

_____, 2005/m. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Bilgi İşlem Verileri, Ankara.

_____, 2005/f. Petrol Ofisi Bölge Müdürlüğü Kayıtları, Ankara.

_____, 2005/h. Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü Kayıtları, Ankara.

CAPİTAL DERGİSİ, 2005. CapitalInfocard. Sayı:2005/6, İstanbul.

ÇİLLER, T., ve KAYTAN, M., 1989. "Kamu Kesimi Açıkları ve Enflasyon". İ.T.O. Yay. No:1989 – 11, İstanbul.

ÇİVİ, H., 1977. "Tarımsal Ürünlerde Taban Fiyatları ve Türkiye'de Taban Fiyat Politikası". Atatürk Üniversitesi Yayınları, No; 485, İF; 59, AS; 42, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.

DAĞ, S., 1993. "Gübrede Destekleme Devam Etmelidir". Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi, Ankara.

DELEN, N., 1993. "Tarım İlaçları Kullanımı ve Üretimi". Ziraat Mühendisleri Odası, IV. Teknik Kongresi, Sayı; 1015, Ankara.

DİE, 1998. Türkiye İstatistik Yıllığı. DİE Yayınları, Yayın No;2240, Ankara.

_____, 1993. Türkiye İstatistik Yıllığı., DİE Yayınları, Yayın No; 1620 , Ankara.

_____, 1985. Türkiye İstatistik Yıllığı. DİE Yayınları, Yayın No; 1528, Ankara.

_____, 2001. Tarım İstatistikleri Özeti (1981-2000). DİE Yayınları, Yayın No: 2527, Ankara.

_____. 2002. Türkiye İstatistik Yıllığı. DİE Yayınları, Yayın No; 2779, Ankara.

_____, 2003/b. Türkiye İstatistik Yıllığı, DİE Yayınları, Yayın No; 2895, Ankara.

_____, 2003/a. Türkiye İstatistik Göstergeler (1923-2002). DİE Yayınları, ISBN, 975-19-3486-9, Yayın No; 2790,Ankara.

_____, 2004. Tarım İstatistikleri Özeti (1984-2003). DİE Yayınları, Yayın No: 2921, Ankara.

DPT, 1966 I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

_____, 1990. "1980'den 1990'a Makro Ekonomik Politikalar, Türkiye ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler". Ankara.

_____, 2000/b. DPT Yayınları, Gübre Sanayi Özel İhtisas Komisyon Raporu. Yayın No : DPT:2514 –ÖİK:531, Ankara.

_____, 2000/a. Temel Ekonomik Göstergeler. (Şubat 2000), DPT Yayınları ISSN, 1301-0824, Ankara.

DUYAN, F., 1987. "Türkiye'de Planlı Dönmede Çiftçinin Satın Alma Gücündeki Değişimler, Bu Değişimlerin Nedenleri ve Konu İle İlgili Bazı Görüşler". Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bornova, İZMİR.

ERAKTAN, G., 1988. Tarım Politikası-II. Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 301, Ankara.

EVCİM, H.Ü., 2005. **"**Türkiye Tarımı Makinalaşma Durumu ". Ziraat Mühendisleri Odası, VI. Teknik Kongresi; Ankara.

GÜNGÖR, Z., 1986. "Girdi- Çıktı Tablolarına Göre Türkiye'de Ekonomik Gelişme Süreci İçinde Tarım Sektörü İle Diğer Sektörler Arasındaki Yapısal İlişkiler". Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

GÜNAYDIN, G., 2004."Türkiye Ekonomisinin Tarımsal Yapısı ve Gelişimi". Türkiye Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi, Yayın No:1579, Eskişehir.

GÜRGEN, Y., 1995. Genel Ekonomi, Adana.

HAN, E., 1978. **"**Türkiye'de Sanayileşme Süreci ve Stratejileri". Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No;205/134, Eskişehir.

HİÇ, M., 1993. "Türkiye Ekonomisinin Analizi". İstanbul Üniversitesi. Yayın No:2665, İF. Yayın No: 3 İstanbul.

HİÇ, S., 1990. Türkiye Ekonomisi. II. Menteş Kitabevi, İstanbul.

IBRD., 2001. Agricultural Reform Implementation Project (ARIP). www.worldbank.org.

İZMİR TİCARET BORSASI, 1998. Enflasyon ve Tarım Sektörü. İzmir Ticaret Borsası Yayınları, İzmir.

_____, 2003. "Türkiye'de Tarım Sektörüne Uygulanan fonksiyonlar ve İç Ticaret Hadlerinin gelişimi. İzmir Ticaret Borsası Yayınları, İzmir.

KADAYIFÇILAR, S., 1993, "Ülkemizde Tarımsal Mekanizasyon Konusu". Tarım ve Mühendislik Dergisi, Say; 43, Ankara.

KAYGUSUZ M., 2001. "Maliyet Enflasyonu ve Türkiyede' ki Maliyet Enflasyonunun Nedenleri. http://www.ceterisparibus.net/arsiv/m_kaygusuz2.doc.

KABUL, B., 1999. " Türkiye'de Tarımsal Ürün Fiyatları ve İç Ticaret" adlı Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, BURSA.

KAZGAN, G., 1999. "Tanzimattan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi". Küreselleşmeden Küreselleşmeye. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

KEPENEK, Y., ve YENTÜRK, N., 1994. "Türkiye Ekonomisi". Remzi Kitabevi, İstanbul.

KILIÇBAY, A., 1984. "Türkiye Ekonomisinde Enflasyonun Analizi". İstanbul Üniversitesi, Rektörlük Yayın No:3274, İstanbul.

KİP, E., 1981. "Türkiye'de Tarımsal Ürünlerde İç Ticaret Hadleri". Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:580, Erzurum.

MARCHAL, J., (H. Ermen Çevirisi). 1965. "Fiyat Mekanizması". Ankara.

MERT, V., 1994. "Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar İndeksi" adlı Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstatistik Anabilim Dalı, ANKARA.

MUMCU, N., 1979. "Makroekonomik Analize Giriş". İstanbul.

OLALI, H., VE DUYMAZ, İ., 1987. "Tarımın Türk Ekonomisindeki Yeri ve Ekonomik Gelişmeye Katkısı". İzmir Ticaret Borsası Yayınları, No;28, İzmir.

OLGUN, F. A. , 1990. "The Support Prices in Turkısh agriculture and their effects on inflation". , Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 27:1, 193-203 s., İzmir.

PARASIZ, İ., 1997. Para Banka ve Finansal Piyasalar. Ezgi Kitapevi, İstanbul.

SAMUELSON, P. A., 1965. (Demir Demirgil Çevirisi), "İktisat", Ankara.

SEYİDOĞLU, H., 1975, "Ticaret Hadleri, Önemi, Çeşitli Tanımları, Doktrin Tartışmaları ve Değerlendirme". Atatürk Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Dergisi, Cilt; I. Sayı; I. Erzurum..

ŞİMŞEK, E., 1991. "Türkiye'de İç Ticaret Hadlerinin Analizi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tokat.

TKB, 1998, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, "Tarımsal Göstergeler", 1998, Ankara.

TÜRKBAL, A., 1973. "Türkiye'de Muhtelif Zirai Mahsul Fiyatlarının Analizi ve Zirai Fiyat Politikası". Bayram Matbaası, Ankara.

TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ, 1994. Zirai ve İktisadi Rapor (1992-1993). Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayınları, No; 174, Ankara.

_____, 1992 . Zirai ve İktisadi Rapor (1990-1991). Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayınları, No; 168, Ankara.

_____, 2003. Zirai ve İktisadi Rapor (2001-2002), Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayınları, No; 244, Ankara.

UYSAL, Y., 1990. "Türkiye'de 1980 Sonrası İzlenen Tarım Politikalarının Tarım Sektörü Üzerinde Etkisi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İzmir.

UZMAN, Y., 2005. "Türkiye de Tarım İlaçlarının Kullanımı ve Üretimi ". Ziraat Mühendisleri Odası, VI. Teknik Kongresi, Ankara.

ÜLGEN, B., 1984. Ekonomiye Giriş, Barış Matbaası, İstanbul.

YÜKSELER, Z., 2004. "Türkiye'de Enflasyonist süreç ve Etkileyen faktörlere İlişkin Bir Değerlendirme". ASO Düşen Enflasyonda Yaşamak Toplantısı İçin Hazırlanan Bilgi Notu, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Ağrı'ya bağlı Hamur ilçesinde doğdu. İlk, orta eğitimini Hamur'da (Ağrı) ve lise eğitimini ise Van Ziraat Meslek Lisesinde tamamladı. 2002 yılında Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalında Lisans Üstü Eğitimine başladı.

EKLER

Ek 1. Araştırma Kapsamına Giren Ürünlerin Cari ve Reel Fiyatları

YIL	Buğday (sert)*		Mercimek (yeşil)*		Şeker Pancarı*		Pamuk (Saf)		Tütün		Ayçiçeği	
	Cari fiyat	reel fiyat	Cari fiyat	reel fiyat	Cari fiyat	reel fiyat	Cari fiyat	reel fiyat	Cari fiyat	reel fiyat	Cari fiyat	reel fiyat
1983	29,0	17,2	67,1	39,8	6,0	3,6	130,0	77,2	465,0	276,0	72,0	42,7
1984	46,0	18,2	118,9	46,9	7,7	3,0	180,0	71,0	710,0	280,2	110,0	43,4
1985	62,0	17,1	223,0	61,5	11,0	3,0	232,0	63,9	1735,0	478,2	140,0	38,6
1986	75,0	15,9	364,0	77,4	15,0	3,2	285,0	60,6	2800,0	595,4	168,0	35,7
1987	97,0	15,6	284,0	45,6	21,0	3,4	345,0	55,4	4200,0	674,1	202,0	32,4
1988	174,0	16,4	433,0	40,8	35,0	3,3	870,0	81,9	7500,0	706,0	370,0	34,8
1989	321,0	18,4	703,0	40,3	65,0	3,7	1560,0	89,5	11000,0	631,4	650,0	37,3
1990	500,0	18,8	1293,0	48,7	112,0	4,2	2150,0	81,0	15000,0	565,3	850,0	32,0
1991	770,0	18,7	1821,0	44,2	184,0	4,5	3560,0	86,4	35100,0	851,8	1500,0	36,4
1992	1200,0	18,0	2995,0	44,8	291,0	4,4	5600,0	83,8	46000,0	688,6	2500,0	37,4
1993	1900,0	18,0	4210,0	39,8	449,0	4,2	8750,0	82,7	71000,0	671,0	4000,0	37,8
1994	3600,0	15,4	13531,0	57,9	1032,0	4,4	18000,0	77,1	142000,0	608,1	8500,0	36,4
1995	7000,0	16,1	37904,0	87,3	2500,0	5,8	40000,0	92,1	250000,0	575,6	18000,0	41,4
1996	18000,0	23,6	46626,0	61,0	4400,0	5,8	70000,0	91,6	500000,0	654,4	35000,0	45,8
1997	33000,0	23,8	66321,0	47,7	11000,0	7,9	140000,0	100,8	680000,0	489,6	65000,0	46,8
1998	53000,0	22,2	133959,0	56,1	16500,0	6,9	222000,0	93,0	951698,0	398,8	110000,0	46,1
1999	80000,0	21,9	208000,0	56,9	27000,0	7,4	230000,0	63,0	1750000,0	479,0	130000,0	35,6
2000	102000,0	18,4	303630,0	54,9	33750,0	6,1	380000,0	68,7	2200000,0	397,7	165000,0	29,8
2001	164000,0	18,3	455915,0	51,0	50000,0	5,6	680000,0	76,1	3000000,0	335,6	280000,0	31,3
2002	230000,0	17,7	832591,0	64,2	74000,0	5,7	800000,0	61,7	3906000,0	301,4	460000,0	35,5
2003	325000,0	20,0	1094000,0	67,4	88000,0	5,4	900000,0	55,4	4296600,0	264,6	460000,0	28,3

Kaynak:* TZOB, Bilgi İşlem Verileri, 2005, Ankara.

Ek 2. (Devamı)

YIL	*Patates		*Domates		Üzüm (çekirdeksiz yaş)		Süt (inek)		Et (sığır)		Yumurta	
	Cari fiyat	reel fiyat	Cari fiyat	reel fiyat	Cari fiyat	reel fiyat	Cari fiyat	reel fiyat	Cari fiyat	reel fiyat	Cari fiyat	reel fiyat
1983	28,9	17,2	23,8	14,1	73,0	43,3	54,8	32,5	647,8	384,5	12,4	7,4
1984	62,1	24,5	49,7	19,6	123,0	48,5	80,7	31,8	940,0	371,0	18,5	7,3
1985	97,0	26,7	94,0	25,9	171,0	47,1	135,0	37,2	1305,8	359,9	24,0	6,6
1986	85,0	18,1	140,0	29,8	251,0	53,4	156,0	33,2	1648,8	350,6	31,0	6,6
1987	131,0	21,0	181,0	29,0	360,0	57,8	203,0	32,6	2879,8	462,2	52,0	8,3
1988	165,0	15,5	312,0	29,4	496,0	46,7	335,0	31,5	4377,8	412,1	78,0	7,3
1989	372,0	21,4	485,0	27,8	1051,0	60,3	556,0	31,9	8500,0	487,9	140,0	8,0
1990	787,0	29,7	1000,0	37,7	1430,0	53,9	1033,0	38,9	12676,9	477,7	218,0	8,2
1991	799,0	19,4	1279,0	31,0	2075,0	50,4	1630,0	39,6	22158,7	537,7	310,0	7,5
1992	1220,0	18,3	1862,0	27,9	4030,0	60,3	2717,0	40,7	39052,0	584,6	735,0	11,0
1993	2399,0	22,7	4597,0	43,4	5166,0	48,8	4143,0	39,2	85469,0	807,8	966,0	9,1
1994	4732,0	20,3	9369,0	40,1	11518,0	49,3	8067,0	34,5	190156,0	814,3	1643,0	7,0
1995	14019,0	32,3	12888,0	29,7	18824,0	43,3	16057,0	37,0	365000,0	840,3	3828,0	8,8
1996	15466,0	20,2	27200,0	35,6	30650,0	40,1	27165,0	35,6	398750,0	521,9	7039,0	9,2
1997	29251,0	21,1	53190,0	38,3	54819,0	39,5	51108,0	36,8	726432,0	523,0	11874,0	8,5
1998	73380,0	30,8	91017,0	38,1	129098,0	54,1	104904,0	44,0	1432533,0	600,3	17788,0	7,5
1999	103441,0	28,3	127.565,0	34,9	204.301,0	55,9	107.632,0	29,5	2.023.935,0	554,0	26053,0	7,1
2000	175735,0	31,8	203.643,0	36,8	280.139,0	50,6	130.000,0	23,5	2.375.754,0	429,5	47142,0	8,5
2001	314321,0	35,2	260.741,0	29,2	474.864,0	53,1	215.000,0	24,1	2.765.000,0	309,3	69378,0	7,8
2002	374474,0	28,9	304.863,0	23,5	750.774,0	57,9	400.000,0	30,9	3.600.000,0	277,8	122216,0	9,4
2003	467593,0	28,8	582.511,0	35,9	892.546,0	55,0	450.000,0	27,7	6.491.731,0	399,7	94663,0	5,8

Kaynak :, TKB, Bilgi İşlem Verileri, 2005 , Ankara..

Ek 2 Bazı Gübre Fiyatları (TL/kg)

Yıllar	A. Sülfat (%21 N)	Artış (%)	A. Nitrat (%26 N)	Artış (%)	Üre	Artış (%)	TSP	Artış (%)	DAP	Artış (%)	Kompoze (20-20-20)	Artış (%)
1983	10,0	-	12,0	-	21,5	-	20,0	-	29,0	-	20,0	-
1984	23,0	130,0	27,0	125,0	47,0	118,6	44,0	120,0	69,0	137,9	45,0	125,0
1985	37,0	60,9	44,0	63,0	77,0	63,8	70,0	59,1	107,0	55,1	74,0	64,4
1986	44,0	18,9	52,0	18,2	92,0	19,5	62,0	-11,4	120,0	12,1	77,0	4,1
1987	69,0	56,8	82,0	57,7	131,0	42,4	110,0	77,4	181,0	50,8	115,0	49,4
1988	130,0	88,4	158,0	92,7	238,0	81,7	196,0	78,2	336,0	85,6	224,0	94,8
1989	142,0	9,2	172,0	8,9	242,0	1,7	200,0	2,0	250,0	-25,6	220,0	-1,8
1990	250,0	76,1	363,0	111,0	479,0	97,9	354,0	77,0	562,0	124,8	431,0	95,9
1991	370,0	48,0	600,0	65,3	720,0	50,3	409,0	15,5	640,0	13,9	530,0	23,0
1992	697,0	88,4	930,0	55,0	1087,0	51,0	950,0	132,3	1387,0	116,7	1030,0	94,3
1993	1337,0	91,8	1423,0	53,0	1646,0	51,4	1367,0	43,9	2255,0	62,6	1759,0	70,8
1994	6100,0	356,2	7000,0	391,9	9000,0	446,8	11000,0	704,7	12800,0	467,6	10200,0	479,9
1995	7900,0	29,5	9500,0	35,7	13750,0	52,8	13700,0	24,5	17000,0	32,8	12000,0	17,6
1996	15500,0	96,2	17000,0	78,9	24000,0	74,5	25000,0	82,5	31000,0	82,4	22000,0	83,3
1997	27500,0	77,4	31000,0	82,4	38000,0	58,3	53000,0	112,0	62000,0	100,0	45000,0	104,5
1998	32500,0	18,2	41500,0	33,9	50000,0	31,6	67000,0	26,4	87000,0	40,3	57000,0	26,7
1999	39000	20,0	38000	-8,4	48000	-4,0	93000	38,8	94000	8,0	66000	15,8
2000	70083	79,7	78125	105,6	104083	116,8	138000	48,4	109500	16,5	110417	67,3
2001*	145912	108,2	158843	103,3	193541	85,9	230862	67,3	261870	139,2	201017	82,1
2002*	163174	11,8	173073	9,0	236647	22,3	296834	28,6	333586	27,4	244845	21,8
2003*	194584	19,2	230326	33,1	309476	30,8	361743	21,9	388437	16,4	284963	16,4

Kaynak:TZOB, Zirai İktisadi Rapor Çeşitli Yıllar

* TKB, Bilgi İşlem Verileri, 2005 , Ankara

Ek 3. Bazı Tarımsal Mücadele İlacı Fiyatları (TL / kg)

Yıllar	Lebaycid	Artış (%)	Kükürt	Artış (%)	WeedKiller	Artış (%)	Antrocol	Artış (%)
1983	1780,0	-	70,0	-	637,0	-	800,0	-
1984	2490,0	39,9	85,0	21,4	700,0	9,9	1080,0	35,0
1985	3800,0	52,6	115,0	35,3	1171,0	67,3	1650,0	52,8
1986	6700,0	76,3	160,0	39,1	1328,0	13,4	3050,0	84,8
1987	9831,0	46,7	180,0	12,5	4572,0	244,3	3600,0	18,0
1988	24000,0	144,1	350,0	94,4	8206,0	79,5	7996,0	122,1
1989	35000,0	45,8	700,0	100,0	9520,0	16,0	13650,0	70,7
1990	47000,0	34,3	1008,0	44,0	19400,0	103,8	22723,0	66,5
1991	72000,0	53,2	1300,0	29,0	26000,0	34,0	29000,0	27,6
1992	130000,0	80,6	2000,0	53,8	33040,0	27,1	44155,0	52,3
1993	286921,0	120,7	2465,0	23,3	63612,0	92,5	111950,0	153,5
***1994**	537852,0	87,5	57627,0	2237,8	111627,0	75,5	307344,0	174,5
***1995**	833014,0	54,9	89251,0	54,9	186858,0	67,4	476008,0	54,9
***1996**	966882,0	16,1	160575,0	79,9	310828,0	66,3	860000,0	80,7
***1997**	2868040,0	196,6	307290,0	91,4	514350,0	65,5	1638880,0	90,6
***1998**	4378080,0	52,7	469080,0	52,7	843030,0	63,9	2501760,0	52,7
****1999**	13773240,0	214,6	745000,0	58,8	1839000,0	118,1	5526800,0	120,9
****2000**	17816760,0	29,4	812500,0	9,1	2904000,0	57,9	7286000,0	31,8
****2001**	42113020,0	136,4	1250000,0	53,8	6696500,0	130,6	9289200,0	27,5
****2002**	42113020,0	0,0	2500000,0	100,0	7242330,0	8,2	23610384,0	154,2
****2003**	42113020,0	0,0	2980000,0	19,2	9198000,0	27,0	26006400,0	10,1

Kaynak : TZOB, 1994, Zirai İktisadi Rapor, 1992-1993 Y.No:174, Ankara..

*, Zirai İlaç Samsun Bölge Bayii Kayıtları, 2005, Samsun..

**Gümüşhane Tarım İl müdürlüğü Kayıtları, 2005, Gümüşhane..

Ek 4. Tohumluk Fiyatları (TL/kg)

Yıllar	Ekmeklik Buğday 2.Grup	Artış (%)	Ayçiçeği	Artış (%)	Pamuk (saf)	Artış (%)	*Patates	Artış (%)	*Domates (sanayi tipi)	Artış (%)	**Aşılı Asma Fidanı	Artış (%)
1983	42,5	-	78,0	-	45,0	-	3,0	-	200	-	184,0	-
1984	66,0	55,3	95,0	21,8	85,0	88,9	8,0	166,7	500	150,0	280,0	52,2
1985	91,0	37,9	195,0	105,3	110,0	29,4	15,0	87,5	600	20,0	574,0	105,0
1986	132,0	45,1	245,0	25,6	180,0	63,6	25,0	66,7	800	33,3	755,0	31,5
1987	145,0	9,8	350,0	42,9	220,0	22,2	75,0	200,0	1.000	25,0	1018,0	34,8
1988	212,0	46,2	550,0	57,1	360,0	63,6	100,0	33,3	2.000	100,0	1813,0	78,1
1989	474,0	123,6	994,0	80,7	400,0	11,1	150,0	50,0	4.000	100,0	2311,0	27,5
1990	886,0	86,9	1500,0	50,9	750,0	87,5	400,0	166,7	6.000	50,0	2927,0	26,7
1991	1254,0	41,5	2100,0	40,0	960,0	28,0	600,0	50,0	10.000	66,7	5074,0	73,4
1992	2226,0	77,5	3300,0	57,1	2420,0	152,1	800,0	33,3	20.000	100,0	8555,0	68,6
1993	3794,0	70,4	7150,0	116,7	2860,0	18,2	2000,0	150,0	60.000	200,0	14458,0	69,0
1994	7100,0	87,1	11500,0	60,8	7000,0	144,8	5000,0	150,0	200.000	233,3	38400,0	165,6
1995	17250,0	143,0	25000,0	117,4	15000,0	114,3	15000,0	200,0	800.000	300,0	60000,0	56,3
1996	30000,0	73,9	75000,0	200,0	23000,0	53,3	10000,0	-33,3	1.000.000	25,0	107000,0	78,3
1997	62850,0	109,5	70000,0	-6,7	50000,0	117,4	25000,0	150,0	2.500.000	150,0	205000,0	91,6
1998	90000,0	43,2	275000,0	292,9	70000,0	40,0	60000,0	140,0	4.250.000	70,0	363450,0	77,3
1999	126.000,0	40,0	3.576.000,0	1200,4	130.000,0	85,7	25.000,0	-58,3	4.750.000,0	11,8	412.500,0	13,5
2000	181.000,0	43,7	4.378.000,0	22,4	335.000,0	157,7	50.000,0	100,0	5.325.000,0	12,1	475.600,0	15,3
2001	275.000,0	51,9	2.000.000,0	-54,3	460.000,0	37,3	120.000,0	140,0	6.750.000,0	26,8	598.456,0	25,8
2002	410.000,0	49,1	2.500.000,0	25,0	400.000,0	-13,0	160.000,0	33,3	7.250.000,0	7,4	725.685,0	21,3
2003	481.500,0	17,4	5.000.000,0	100,0	2.300.000,0	475,0	180.000,0	12,5	8.345.000,0	15,1	921.500,0	27,0

Kaynak: TZOB, Zirai İktisadi Rapor, Çeşitli Yıllar

*Beta Tarım A.Ş. Kayıtları, 2005, Ankara..

**Tarım İl Müdürlüğü Kayıtları, 2005, Gümüşhane.

Ek 5. Bazı Traktör-Tarım Alet ve Makine Fiyatları (1000 TL /Adet)

Yıllar	Traktör - Steyr (8073)*	Artış (%)	Pulluk (2 soklu)**	% Artış (%)	Harman Makinası (120'lik Kom)**	Artış (%)
1983	2250,0	-	48,7	-	352,0	-
1984	2985,0	32,7	53,0	8,8	427,5	21,4
1985	5390,0	80,6	90,0	69,8	606,0	41,8
1986	6651,0	23,4	103,0	14,4	800,0	32,0
1987	9135,0	37,3	178,0	72,8	1450,0	81,3
1988	15671,0	71,5	373,0	109,6	3380,0	133,1
1989	30300,0	93,4	550,0	47,5	3750,0	10,9
1990	49701,0	64,0	621,0	12,9	6900,0	84,0
1991	81788,0	64,6	835,0	34,5	10000,0	44,9
1992	142368,0	74,1	2516,0	201,3	14000,0	40,0
1993	235200,0	65,2	3584,0	42,4	24000,0	71,4
1994	500000,0	112,6	4450,0	24,2	26350,0	9,8
1995	600000,0	20,0	13500,0	203,4	86500,0	228,3
1996	985000,0	64,2	18500,0	37,0	120000,0	38,7
1997	2050000,0	108,1	33500,0	81,1	220000,0	83,3
1998	3630000,0	77,1	54000,0	61,2	339000,0	54,1
1999	5602800,0	54,3	72000,0	33,3	400000,0	18,0
2000	7110350,0	26,9	94000,0	30,6	520000,0	30,0
2001	11300600,0	58,9	106000,0	12,8	580000,0	11,5
2002	21775592,0	92,7	125000,0	17,9	620000,0	6,9
2003	27798548,0	27,7	148000,0	18,4	680000,0	9,7

*Kaynak, TZDK, TKB,

**Tarım Kredi Kooperatif Kayıtları , 2005 Gümüşhane.

Ek 6. Akaryakıt Fiyatları (TL /lt)

Yıllar	Normal Benzin	Artış (%)	Motorin	Artış (%)
1983	129,6	-	86,9	-
1984	208,0	60,5	142,0	63,4
1985	282,0	35,6	175,0	23,2
1986	282,0	0,0	202,0	15,4
1987	358,0	27,0	278,0	37,6
1988	750,0	109,5	570,0	105,0
1989	1235,0	64,7	1193,0	109,3
1990	2135,0	72,9	1800,0	50,9
1991	3859,0	80,7	3115,0	73,1
1992	5220,0	35,3	4348,0	39,6
1993	7694,0	47,4	5676,0	30,5
1994	21720,0	182,3	15320,0	169,9
1995	35900,0	65,3	25680,0	67,6
1996	70150,0	95,4	54590,0	112,6
1997	166300,0	137,1	113400,0	107,7
1998	196400,0	18,1	138000,0	21,7
1999	529.300,0	169,5	395.500,0	186,6
2000	571.900,0	8,0	448.900,0	13,5
2001	1.012.289,0	77,0	779.615,0	73,7
2002	1.641.000,0	62,1	1.303.000,0	67,1
2003*	1.755.000,0	6,9	1.349.000,0	3,5

Kaynak:TZOB,Zirai İktisadi Rapor, Çeşitli Yıllar.
*Petrol Ofisi Genel Müdürlüğü, 2005, Ankara.

Ek 7. Tarım İşçileri Asgari Ücretleri (TL/gün)

Yıllar	16 Yaşından Büyük	Artış (%)	16 Yaşından Küçük	Artış (%)
1983	440,0	-	292,0	-
1984	670,0	52,3	445,0	52,4
1985	1140,0	70,1	765,0	71,9
1986	1140,0	0,0	765,0	0,0
1987	2190,0	92,1	1470,0	92,2
1988	3900,0	78,1	2625,0	78,6
1989	7500,0	92,3	5175,0	97,1
1990	13800,0	84,0	10125,0	95,7
***1991**	26700,0	93,5	19590,0	93,5
***1992**	48300,0	80,9	37230,0	90,0
***1993**	83250,0	72,4	67950,0	82,5
***1994**	139125,0	67,1	116250,0	71,1
***1995**	282000,0	102,7	236250,0	103,2
***1996**	567000,0	101,1	480000,0	103,2
***1997**	1231371,0	117,2	997500,0	107,8
***1998**	1594650,0	29,5	1355475,0	35,9
***1999**	3120000,0	95,7	2652000,0	95,7
***2000**	3960000,0	26,9	3375000,0	27,3
***2001**	5598000,0	41,4	4758300,0	41,0
***2002**	8362500,0	49,4	7107000,0	49,4
***2003**	10216666,7	22,2	8550000,0	20,3

Kaynak: TZOB, Zirai İktisadi Rapor,1992-1993 Yayın No:174 Ankara. 1994.

*Tarım İl Müdürlüğü Kayıtları, 2005, Gümüşhane.

Ek 8. Bazı Tarımsal Ürünler İçin DSİ Genel Müdürlüğü Sulama Suyu Ücretleri (3.Grup TL/da)

Yıllar	Hububat	Artış (%)	Mercimek	Artış (%)	Şeker Pancarı	Artış (%)	Pamuk	Artış (%)	Tütün	Artış (%)	Ayçiçeği	Artış (%)	Sebze Bahçeleri	Artış (%)	Meyve Bahçeleri	Artış (%)
1983	160,0	-	160,0	-	360,0	-	360,0	-	360,0	-	160,0	-	540,0	-	540,0	-
1984	320,0	100,0	320,0	100,0	720,0	100,0	720,0	100,0	720,0	100,0	320,0	100,0	1080,0	100,0	1080,0	100,0
1985	600,0	87,5	600,0	87,5	1400,0	94,4	1400,0	94,4	1350,0	87,5	660,0	106,3	2080,0	92,6	2080,0	92,6
1986	960,0	60,0	960,0	60,0	2240,0	60,0	2240,0	60,0	3320,0	145,9	1800,0	172,7	3320,0	59,6	5760,0	176,9
1987	960,0	0,0	960,0	0,0	2240,0	0,0	2240,0	0,0	2160,0	-34,9	1060,0	-41,1	3320,0	0,0	5760,0	0,0
1988	1640,0	70,8	1640,0	70,8	3800,0	69,6	3800,0	69,6	3680,0	70,4	1800,0	69,8	5640,0	69,9	9786,2	69,9
1989	2300,0	40,2	2300,0	40,2	5320,0	40,0	5320,0	40,0	7900,0	114,7	4280,0	137,8	7900,0	40,1	13710,5	40,1
1990	4500,0	95,7	4500,0	95,7	10700,0	101,1	10700,0	101,1	10100,0	27,8	6300,0	47,2	14300,0	81,0	15200,0	10,9
1991	7700,0	71,1	7700,0	71,1	18200,0	70,1	18200,0	70,1	17200,0	70,3	10700,0	69,8	24300,0	69,9	25800,0	69,7
1992	10000,0	29,9	10000,0	29,9	24000,0	31,9	24000,0	31,9	22000,0	27,9	14000,0	30,8	32000,0	31,7	34000,0	31,8
1993	18000,0	80,0	18000,0	80,0	45000,0	87,5	45000,0	87,5	41000,0	86,4	26000,0	85,7	60000,0	87,5	64000,0	88,2
1994	33000,0	83,3	33000,0	83,3	83000,0	84,4	83000,0	84,4	76000,0	85,4	48000,0	84,6	111000,0	85,0	118000,0	84,4
1995	71000,0	115,2	71000,0	115,2	249000,0	200,0	249000,0	200,0	178000,0	134,2	142000,0	195,8	249000,0	124,3	285000,0	141,5
1996	180000,0	153,5	180000,0	153,5	620000,0	149,0	620000,0	149,0	445000,0	150,0	355000,0	150,0	620000,0	149,0	710000,0	149,1
1997	180000,0	0,0	180000,0	0,0	620000,0	0,0	620000,0	0,0	445000,0	0,0	355000,0	0,0	620000,0	0,0	710000,0	0,0
1998	295000,0	63,9	295000,0	63,9	1015000,0	63,7	1015000,0	63,7	730000,0	64,0	580000,0	63,4	1015000,0	63,7	1165000,0	64,1
1999	930000,0	215,3	930000,0	215,3	3200000,0	215,3	3200000,0	215,3	2300000,0	215,1	1825000,0	214,7	3200000,0	215,3	3675000,0	215,5
2000	2000000,0	115,1	2000000,0	115,1	4000000,0	25,0	4000000,0	25,0	2800000,0	21,7	3000000,0	64,4	4000000,0	25,0	4600000,0	25,2
2001	5500000,0	175,0	5500000,0	175,0	11000000,0	175,0	11000000,0	175,0	7700000,0	175,0	8300000,0	176,7	11000000,0	175,0	12700000,0	176,1
2002	11850000,0	115,5	11850000,0	115,5	37200000,0	238,2	37200000,0	238,2	24550000,0	218,8	18450000,0	122,3	37200000,0	238,2	37200000,0	192,9
2003	19000000,0	60,3	19000000,0	60,3	61000000,0	64,0	61000000,0	64,0	40000000,0	62,9	30000000,0	62,6	61000000,0	64,0	61000000,0	64,0

Not : Bu fiyatlar cazibeli sulamalara aittir. Pompaj sulamaları bu fiyatların yaklaşık 2,5 katıdır.

Kaynak:DSİ, 5.Bölge Müdürlüğü Kayıtları, 2005, Ankara.

Ek 9. Sanayi Yemi Fiyatları (TL / kg)

Yıllar	Yumurta Yemi	Artış (%)	Süt Yemi	Artış (%)	Besi Yemi	Artış (%)
1983	38,0	-	33,0	-	33,0	-
1984	60,0	57,9	45,0	36,4	45,0	36,4
1985	80,0	33,3	64,0	42,2	64,0	42,2
1986	100,0	25,0	80,0	25,0	80,0	25,0
1987	175,0	75,0	145,0	81,3	140,0	75,0
1988	310,0	77,1	220,0	51,7	210,0	50,0
1989	500,0	61,3	380,0	72,7	370,0	76,2
1990	720,0	44,0	530,0	39,5	520,0	40,5
1991	1240,0	72,2	890,0	67,9	885,0	70,2
1992	2240,0	80,6	1650,0	85,4	1650,0	86,4
1993	2671,0	19,2	1972,0	19,5	1972,0	19,5
1994	4980,0	86,4	4640,0	135,3	4470,0	126,7
1995	8990,0	80,5	6430,0	38,6	6350,0	42,1
1996	21000,0	133,6	17100,0	165,9	17100,0	169,3
1997	31000,0	47,6	25550,0	49,4	25250,0	47,7
1998	55300,0	78,4	46000,0	80,0	45000,0	78,2
***1999**	89.308	61	80.000	73,9	74.906	66,5
***2000**	133.401	49	132.400	65,5	93.106	24,3
***2001**	245.755	84	210.000	58,6	130.742	40,4
***2002**	327.115	33	237.600	13,1	193.870	48,3
***2003**	389.729	19	302.500	27,3	242.341	25,0

Kaynak: TZOB, Zirai İktisadi Rapor , Çeşitli Yıllar,

*Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü Kayıtları , 2005, Ankara.

Ek 10. Araştırma Kapsamındaki Ürün ve Seçilmiş Girdi Fiyatlarında Ortalama Yıllık Artışlar (%) (1983-2003)

Ürünler	**1983**	**1984**	**%**	**1985**	**%**	**1986**	**%**	**1987**	**%**	**1988**	**%**	**1989**	**%**	**1990**	**%**
Buğday	29	46	58,6	62	34,7	75	20,9	97	29,3	174	79,3	312	79,2	500	63,2
Mercimek	67	118	77,1	223	87,5	364	63,2	284	-78,0	433	52,4	703	62,3	1293	83,9
Ş. Pancarı	6	8	29,0	11	43,0	15	36,3	21	40,0	35	66,6	65	85,7	112	72,3
Pamuk	130	180	38,4	232	28,8	285	22,8	345	21,0	870	152,1	1560	79,3	2150	37,8
Tütün	465	710	52,6	1735	144,3	2800	61,3	4200	50,0	7500	78,5	11000	46,6	15000	36,3
Ayçiçeği	72	110	52,7	140	27,2	168	20,0	202	20,2	370	83,1	650	75,6	850	30,7
Patates	28	2	115,8	97	56,4	85	-87,6	131	54,1	165	25,9	372	125,4	787	111,5
Domates	23	49	108,6	94	89,2	140	48,9	181	29,2	312	72,3	485	55,4	1000	106,1
Üzüm	73	123	68,5	171	40,1	251	46,7	360	43,4	496	37,7	1051	11,8	1430	36
Süt	54	80	47,3	135	67,1	156	15,5	203	30,1	335	65,0	556	65,9	1033	85,7
yumurta	12	18	49,7	24	26,4	31	29,1	52	67,7	78	50,0	140	79,4	218	55,7
Et (sığır)	647	940	45,2	1306	39,9	1649	26,2	2880	74,6	4378	52,0	8500	94,1	12677	49,1
Girdiler															
Gübre A.Nitrat%26	12	27	125,0	44	62,9	52	18,1	82	57,6	158	92,6	172	8,8	363	11,0
Mazot TL/LT	87	142	63,4	175	23,2	202	15,4	178	37,6	570	105,0	1193	109,2	1800	50,8
İlaç Lebaycid	1780	2490	39,8	3800	52,6	6700	46,3	9831	46,7	24000	114,1	35000	45,8	47000	34,2
Traktör Steyr 8073 1000TL/Adet	2250	29	32,6	5390	80,5	6651	23,3	9135	37,3	15671	71,5	30300	93,3	49701	64,0
Yem (süt)	33	45	36,3	64	42,2	800	25,0	145	81,2	220	51,7	380	72,7	530	39,4
Sulama 3. gruppamuk TL/da	360	720	100,0	1400	94,4	2240	60,0	2240	-	3800	69,6	5320	40,0	10700	101,1
Tohumluk 2.gr ekmeklik	42	66	55,2	91	37,8	132	45,0	145	9,8	212	46,2	474	123,5	886	86,9
Asgari Ücret TL/gün	440	670	52,2	1140	70,1	1140	-	2190	92,1	3900	78,0	7500	92,3	13800	84,0

Kaynak: Ek 1-8'e göre düzenlenmiştir.

Ek 10. (Devam)

Ürünler	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	1996	%	1997	%	1998	%
Buğday	770	54,0	1200	55,8	1900	58,3	3600	89,4	7000	94,4	18000	157,0	33000	83,3	53000	60,6
Mercimek	1821	40,8	2995	64,4	4210	40,5	13531	221,0	37904	180,0	46626	23,0	66321	42,2	133959	102,0
Ş. Pancarı	184	64,2	291	58,1	449	54,2	1032	130,0	2500	142,0	4400	76,0	11000	150,0	16500	50,0
Pamuk	3560	65,5	5600	57,3	8750	56,2	18000	106,0	40000	122,0	70000	75,0	140000	100,0	222000	58,6
Tütün	35100	134,0	46000	31,0	71000	54,3	142000	100,0	250000	76,0	500000	100,0	650000	30,0	951698	46,4
Ayçiçeği	1500	76,4	2500	66,6	4000	60,0	8500	125,0	18000	111,0	35000	94,4	65000	85,7	110000	69,2
Patates	799	1,5	1220	52,6	2399	96,6	4732	97,2	14019	196,0	15466	10,3	29251	79,1	73380	150,9
Domates	1279	27,9	1862	45,5	4597	146,0	9369	104,0	12888	37,5	27200	111,0	53190	95,5	91017	71,1
Üzüm	2075	45,1	4030	94,2	5166	28,1	11518	123,0	18824	63,4	30650	62,8	54819	78,8	129098	135,5
Süt	1630	57,7	2717	66,6	4143	52,4	8067	94,7	16057	99,0	27165	69,1	51108	88,1	104904	105,3
yumurta	310	42,2	735	137,0	966	31,4	1643	70,0	3828	133,0	7039	83,8	11874	68,7	17778	49,7
Et (sığır)	22159	74,7	39052	76,2	85469	118,8	190156	122,2	365000	91,9	398750	9,2	654077	64,0	1435346	119,4
Girdiler																
Gübre A.Nitrat%26	600	65,2	930	55,2	1423	53,0	7000	392,0	9500	35,7	17000	78,9	31.000,0	82,3	41500,0	33,8
Mazot TL/LT	3115	73,0	4348	39,5	5676	30,5	15320	170,0	25680	67,6	54590	112,5	113.400,0	108	138000,0	21,6
İlaç Lebaycid	72000	53,1	130000	80,5	286921	121,0	537852	87,4	833014	54,8	966882	16,0	286.804,0	197	4378080,0	52,6
Traktör Steyr 8073 1000TL/Adet	81878	64,4	142368	73,8	235200	65,2	500000	112,0	600000	20,0	985000	64,1	2005000,0	108	3630000,0	77
Yem (süt)	890	67,9	1650	85,3	1972	19,5	4640	135,0	6430	38,5	17100	166,0	25.550,0	49,4	46000,0	80
Sulama 3. gruppamuk TL/da	18200	70,0	24000	31,8	45000	87,5	83000	84,4	249000	200,0	620000	149,0	620.000,0	-	1015000,0	63,7
Tohumluk 2.gr ekmeklik	1254	41,5	2226	77,5	3794	70,4	7100	87,1	17250	143,0	30000	73,9	62.850,0	109	90000,0	43,1
Asgari Ücret TL/gün	26700	93,4	48300	80,8	83250	72,3	139125	67,1	282000	103,0	567000	101,0	231.000,0	117	15946501,0	29,5

Kaynak: Ek 1-8'e göre düzenlenmiştir.

Ek 10. (Devam)

Ürünler	**1999**	**%**	**2000**	**%**	**2001**	**%**	**2002**	**%**	**2003**	**%**
Buğday	80.000,0	50,9	102.000,0	27,5	164.000,0	60,8	230.000,0	40,2	325.000,0	41,3
Mercimek	208.000,0	55,3	303.630,0	46,0	455.915,0	50,2	832.591,0	82,6	1.094.000,0	31,4
Ş. Pancarı	27.000,0	63,6	33.750,0	25,0	50.000,0	48,1	74.000,0	48,0	88.000,0	18,9
Pamuk	230.000,0	3,6	380.000,0	65,2	680.000,0	78,9	800.000,0	17,6	900.000,0	12,5
Tütün	1.750.000,0	83,9	2.200.000,0	25,7	3.000.000,0	36,4	3.906.000,0	30,2	4.296.600,0	10,0
Ayçiçeği	130.000,0	18,2	165.000,0	26,9	280.000,0	69,7	460.000,0	64,3	460.000,0	0,0
Patates	103.441,0	41,0	175.735,0	69,9	314.321,0	78,9	374.474,0	19,1	467.593,0	24,9
Domates	127.565,0	40,2	203.643,0	59,6	260.741,0	28,0	304.863,0	16,9	582.511,0	91,1
Üzüm	204.301,0	58,3	280.139,0	37,1	474.864,0	69,5	750.774,0	58,1	892.546,0	18,9
Süt	107.632,0	2,6	130.000,0	20,8	215.000,0	65,4	400.000,0	86,0	450.000,0	12,5
yumurta	26.053,0	46,5	47.142,0	80,9	69.378,0	47,2	122.216,0	76,2	94.663,0	-22,5
Et (sığır)	2.023.935,0	41,0	2.375.754,0	17,4	2.765.000,0	16,4	3.600.000,0	30,2	6.491.731,0	80,3
Girdiler										
Gübre A.Nitrat%26	38.000,0	-8,4	78.125,0	105,6	158.843,0	103,3	173.073,0	9,0	230.326,0	33,1
Mazot TL/LT	395.500,0	186,6	448.900,0	13,5	779.615,0	73,7	1.303.000,0	67,1	1.349.000,0	3,5
İlaç Lebaycid	13.773.240,0	214,6	17.816.760,0	29,4	42.113.020,0	136,4	42.113.020,0	0,0	42.113.020,0	0,0
Traktör Steyr 8073 1000TL/Adet	5.602.800,0	54,3	7.110.350,0	26,9	11.300.600,0	58,9	21.775.592,0	92,7	27.798.548,0	27,7
Yem (süt)	80.000,0	73,9	132.400,0	65,5	210.000,0	58,6	237.600,0	13,1	302.500,0	27,3
Sulama 3. gruppamuk TL/da	3.200.000,0	215,3	4.000.000,0	25,0	11.000.000,0	175,0	37.200.000,0	238,2	61.000.000,0	64,0
Tohumluk 2.gr ekmeklik	126.000,0	40,0	181.000,0	43,7	275.000,0	51,9	410.000,0	49,1	481.500,0	17,4
Asgari Ücret TL/gün	3.120.000,0	95,7	3.960.000,0	26,9	5.598.000,0	41,4	8.362.000,0	49,4	10.216.666,7	22,2

Kaynak: Ek 1-8'e göre düzenlenmiştir.

Ek 11. Buğday- Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Buğday Fiyatı (TL/kg)	Gübre A.Nitrat %26 (TL/kg)	1 kg gübre almak için gerekli Buğday miktarı (kg)	İlaç WeedKiller (TL/kg)	1 kg ilaç almak için gerekli buğday miktarı (kg)	Tohumluk (TL/kg)	1 kg tohum almak için gerekli buğday (kg)	Traktör Steyr (8073) (1000TL/Ad)	1 adet Traktör almak için gerekli buğday (ton)	Mazot (TL/lt)	1 lt mazot ile alınabilecek buğday miktarı (kg)	Sulama Suyu (TL/da)	1 da alan için gerekli buğday (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 gün işçilik ödeyebilmek için gerekli buğday (kg)
1983	29	12	0,4	637	22	42,5	1,5	2250	77,6	86,9	3,00	160	5,5	440	15,2
1984	46	27	0,6	700	15,2	66	1,4	2985	64,9	142	3,09	320	7	670	14,6
1985	62	44	0,7	1171	18,9	91	1,5	5390	86,9	175	2,82	600	9,7	1140	18,4
1986	75	52	0,7	1328	17,7	132	1,8	6651	88,7	202	2,69	960	12,8	1140	15,2
1987	97	82	0,8	4572	47,1	145	1,5	9135	94,2	278	2,87	960	9,9	2190	22,6
1988	174	158	0,9	8206	47,2	212	1,2	15671	90,1	570	3,28	1640	9,4	3900	22,4
1989	312	172	0,6	9520	30,5	474	1,5	30300	97,1	1193	3,82	2300	7,4	7500	24
1990	500	363	0,7	19400	38,8	886	1,8	49701	99,4	1800	3,60	4500	9	13800	27,6
1991	770	600	0,8	26000	33,8	1254	1,6	81788	106,2	3115	4,05	7700	10	26700	34,7
1992	1200	930	0,8	33040	27,5	2226	1,9	142368	118,6	4348	3,62	10000	8,3	48300	40,3
1993	1900	1423	0,7	63612	33,5	3797	2	235200	123,8	5676	2,99	18000	9,5	83250	43,8
1994	3600	7000	1,9	111627	31	7100	2	500000	138,9	15320	4,26	33000	9,2	139125	38,6
1995	7000	9500	1,4	186828	26,7	17250	2,5	600000	85,7	25680	3,67	71000	10,1	282567	40,4
1996	18000	17000	0,9	310828	17,3	30000	1,7	985000	54,7	54590	3,03	180000	10	567000	31,5
1997	33000	31000	0,9	514350	15,6	62850	1,9	2050000	62,1	113400	3,44	180000	5,5	1231371	37,3
1998	53000	41500	0,8	843030	15,9	90000	1,7	3630000	68,5	138000	2,60	295000	5,6	1594650	30,1
1999	80000	39000	0,5	1839000	23	126000	1,6	5602800	70	395500	4,94	930000	11,6	3120000	39
2000	102000	70083	0,7	2904000	28,5	181000	1,8	7110350	69,7	448900	4,40	2000000	19,6	3960000	38,8
2001	164000	145912	0,9	6696500	40,8	275000	1,7	11300600	68,9	779615	4,75	5500000	33,5	5598000	34,1
2002	230000	163174	0,7	7242330	31,5	410000	1,8	21775592	94,7	1303000	5,67	11850000	51,5	8362500	36,4
2003	325000	194584	0,6	9198000	28,3	481500	1,5	27798548	85,5	1349000	4,15	19000000	58,5	10216667	31,4

Kaynak: Ek 1-8'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek 12. Mercimek –Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Mercimek Fiyatı (TL/kg)	Gübre DAP (TL/kg)	1 kg gübre almak için gerekli mercimek miktarı (kg)	İlaç WeedKiller (TL/kg)	1 kg ilaç almak için gerekli mercimek miktarı (kg)	Traktör Steyr (8073) (1000TL/Ad)	1 adet Traktör almak için gerekli mercimek (ton)	Mazot (TL/lt)	1 lt mazot almak için gerekli mercimek miktarı (kg)	Sulama Suyu (TL/da)	1 da alanı Sulamak için gerekli mercimek miktarı (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 gün işçilik ödeyebilmek için gerekli mercimek (kg)
1983	67,1	29	0,4	637	9,5	2250	33,5	87	1,3	160	2,4	440	6,6
1984	118,9	69	0,6	700	5,9	2985	25,1	142	1,2	320	2,7	670	5,6
1985	223	107	0,5	1171	5,3	5390	24,2	175	0,8	600	2,7	1140	5,1
1986	364	120	0,3	1328	3,6	6651	18,3	202	0,6	960	2,6	1140	3,1
1987	284	181	0,6	4572	16,1	9135	32,2	278	1,0	960	3,4	2190	7,7
1988	433	336	0,8	8206	19,0	15671	36,2	570	1,3	1640	3,8	3900	9,0
1989	703	250	0,4	9520	13,5	30300	43,1	1193	1,7	2300	3,3	7500	10,7
1990	1293	562	0,4	19400	15,0	49701	38,4	1800	1,4	4500	3,5	13800	10,7
1991	1821	640	0,4	26000	14,3	81788	44,9	3115	1,7	7700	4,2	26700	14,7
1992	2995	1387	0,5	33040	11,0	142368	47,5	4348	1,5	10000	3,3	48300	16,1
1993	4210	2255	0,5	63612	15,1	235200	55,9	5676	1,3	18000	4,3	83250	19,8
1994	13531	12800	0,9	111627	8,2	500000	37,0	15320	1,1	33000	2,4	139125	10,3
1995	37901	17000	0,4	186828	4,9	600000	15,8	25680	0,7	71000	1,9	282567	7,5
1996	46626	31000	0,7	310828	6,7	985000	21,1	54590	1,2	180000	3,9	567000	12,2
1997	66321	62000	0,9	514350	7,8	2050000	30,9	113400	1,7	180000	2,7	1231371	18,6
1998	133959	87000	0,6	843030	6,3	3630000	27,1	138000	1,0	295000	2,2	1594650	11,9
1999	208000,0	94000	0,5	1839000	8,8	5602800	26,9	395500	1,9	930000	4,5	3120000	15,0
2000	303630,0	109500	0,4	2904000	9,6	7110350	23,4	448900	1,5	2000000	6,6	3960000	13,0
2001	455915,0	261870	0,6	6696500	14,7	11300600	24,8	779615	1,7	5500000	12,1	5598000	12,3
2002	832591,0	333586	0,4	7242330	8,7	21775592	26,2	1303000	1,6	11850000	14,2	8362500	10,0
2003	1094000,0	388437	0,4	9198000	8,4	27798548	25,4	1349000	1,2	19000000	17,4	10216667	9,3

Kaynak: Ek 1-5, 6-8'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek 13. Şekerpancarı –Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Şeker Pancarı Fiyatı (TL/kg)	Gübre TSP (TL/kg)	1 kg gübre alabilmek için gerekli şeker pancarı miktarı (kg)	Traktör Steyr (8073) (1000TL/Ad)	1 adet traktör almak için gerekli şeker pancarı (ton)	Mazot (TL/lt)	1 lt mazot almak için gerekli şekerpancarı miktarı (kg)	Sulama Suyu	1 da alan sulamak için gerekli şeker pancarı (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 gün işçilik ödeyebilmek için gerekli şeker pancarı (kg)
1983	6,0	20	3,3	2250	375,0	86,9	14,5	360	60,0	440,0	73,3
1984	7,7	44	5,7	2985	387,7	142,0	18,4	720	93,5	670,0	87,0
1985	11,0	70	6,4	5390	490,0	175,0	15,9	1400	127,3	1140,0	103,6
1986	15,0	62	4,1	6651	443,4	202,0	13,5	2240	149,3	1140,0	76,0
1987	21,0	110	5,2	9135	435,0	278,0	13,2	2240	106,7	2190,0	104,3
1988	35,0	196	5,6	15671	447,7	570,0	16,3	3800	108,6	3900,0	111,4
1989	65,0	200	3,1	30300	466,2	1193,0	18,4	5320	81,8	7500,0	115,4
1990	112,0	354	3,2	49701	443,8	1800,0	16,1	10700	95,5	13800,0	123,2
1991	184,0	409	2,2	81788	444,5	3115,0	16,9	18200	98,9	26700,0	145,1
1992	291,0	950	3,3	142368	489,2	4348,0	14,9	24000	82,5	48300,0	166,0
1993	449,0	1367	3,0	235200	523,8	5676,0	12,6	4500	10,0	83250,0	185,4
1994	1032,0	11000	10,7	500000	484,5	15320,0	14,8	83000	80,4	139125,0	134,8
1995	2500,0	13700	5,5	600000	240,0	25680,0	10,3	249000	99,6	282567,0	113,0
1996	4400,0	25000	5,7	985000	223,9	54590,0	12,4	620000	140,9	567000,0	128,9
1997	11000,0	53000	4,8	2050000	186,4	113400,0	10,3	620000	56,4	1231371,0	111,9
1998	16500,0	67000	4,1	3630000	220,0	138000,0	8,4	1015000	61,5	1594650,0	96,6
1999	27.000,0	93000	3,4	5602800,0	207,5	395500,0	14,6	3.200.000,0	118,5	3120000,0	115,6
2000	33.750,0	138000	4,1	7110350,0	210,7	448900,0	13,3	4.000.000,0	118,5	3960000,0	117,3
2001	50.000,0	230862	4,6	11300600,0	226,0	779615,0	15,6	11.000.000,0	220,0	5598000,0	112,0
2002	74.000,0	296834	4,0	21775592,0	294,3	1303000,0	17,6	37.200.000,0	502,7	8362500,0	113,0
2003	88.000,0	361743	4,1	27798548,0	315,9	1349000,0	15,3	61.000.000,0	693,2	10216666,7	116,1

Kaynak: Ek 1-2,5-8 ’den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek 14. Pamuk –Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Pamuk Fiyatı (TL/kg)	Gübre Kompoze 20-20-20 (TL/kg)	1 kg gübre almak için gerekli pamuk miktarı (kg)	İlaç Lebaycid (TL/kg)	1 kg ilaç almak için gerekli pamuk miktarı (kg)	Tohumluk (TL/kg)	1 kg tohum almak için gerekli pamuk (kg)	Traktör Steyr (8073) (1000TL/Ad)	1 adet Traktör almak için gerekli pamuk (ton)	Mazot (TL/lt)	1 lt mazot almak için gerekli pamuk miktarı (kg)	Sulama Suyu (TL/da)	1 da alan sulamak için gerekli pamuk miktarı (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 gün işçilik ödeyebilmek için gerekli pamuk miktarı (kg)
1983	130	20	0,2	1780	13,7	45	0,3	2250	17,3	87	0,7	360	2,8	440	3,4
1984	180	45	0,3	2490	13,8	85	0,5	2985	16,6	142	0,8	720	4,0	670	3,7
1985	232	74	0,3	3800	16,4	110	0,5	5390	23,2	175	0,8	1400	6,0	1140	4,9
1986	285	77	0,3	6700	23,5	180	0,6	6651	23,3	202	0,7	2240	7,9	1140	4,0
1987	345	115	0,3	9831	28,5	220	0,6	9135	26,5	278	0,8	2240	6,5	2190	6,3
1988	870	224	0,3	24000	27,6	360	0,4	15671	18,0	570	0,7	3800	4,4	3900	4,5
1989	1560	220	0,1	35000	22,4	400	0,3	30300	19,4	1193	0,8	5320	3,4	7500	4,8
1990	2150	431	0,2	47000	21,9	750	0,3	49701	23,1	1800	0,8	10700	5,0	13800	6,4
1991	3560	530	0,1	72000	20,2	960	0,3	81788	23,0	3115	0,9	18200	5,1	26700	7,5
1992	5600	1030	0,2	130000	23,2	2420	0,4	142368	25,4	4348	0,8	24000	4,3	48300	8,6
1993	8750	1759	0,2	286000	32,7	2860	0,3	235200	26,9	5676	0,6	45000	5,1	83250	9,5
1994	18000	10200	0,6	537852	29,9	7000	0,4	500000	27,8	15320	0,9	83000	4,6	139125	7,7
1995	40000	12000	0,3	833014	20,8	15000	0,4	600000	15,0	25680	0,6	249000	6,2	282567	7,1
1996	70000	22000	0,3	966882	13,8	23000	0,3	985000	14,1	54590	0,8	620000	8,9	567000	8,1
1997	140000	45000	0,3	2868040	20,5	50000	0,4	2050000	14,6	113400	0,8	620000	4,4	1231371	8,8
1998	222000	57000	0,3	4378080	19,7	70000	0,3	3630000	16,4	138000	0,6	1015000	4,6	1594650	7,2
1999	230000	66000	0,3	13773240	59,9	130000	0,6	5602800	24,4	395500	1,7	3200000	13,9	3120000	13,6
2000	380000	110417	0,3	17816760	46,9	335000	0,9	7110350	18,7	448900	1,2	4000000	10,5	3960000	10,4
2001	680000	201017	0,3	42113020	61,9	460000	0,7	11300600	16,6	779615	1,1	11000000	16,2	5598000	8,2
2002	800000	244845	0,3	42113020	52,6	400000	0,5	21775592	27,2	1303000	1,6	37200000	46,5	8362500	10,5
2003	900000	284963	0,3	42113020	46,8	2300000	2,6	27798548	30,9	1349000	1,5	61000000	67,8	10216667	11,4

Kaynak: Ek 1-8'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek 15. Tütün –Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Tütün Fiyatı (TL/kg)	Gübre a.Nitrat (%26) (TL/kg)	1 kg gübre almak için gerekli tütün miktarı (kg)	İlaç Antracol (TL/kg)	1 kg ilaç almak için gerekli tütün miktarı (kg)	Traktör Steyr (8073) (1000TL/Ad)	1 adet Traktör almak için gerekli tütün miktarı (ton)	Mazot (TL/lt)	1 lt mazot almak için gerekli tütün miktarı (kg)	Sulama Suyu (TL/da)	1 da alan sulamak için gerekli tütün miktarı (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 gün işçilik ödeyebilmek için gerekli tütün miktarı (kg)
1983	465	12	0,026	800	1,7	2250	4,8	86,9	0,187	360	0,8	440	0,9
1984	710	27	0,038	1080	1,5	2985	4,2	142,0	0,200	720	1,0	670	0,9
1985	1735	44	0,025	1650	1,0	5390	3,1	175,0	0,101	1350	0,8	1140	0,7
1986	2800	52	0,019	3050	1,1	6651	2,4	202,0	0,072	3320	1,2	1140	0,4
1987	4200	82	0,020	3600	0,9	9135	2,2	278,0	0,066	2160	0,5	2190	0,5
1988	7500	158	0,021	7996	1,1	15671	2,1	570,0	0,076	3680	0,5	3900	0,5
1989	11000	172	0,016	13650	1,2	30300	2,8	1193,0	0,108	7900	0,7	7500	0,7
1990	15000	363	0,024	22723	1,5	49701	3,3	1800,0	0,120	10100	0,7	13800	0,9
1991	35100	600	0,017	29000	0,8	81788	2,3	3115,0	0,089	17200	0,5	26700	0,8
1992	46000	930	0,020	44155	1,0	142368	3,1	4348,0	0,095	22000	0,5	48300	1,1
1993	71000	1423	0,020	11190	0,2	235200	3,3	5676,0	0,080	41000	0,6	83250	1,2
1994	142000	7000	0,049	307344	2,2	500000	3,5	15320,0	0,108	76000	0,5	139125	1,0
1995	250000	9500	0,038	476008	1,9	600000	2,4	25680,0	0,103	178000	0,7	282567	1,1
1996	500000	17000	0,034	860000	1,7	985000	2,0	54590,0	0,109	445000	0,9	567000	1,1
1997	650000	31000	0,048	1638880	2,5	2050000	3,2	113400,0	0,174	445000	0,7	1231371	1,9
1998	951698	41500	0,044	2501760	2,6	3630000	3,8	138000,0	0,145	730000	0,8	1594650	1,7
1999	1750000	38000	0,022	5526800	3,2	5602800	3,2	395500	0,226	2300000	1,3	3120000	1,8
2000	2200000	78125	0,036	7286000	3,3	7110350	3,2	448900	0,204	2800000	1,3	3960000	1,8
2001	3000000	158843	0,053	9289200	3,1	11300600	3,8	779615	0,260	7700000	2,6	5598000	1,9
2002	3906000	173073	0,044	23610384	6,0	21775592	5,6	1303000	0,334	24550000	6,3	8362500	2,1
2003	4296600	230326	0,054	26006400	6,1	27798548	6,5	1349000	0,314	40000000	9,3	10216667	2,4

Kaynak : Ek 1,2,3,5-8’den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek 16. Ayçiçeği –Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Ayçiçeği Fiyatı (TL/kg)	Gübre (TSP) (TL/kg)	1 kg gübre almak için gerekli Ayçiçeği miktarı (kg)	Tohumluk (TL/kg)	1 kg tohum almak için gerekli Ayçiçeği miktarı (kg)	Traktör Steyr (8073) (1000TL/Ad)	1 adet Traktör almak için gerekli Ayçiçeği (ton)	Mazot (TL/lt)	1 lt mazot almak için gerekli Ayçiçeği miktarı (kg)	Sulama Suyu (TL/da)	1 da alan sulamak için gerekli Ayçiçeği miktarı (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 gün işçilik ödeyebilmek için Ayçiçeği (kg)
1983	72	20	0,28	78	1,1	2250	31,3	87	1,21	160	2,2	440	6,1
1984	110	44	0,40	95	0,9	2985	27,1	142	1,29	320	2,9	670	6,1
1985	140	70	0,50	195	1,4	5390	38,5	175	1,25	660	4,7	1140	8,1
1986	168	62	0,37	245	1,5	6651	39,6	202	1,20	1800	10,7	1140	6,8
1987	202	110	0,54	350	1,7	9135	45,2	278	1,38	1060	5,2	2190	10,8
1988	370	196	0,53	550	1,5	15671	42,4	570	1,54	1800	4,9	3900	10,5
1989	650	200	0,31	994	1,5	30300	46,6	1193	1,84	4280	6,6	7500	11,5
1990	850	354	0,42	1500	1,8	49701	58,5	1800	2,12	6300	7,4	13800	16,2
1991	1500	409	0,27	2100	1,4	81788	54,5	3115	2,08	10700	7,1	26700	17,8
1992	2500	950	0,38	3300	1,3	142368	56,9	4348	1,74	14000	5,6	48300	19,3
1993	4000	1367	0,34	7150	1,8	235200	58,8	5676	1,42	26000	6,5	83250	20,8
1994	8500	11000	1,29	11500	1,4	500000	58,8	15320	1,80	48000	5,6	139125	16,4
1995	18000	13700	0,76	25000	1,4	600000	33,3	25680	1,43	142000	7,9	282567	15,7
1996	35000	25000	0,71	75000	2,1	985000	28,1	54590	1,56	355000	10,1	567000	16,2
1997	65000	53000	0,82	70000	1,1	2050000	31,5	113400	1,74	355000	5,5	1231371	18,9
1998	110000	67000	0,61	275000	2,5	3630000	33,0	138000	1,25	580000	5,3	1594650	14,5
1999	130000	93000	0,72	3576000	27,5	5602800	43,1	395500	3,04	1825000	14,0	3120000	24,0
2000	165000	138000	0,84	4378000	26,5	7110350	43,1	448900	2,72	3000000	18,2	3960000	24,0
2001	280000	230862	0,82	2000000	7,1	11300600	40,4	779615	2,78	8300000	29,6	5598000	20,0
2002	460000	296834	0,65	2500000	5,4	21775592	47,3	1303000	2,83	18450000	40,1	8362500	18,2
2003	460000	361743	0,79	5000000	10,9	27798548	60,4	1349000	2,93	30000000	65,2	10216667	22,2

Kaynak: Ek 1-8'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek 17. Patates –Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Patates Fiyatı (TL/kg)	Gübre (DAP) (TL/kg)	1 kg gübre alabilmek için gerekli patates miktarı (kg)	İlaç Lebaycid (TL/kg)	1 kg ilaç almak için gerekli Patates miktarı (kg)	Tohumluk (TL/kg)	1 kg tohum almak için gerekli patates miktarı (kg)	Traktör Steyr (8073) (1000TL/Ad)	1 adet Traktör almak için gerekli Patates miktarı (ton)	Mazot (TL/lt)	1 lt mazot ialmak için gerekli patates miktarı (kg)	Sulama Suyu (TL/da)	1 da alan sulamak için gerekli Patates (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 gün işçilik ödeyebilmek için gerekli Patates miktarı (kg)
1983	28,8	29,0	1,0	1780,0	61,8	3,0	0,1	2250,0	78,1	86,9	3,0	160,0	5,6	440,0	15,3
1984	62,2	69,0	1,1	2490,0	40,0	8,0	0,1	2985,0	48,0	142,0	2,3	320,0	5,1	670,0	10,8
1985	97,0	107,0	1,1	3800,0	39,2	15,0	0,2	5390,0	55,6	175,0	1,8	600,0	6,2	1140,0	11,8
1986	85,0	120,0	1,4	6700,0	78,8	25,0	0,3	6651,0	78,2	202,0	2,4	960,0	11,3	1140,0	13,4
1987	131,0	181,0	1,4	9831,0	75,0	75,0	0,6	9135,0	69,7	278,0	2,1	960,0	7,3	2190,0	16,7
1988	165,0	336,0	2,0	24000,0	145,5	100,0	0,6	15671,0	95,0	570,0	3,5	1640,0	9,9	3900,0	23,6
1989	372,0	250,0	0,7	35000,0	94,1	150,0	0,4	30300,0	81,5	1193,0	3,2	2300,0	6,2	7500,0	20,2
1990	787,0	562,0	0,7	47000,0	59,7	400,0	0,5	49701,0	63,2	1800,0	2,3	4500,0	5,7	13800,0	17,5
1991	799,0	640,0	0,8	72000,0	90,1	600,0	0,8	81788,0	102,4	3115,0	3,9	7700,0	9,6	26700,0	33,4
1992	1220,0	1387,0	1,1	130000,0	106,6	800,0	0,7	142368,0	116,7	4348,0	3,6	10000,0	8,2	48300,0	39,6
1993	2399,0	2255,0	0,9	286000,0	119,2	2000,0	0,8	235200,0	98,0	5676,0	2,4	18000,0	7,5	83250,0	34,7
1994	4732,0	12800,0	2,7	537852,0	113,7	5000,0	1,1	500000,0	105,7	15320,0	3,2	33000,0	7,0	139125,0	29,4
1995	14019,0	17000,0	1,2	833014,0	59,4	15000,0	1,1	600000,0	42,8	25680,0	1,8	71000,0	5,1	282567,0	20,2
1996	15466,0	31000,0	2,0	966882,0	62,5	10000,0	0,6	985000,0	63,7	54590,0	3,5	180000,0	11,6	267000,0	17,3
1997	29251,0	62000,0	2,1	2868040,0	98,0	25000,0	0,9	2050000,0	70,1	113400,0	3,9	180000,0	6,2	1231371,0	42,1
1998	73380,0	87000,0	1,2	4378080,0	59,7	60000,0	0,8	3630000,0	49,5	138000,0	1,9	295000,0	4,0	1594650,0	21,7
1999	103441,0	94000,0	0,9	13773240,0	133,2	25000,0	0,2	5526800,0	53,4	395500,0	3,8	3200000,0	30,9	3120000,0	30,2
2000	175735,0	109500,0	0,6	17816760,0	101,4	50000,0	0,3	7286000,0	41,5	448900,0	2,6	4000000,0	22,8	3960000,0	22,5
2001	314321,0	261870,0	0,8	42113020,0	134,0	120000,0	0,4	9289200,0	29,6	779615,0	2,5	11000000,0	35,0	5598000,0	17,8
2002	374474,0	333586,0	0,9	42113020,0	112,5	160000,0	0,4	23610384,0	63,0	1303000,0	3,5	37200000,0	99,3	8362500,0	22,3
2003	467593,0	388437,0	0,8	42113020,0	90,1	180000,0	0,4	26006400,0	55,6	1349000,0	2,9	61000000,0	130,5	10216666,7	21,8

Kaynak: Ek 1-8'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek 18. Domates –Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Domates Fiyatı (TL/kg)	Gübre (DAP) (TL/kg)	1 kg gübre almak için gerekli Domates miktarı (kg)	İlaç Antracol (TL/kg)	1 kg ilaç almak için gerekli Domates miktarı (kg)	Tohumluk (TL/kg)	1 kg tohum almak için gerekli Domates miktarı (kg)	Traktör Steyr (8073) (1000TL/Ad)	1 adet Traktör almak için gerekli Domates miktarı (ton)	Mazot (TL/lt)	1 lt mazot almak için gerekli Domates miktarı (kg)	Sulama Suyu (TL/da)	1 da alan sulamak için gerekli Domates miktarı (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 gün işçilik ödeyebilmek için gerekli Domates miktarı (kg)
1983	24	29	1,22	800	33,6	200	8,4	2250	94,5	87	3,7	160	6,7	440	18,5
1984	50	69	1,39	1080	21,7	500	10,1	2985	60,1	142	2,9	320	6,4	670	13,5
1985	94	107	1,14	1650	17,6	600	6,4	5390	57,3	175	1,9	600	6,4	1140	12,1
1986	140	120	0,86	3050	21,8	800	5,7	6651	47,5	202	1,4	960	6,9	1140	8,1
1987	181	181	1,00	3600	19,9	1000	5,5	9135	50,5	278	1,5	960	5,3	2190	12,1
1988	312	336	1,08	7966	25,5	2000	6,4	15671	50,2	570	1,8	1640	5,3	3900	12,5
1989	485	250	0,52	13650	28,1	4000	8,2	30300	62,5	1193	2,5	2300	4,7	7500	15,5
1990	1000	562	0,56	22723	22,7	6000	6,0	49701	49,7	1800	1,8	4500	4,5	13800	13,8
1991	1279	640	0,50	29000	22,7	10000	7,8	81788	63,9	3115	2,4	7700	6,0	26700	20,9
1992	1862	1387	0,74	44155	23,7	20000	10,7	142368	76,5	4348	2,3	10000	5,4	48300	25,9
1993	4597	2255	0,49	111950	24,4	60000	13,1	235200	51,2	5676	1,2	18000	3,9	83250	18,1
1994	9369	12800	1,37	317344	33,9	200000	21,3	500000	53,4	15320	1,6	33000	3,5	139125	14,8
1995	12888	17000	1,32	476008	36,9	800000	62,1	600000	46,6	25680	2,0	71000	5,5	282567	21,9
1996	27200	31000	1,14	860000	31,6	1000000	36,8	985000	36,2	54590	2,0	180000	6,6	567000	20,8
1997	53190	62000	1,17	1638880	30,8	2500000	47,0	2050000	38,5	113400	2,1	180000	3,4	1231371	23,2
1998	91017	87000	0,96	2501760	27,5	4250000	46,7	3630000	39,9	138000	1,5	295000	3,2	1594650	17,5
1999	127565	94000	0,74	5526800	43,3	4750000	37,2	5526800	43,3	395500	3,1	3200000	25,1	3120000	24,5
2000	203643	109500	0,54	7286000	35,8	5325000	26,1	7286000	35,8	448900	2,2	4000000	19,6	3960000	19,4
2001	260741	261870	1,00	9289200	35,6	6750000	25,9	9289200	35,6	779615	3,0	11000000	42,2	5598000	21,5
2002	304863	333586	1,09	23610384	77,4	7250000	23,8	23610384	77,4	1303000	4,3	37200000	122,0	8362500	27,4
2003	582511	388437	0,67	26006400	44,6	8345000	14,3	26006400	44,6	1349000	2,3	61000000	104,7	10216667	17,5

Kaynak: Ek 1-8'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek 19. Üzüm-Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Üzüm Fiyatı (TL/kg)	Gübre (DAP) (TL/kg)	1 kg gübre almak için gerekli Üzüm miktarı (kg)	İlaç Kükürt (TL/kg)	1 kg ilaç almak için gerekli Üzüm miktarı (kg)	Aşılı Asma Fidanı (Ad.)	1 Ad. Aşılı Asma Fidanı alabilmek için gerekli üzüm (kg)	Sulama Suyu (TL/da)	1 da alan sulamak için gerekli Üzüm miktarı (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 gün işçilik ödeyebilmek için gerekli olan Üzüm miktarı (kg)
1983	73,1	29,0	0,40	70,0	1,0	184,0	2,5	540,0	7,4	440,0	6,0
1984	123,1	69,0	0,56	85,0	0,7	280,0	2,3	1080,0	8,8	670,0	5,4
1985	171,0	107,0	0,63	115,0	0,7	574,0	3,4	2080,0	12,2	1140,0	6,7
1986	251,0	120,0	0,48	160,0	0,6	755,0	3,0	5760,0	22,9	1140,0	4,5
1987	360,0	181,0	0,50	180,0	0,5	1018,0	2,8	5760,0	16,0	2190,0	6,1
1988	496,0	336,0	0,68	350,0	0,7	1813,0	3,7	7900,0	15,9	3900,0	7,9
1989	1051,0	250,0	0,24	700,0	0,7	2311,0	2,2	15200,0	14,5	7500,0	7,1
1990	1430,0	562,0	0,39	1008,0	0,7	2927,0	2,0	25800,0	18,0	13800,0	9,7
1991	2075,0	640,0	0,31	1300,0	0,6	5074,0	2,4	34000,0	16,4	26700,0	12,9
1992	4030,0	1387,0	0,34	2000,0	0,5	8555,0	2,1	64000,0	15,9	48300,0	12,0
1993	5166,0	2255,0	0,44	2465,0	0,5	14458,0	2,8	118000,0	22,8	83250,0	16,1
1994	11518,0	12800,0	1,11	57657,0	5,0	38400,0	3,3	285000,0	24,7	139125,0	12,1
1995	18824,0	17000,0	0,90	89251,0	4,7	60000,0	3,2	710000,0	37,7	282567,0	15,0
1996	30650,0	31000,0	1,01	160575,0	5,2	107000,0	3,5	710000,0	23,2	567000,0	18,5
1997	54819,0	62000,0	1,13	307290,0	5,6	205000,0	3,7	1165000,0	21,3	1231371,0	22,5
1998	129018,0	87000,0	0,67	469080,0	3,6	312720,0	2,4	3675000,0	28,5	1594650,0	12,4
1999	204301,0	94000,0	0,46	745000,0	3,6	412500,0	2,0	3675000,0	18,0	3120000,0	15,3
2000	280139,0	109500,0	0,39	812500,0	2,9	475600,0	1,7	4600000,0	16,4	3960000,0	14,1
2001	474864,0	261870,0	0,55	1250000,0	2,6	598456,0	1,3	12700000,0	26,7	5598000,0	11,8
2002	750774,0	333586,0	0,44	2500000,0	3,3	725685,0	1,0	37200000,0	49,5	8362500,0	11,1
2003	892546,0	388437,0	0,44	2980000,0	3,3	921500,0	1,0	61000000,0	68,3	10216666,7	11,4

Kaynak: Ek 1-4,7,8 ’den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek 20. İnek Sütü –Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari İnek Sütü Fiyatı (TL/kg)	İnek sütü yemi (TL/kg)	1 kg inek sütü yemi almak için gerekli süt (lt)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 gün işçilik ödeyebilmek için gerekli inek süt miktarı (lt)
1983	54,8	33,0	0,6	440,0	8,0
1984	80,7	45,0	0,6	670,0	8,3
1985	135,0	64,0	0,5	1140,0	8,4
1986	156,0	80,0	0,5	1140,0	7,3
1987	203,0	145,0	0,7	2190,0	10,8
1988	335,0	220,0	0,7	3900,0	11,6
1989	566,0	380,0	0,7	7500,0	13,3
1990	1033,0	530,0	0,5	13800,0	13,4
1991	1630,0	890,0	0,5	26700,0	16,4
1992	2717,0	1650,0	0,6	48300,0	17,8
1993	4143,0	1972,0	0,5	83250,0	20,1
1994	8037,0	4640,0	0,6	139125,0	17,3
1995	16057,0	6430,0	0,4	282567,0	17,6
1996	27165,0	17100,0	0,6	567000,0	20,9
1997	51108,0	25550,0	0,5	1231371,0	24,1
1998	104904,0	46000,0	0,4	1594650,0	15,2
1999	107632,0	80000,0	0,7	3120000,0	29,0
2000	130000,0	132400,0	1,0	3960000,0	30,5
2001	215000,0	210000,0	1,0	5598000,0	26,0
2002	400000,0	237600,0	0,6	8362500,0	20,9
2003	450000,0	302500,0	0,7	10216666,7	22,7

Kaynak: Ek 1,8,9 ’dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek 21. Sığır Eti –Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Sığır Eti Fiyatı (TL/kg)	Besi yemi (TL / kg)	1 kg et ile alınabilecek besi yemi miktarı (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 gün işçilik ödeyebilmek için gerekli Sığır Eti (kg)
1983	647,8	33	19,6	440	0,7
1984	940,0	45	20,9	670	0,7
1985	1305,8	64	20,4	1140	0,9
1986	1648,8	80	20,6	1140	0,7
1987	2879,8	140	20,6	2190	0,8
1988	4377,8	210	20,8	3900	0,9
1989	8500,0	370	23,0	7500	0,9
1990	12676,9	250	50,7	13800	1,1
1991	22158,8	885	25,0	26700	1,2
1992	39052,0	1650	23,7	48300	1,2
1993	85469,0	1972	43,3	83250	1,0
1994	190156,0	4470	42,5	139125	0,7
1995	365000,0	6330	57,7	282567	0,8
1996	398750,0	17100	23,3	567000	1,4
1997	726432,0	25250	28,8	1231371	1,7
1998	1432533,0	45000	31,8	1594650	1,1
1999	2.023.935,0	74.906	27,0	3120000,0	1,5
2000	2.375.754,0	93.106	25,5	3960000,0	1,7
2001	2.765.000,0	130.742	21,1	5598000,0	2,0
2002	3.600.000,0	193.870	18,6	8362500,0	2,3
2003	6.491.731,0	242.341	26,8	10216666,7	1,6

Kaynak: Ek 1,8,9 ’dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek 22. Tavuk Yumurtası –Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Tavuk Yumurtası Fiyatı (TL/adet)	Tavuk Yumurtası yemi (TL/ kg)	1 kg Tavuk Yumurtası yemi almak için gerekli yumurta (adet)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 gün işçilik ödeyebilmek için gerekli Tavuk Yumurtası(adet)
1983	12,4	38,0	3,1	440,0	35,5
1984	18,5	60,0	3,2	670,0	36,2
1985	24,0	80,0	3,3	1140,0	47,5
1986	31,0	100,0	3,2	1140,0	36,8
1987	52,0	175,0	3,4	2190,0	42,1
1988	78,0	310,0	4,0	3900,0	50,0
1989	140,0	500,0	3,6	7500,0	53,6
1990	218,0	720,0	3,3	13800,0	63,3
1991	310,0	1240,0	4,0	26700,0	86,1
1992	735,0	2240,0	3,0	48300,0	65,7
1993	966,0	2671,0	2,8	83250,0	86,2
1994	1643,0	4980,0	3,0	139125,0	84,7
1995	3828,0	8990,0	2,3	282567,0	73,8
1996	7039,0	21000,0	3,0	567000,0	80,6
1997	11874,0	31000,0	2,6	1231371,0	103,7
1998	17788,0	55300,0	3,1	1594650,0	89,6
1999	26053,0	89308,0	3,4	3120000,0	119,8
2000	47142,0	133401,0	2,8	3960000,0	84,0
2001	69378,0	245755,0	3,5	5598000,0	80,7
2002	122216,0	327115,0	2,7	8362500,0	68,4
2003	94663,0	389729,0	4,1	10216666,7	107,9

Kaynak: Ek 1,8,9 ’dan yararlanılarak hazırlanmıştır

Ek 1. Araştırma Kapsamına Giren Ürünlerin Cari ve Reel Fiyatları 124
Ek 2 Bazı Gübre Fiyatları (TL/kg) 126
Ek 3. Bazı Tarımsal Mücadele İlacı Fiyatları (TL / kg) 127
Ek 4. Tohumluk Fiyatları (TL/kg)..... 128
Ek 5. Bazı Traktör-Tarım Alet ve Makine Fiyatları (1000 TL /Adet)..... 129
Ek 6. Akaryakıt Fiyatları (TL /lt) 130
Ek 7. Tarım İşçileri Asgari Ücretleri (TL/gün) 131
Ek 8. Bazı Tarımsal Ürünler İçin DSİ Genel Müdürlüğü Sulama Suyu Ücretleri (3.Grup TL/da) 132
Ek 9. Sanayi Yemi Fiyatları (TL / kg)..... 133
Ek 10. Araştırma Kapsamındaki Ürün ve Seçilmiş Girdi Fiyatlarında Ortalama Yıllık Artışlar (%) (1983-2003) 134
Ek 11. Buğday- Çeşitli Girdi Pariteleri..... 137
Ek 12. Mercimek –Çeşitli Girdi Pariteleri 138
Ek 13. Şekerpancarı –Çeşitli Girdi Pariteleri..... 139
Ek 14. Pamuk –Çeşitli Girdi Pariteleri 140
Ek 15. Tütün –Çeşitli Girdi Pariteleri..... 141
Ek 16. Ayçiçeği –Çeşitli Girdi Pariteleri 142
Ek 17. Patates –Çeşitli Girdi Pariteleri 143
Ek 18. Domates –Çeşitli Girdi Pariteleri 144
Ek 19. Üzüm-Çeşitli Girdi Pariteleri 145
Ek 20. İnek Sütü –Çeşitli Girdi Pariteleri 146
Ek 21. Sığır Eti –Çeşitli Girdi Pariteleri 147
Ek 22. Tavuk Yumurtası –Çeşitli Girdi Pariteleri 148